tudorel urian

viețile lui ALEXANDRU PALEOLOGU

FID

FAPTE, IDEI, DOCUMENTE

VREMEA

FAPTE, IDEI,
DOCUMENTE

TUDOREL URIAN

Viețile lui Alexandru Paleologu

EDITURA VREMEA
BUCUREŞTI
2010

Coperta de Silvia Colfescu
Ilustrația copertei: fotografii din colecția Tudorel Urian
Ilustrația: documente din arhiva CNSAS,
fotografii din colecția Tudorel Urian

Redactor: Silvia Colfescu
Corectura: Maria Giugariu
Tehnoredactor: Dan Amza

© Copyright: Tudorel Urian, 2010

ISBN 978-973-645-377-9

Cuprins

1. Argument 7
1.1. De ce Alexandru Paleologu? 7
2. Familia Paleologu: ipoteze, legende, fantezii 12
3. Vremea întâlnirilor esențiale 22
3.1. Primele călăuze prin lumea literaturii 22
3.2. Zâna cea bună: Alice Voinescu 28
3.3. Inconturnabilul Caragiale 32
3.4. O întâlnire ratată cu Paul Zarifopol 37
3.5. Moralistul universal: Michel de Montaigne 41
3.6. Goethe sau pretextul unei despărțiri celebre 44
3.7. Revelațiile vieții și ale literaturii: Mihail Sadoveanu 48
3.8. Cel mai bun prieten: Nicu Steinhardt 54
3.9. Alte întâlniri și lecturi formatoare 73
4. Lecțiile vieții: pe cărările paradisului și infernului 83
4.1. O plimbare în lumea de ieri 83
4.2. Școala camaraderiei și visul diplomației 92
4.3. Masoneria și catolicismul sau Unde să te refugiezi? 96
4.4. Un *malentendu* și șase ani de pribegie 100
4.5. Prima tentativă de recrutare ca informator al Securității 107
4.6. Arestul și un moment de slăbiciune 109
4.7. Detenția și Pactul cu diavolul 116
4.8. De ce nu au apărut articolele despre Cioran și Fărcășanu? 126
4.9. Misterele colaborării cu Securitatea 129
4.10. A mărturisi până la capăt 138
4.11. Un ambasador cum n-a văzut Parisul 141
4.12. *La Cérémonie des adieux* 142
5. Concluzii 146
6. Note 155
7. Bibiliografie 165
8. Anexe 171

1. ARGUMENT

1.1. De ce Alexandru Paleologu?

Vineri, 24 noiembrie 2000

Formez ca de obicei 2111051 numărând în gând cifrele de unu. Sunt întâmpinat de binecunoscutul „Alo", rostit cu timbru grav, în pronunție franțuzească. După ce îmi aude vocea, nelipsita exclamație de bucurie. Ritualul este acelaşi de vreo opt ani, de când vorbim cu oarecare consecvență. De această dată, convorbirea are pentru mine un caracter cu totul special. În dimineața următoare, sâmbătă 25 noiembrie, urmează să fie lansat la Târgul de carte „Gaudeamus" volumul meu de debut, *Proza românească a anilor '90*. Iar cel desemnat cu multe săptămâni înainte să prezinte cartea este el, Alexandru Paleologu. Îl simt dintr-odată codindu-se, ca şi cum ar vrea să dea înapoi. Îl înțeleg. Îmi imaginez că un om de notorietatea sa regretă, poate, faptul că a acceptat prea uşor să vorbească în public despre cartea unui bun partener de conversații, dar, totuşi, debutant în literatura propriu-zisă. Aproape că îmi iau gândul de la lansare. Îmi pune însă o întrebare care mă lasă fără cuvinte: „Eşti sigur că vrei ca eu să vorbesc mâine la lansare?" Înainte de a apuca să spun ceva, îşi răspunde singur: „N-aş vrea să te simți jenat de prezența mea şi să insişti să vin doar pentru că aşa am stabilit înainte. Pentru mulți eu nu mai sunt o persoană onorabilă". Dintr-odată pricep sensul conversației. Cu doar o zi înainte, pe 23 noiembrie, explodase marea bombă. Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității dăduse publicității, în premieră, o listă a candidaților în alegerile parlamentare de la 26 noiembrie care colaboraseră cu fosta Securitate. Erau grupați pe trei categorii: 1. categoria „poliție politică"; 2. colaboratori nedovediți; 3. securişti activi. El, Alexandru Paleologu, era în categoria cea mai blamată, a

celor dovediți a fi făcut poliție politică. Nu mă gândisem nicio secundă la acest aspect, pentru că Alexandru Paleologu fusese primul român care își mărturisise colaborarea cu fosta Securitate încă de la începutul anului 1990. Și toată lumea recepționase atunci gestul său ca pe unul de mare onoare. În privința cazului său, comunicatul CNSAS nu aducea nimic nou[1]. Îl asigur că prețuirea mea pentru el nu a suferit nicio fisură și că onoarea pe care mi-o face este greu de transpus în cuvinte. Își recapătă aerul vesel și, înainte de a închide, stabilim să trec dimineață pe la el și să mergem împreună la Romexpo.

Sfârșit de iulie 1992

Zi toridă de vară. Radu G. Țeposu mă cheamă în biroul său de la „Cuvântul" și mă întreabă dacă nu vreau să merg împreună cu Ioan Buduca să-i luăm un interviu lui Alexandru Paleologu, care tocmai s-a întors de la Paris. Cum să nu vreau? Nu l-am văzut niciodată în carne și oase pe autorul *Bunul*(ui) *simț ca paradox*. Iar ecourile frondei ambasadorului golanilor erau departe de a se fi stins. Plecăm. Ieșiți din demisolul redacției dăm direct în arșița bucureșteană. Suntem în fața Galeriei „Orizont". Ioan Buduca mă întreabă dacă vreau să mergem cu troleibuzul sau pe jos, pentru că fostul ambasador stă foarte aproape, pe Armenească, 34. Nu cunosc Bucureștii, sunt venit doar de un an, habar nu am unde este strada Armenească. Îi propun să o luăm pe jos. Alege troleibuzul. Ajungem cu 10 minute mai devreme decât ora stabilită. Ioan Buduca, pentru care punctualitatea este ultimul lucru care contează, dă semne că intră în panică. Îmi spune ușor agitat că, înainte de a suna la poartă, trebuie să ne mai facem de lucru zece minute. Ne întoarcem spre Biserica Armenească, bem un suc la un mic magazin de alimente și la fix suntem în fața intrării. Grija emoționată, cu totul neuzuală la Ioan Buduca, pentru eleganța comportamentală („Aici trebuie să avem grijă cum ne purtăm. Este, totuși, un fost ambasador") mă paralizează. Îl știam pe prietenul meu

că disprețuiește sincer asemenea „mofturi" și că pe mulți, chiar dintre cei pe care îi veneram, i-a lăsat cu ochii în soare. În momentul în care apasă butonul soneriei, inima mi se face cât un purice. Nu mai avusesem de-a face cu ambasadori și mă gândesc cu groază că, în ochii lor, nimic nu ar putea fi mai degradant decât încălcarea unui anumit cod comportamental de care sunt complet străin. Mă aștept să apară un individ scorțos, îmbrăcat în frac, – în cel mai rău caz într-un costum foarte la modă – care să mă aprecieze din priviri, ca pe un pigmeu. Regret în gând că m-am lăsat antrenat în această aventură la care nu aș fi fost obligat să particip. Poarta de la intrare se deschide larg și în prag se ivește un om vesel, cu ochelari, îmbrăcat într-o cămașă generos descheiată la piept și în pantaloni scurți. Lipăie în fața noastră, cu tălpile goale, pe scara de lemn care duce spre biblioteca unde vom înregistra interviul. Nu mai înțeleg nimic. Ne așezăm care pe unde apucăm și pornim reportofonul. Colegul meu pune o întrebare la care gazda răspunde preț de vreo jumătate de oră. Tot ce spune este captivant, chiar dacă, uneori, dă impresia că s-a rătăcit în desișul parantezelor. Spre final, atunci când te-ai fi așteptat mai puțin, revine la problematica principală și leagă spectaculos firele demonstrației. Mă uit pe furiș la Ioan Buduca. Un zâmbet luminos i s-a întipărit definitiv pe chip. Nici vorbă să îl întrerupă, așa cum procedează cu toți ceilalți pentru „dinamica discuției". Eu nu scot niciun sunet. Înainte de a pleca, gazda îmi adresează cu amabilitate câteva întrebări. Îi răspund monosilabic, mi-e rușine de fiecare sunet pe care îl scot, sunt îngrozit de propria mea micime intelectuală. Gândindu-mă la impresia deplorabilă pe care trebuie să i-o fi făcut, simt că mă apucă transpirația și că mi se înroșesc urechile. La plecare, vesel și locvace, amfitrionul ne invită să îl mai vizităm dacă avem drum prin zonă. În sinea mea cred sincer că nu o voi face prea curând. Chiar dacă, sau tocmai pentru că, sunt copleșit de personalitatea omului pe care abia l-am cunoscut. Sunt convins că, dacă peste zece minute ne-am (re)vedea întâm-

plător la două colțuri distanță, domnul Alexandru Paleologu nu m-ar mai recunoaște. Ar fi perfect normal să nu mă mai recunoască.

Destinul a vrut însă cu totul altceva. În anii care au urmat ne-am văzut tot mai des. Ne întâlneam în redacția revistei „Cuvântul", când avea el drum prin zonă, la spectacole, simpozioane și manifestări de tot felul, în sediul Partidului Alianței Civice de pe bulevardul Națiunile Unite, la Senat și, deloc în ultimul rând, în locuința sa din strada Armenească. Treptat, dialogul nostru a câștigat în consistență. Devenise o obișnuință ca, în momentele de maximă confuzie ale tranziției, să apelez, în calitate de redactor-șef al revistei „Cuvântul", la judecata sa, cel mai adesea în răspăr cu locurile comune vehiculate de presă și politicieni, dar rareori greșită. Am început să îi cunosc tot mai bine viața plină de sinuozități, valorile, convingerile, unghiurile din care privește existența, poveștile și chiar micile trucuri retorice. L-am celebrat în momentele lui de mare exuberanță și am încercat să îi stau în preajmă atunci când i-a fost greu. A fost un om al secolului XX, rămas fidel unui mod de viață rafinat, îndelung șlefuit, aflat acum sub asaltul „valorilor" societății de consum, lumii „postmoderne" în care nu credea și căreia refuza să i se închine. Întrebându-l, în prag de mileniu III, cum se adaptează la noul ritm de viață impus de civilizația postmodernă, mi-a răspuns senin: „... Nu mă adaptez deloc. Eu pretind că la vârsta mea nu am a mai învăța alte alfabete. Pentru că îmi aduc aminte o vorbă a lui Montaigne: «Rien de plus ridicule qu'un vieillard abécédaire». Nu mai vreau să învăț fel de fel de simboluri, fel de fel de tehnici, fel de fel de limbaje. Nu mă interesează. Eu știu că de mii de ani omenirea a mers, cultura și civilizația au avansat fără toate chestiile astea".[2]

Alexandru Paleologu este unul dintre martorii esențiali pentru România secolului XX și pentru perioada tulbure a primului deceniu postcomunist. În lunga sa viață a întâlnit oameni deveniți efigii ale istoriei naționale și ale istoriei

culturii române. A fost în imediata apropiere a unor evenimente care au însemnat cotituri majore în evoluția țării. A cunoscut din interior fenomene îmbrăcate în mister (masoneria), a peregrinat religios pe traseul ortodoxie – catolicism și retur, a trăit emoția de a sta ascuns sub o identitate falsă, coșmarul închisorilor comuniste și rușinea de a fi fost colaborator al fostei Securități. Și-a împlinit, la bătrânețe, visul tinereții de a deveni ambasador la Paris. S-a văzut, pe parcursul aceluiași an, încununat cu Premiul pentru Excelență în Cultura Română și pus la stâlpul infamiei pentru o vină demult mărturisită. Cum singur mărturisea, toate acestea au fost scrise în destinul său și au venit fără voia și fără decizia sa. De aceea, spune el, „eu am o dovadă clară, indubitabilă a existenței providenței și râd foarte tare când cineva vorbește despre coincidență sau hazard[3]".

Dincolo de toate, Alexandru Paleologu rămâne pentru mine companionul nevăzut al multor drumuri spre casă, în seri târzii, cu mintea plină și inima veselă, zâmbind în gând la amintirea replicilor care făcuseră bătrâna casă din strada Armenească să răsune de râsul nostru, în aromele îmbătătoare ale fumului dulceag, risipit cu generozitate din nelipsita sa pipă. Minunata aventură a vieții sale merită cu prisosință povestită.

2. FAMILIA PALEOLOGU: IPOTEZE, LEGENDE, FANTEZII

Cu precădere în ultimii ani de viață ai eseistului, presa vorbea despre Alexandru Paleologu ca despre ultimul mare boier al acestei țări. Afirmația se întemeia mai degrabă pe un anumit tip de prezență fizică a celui dezmierdat cu simpatie de apropiați „conu Alecu", decât pe cunoașterea aprofundată a arborelui său genealogic. Aparițiile publice de după 1990 ale lui Alexandru Paleologu au fost de mare efect, tot mai rafinate cu înaintarea în vârstă a scriitorului. Costumelor impecabile, cu nelipsita batistă în buzunarul de la piept, cămășilor și cravatelor atent asortate, pantofilor strălucitori li s-a adăugat în anii din urmă faimosul baston cu cap de argint. Într-o împrejurare în care el însuși ajunsese să folosească un astfel de obiect, dar din lemn, poetul Ștefan Augustin Doinaș a remarcat zâmbind: „Alecu poartă bastonul din cochetărie, eu din necesitate". Ținutelor fără reproș scriitorul știa să le adauge o atitudine pe măsură. Deschis, jovial, mereu bucuros să-și întâlnească prietenii, Alexandru Paleologu cunoștea perfect care sunt limitele familiarității și ale bunei cuviințe. Chipul său distins, conversația inteligentă, nelipsita pipă – de multe ori, stinsă – ținută cu eleganță în mână și dusă cu știință în colțul gurii, totul în distonanță vizibilă cu lumea vulgară, rapace, prea grăbită, a îmbogățiților tranziției, au făcut ca nimeni să nu pună vreo secundă la îndoială originile sale nobiliare. Au fost chiar voci care susțineau, fără a fi contrazise, că familia Paleologu s-ar trage din înșiși glorioșii împărați ai Bizanțului.

Poate surprinzător, Alexandru Paleologu nu a fost foarte interesat să lămurească ascendența familiei sale. În general, a evitat subiectul, iar în puținele situații în care a fost întrebat direct, a atacat cu destulă prudență această temă de discuție. Într-un interviu acordat revistei „Adevărul literar și artistic"

în anul 1999, reprodus în volumul *Politețea ca armă*[4], întrebat fiind în legătură cu arborele genealogic al familiei sale, Alexandru Paleologu dovedește o ignoranță bizară pentru un om de presupusă viță nobilă sau chiar împărătească:

„... Nu-mi prea știu arborele genealogic și nici nu mă prea interesa..." Recunoaște apoi că a văzut un arbore genealogic făcut de tatăl său și dăruit unui prieten de-al lui, Alex Saint-Georges. Nici acel arbore genealogic („stabilit mai mult sau mai puțin corect") nu aduce prea multe certitudini în privința strămoșilor scriitorului. Alexandru Paleologu își asumă cu seninătate lipsa de informații: „Asupra acestui «arbore genealogic» eu nu mai am multă știință și pentru că nu am mai putut urmări ramurile colaterale, în special în linie paternă. Iar tata a mai avut niște rude, pe care nu le-am frecventat decât foarte puțin, evident, cu plăcere, dar ne vedeam rar. Și cărora, la rândul lor, nu le mai știu încrengăturile... niște înrudiri destul de bune cu Brătienii, cu Bozienii, cu altă familie grecească, Saita, încă o familie bună, boierească, Celăreanu și Cătuneanu. Nici lor nu le știu încrengăturile[5]".

Un lucru este cert: înrudirea cu împărații Bizanțului nu poate fi nici confirmată, nici infirmată. Pentru că, spune cu umor eseistul: „Ceea ce pot să produc, nu ca dovadă, ci ca ipoteză, e că singurul Paleologu care provine cert, cu probe, din Paleologi și Comneni este marele comic italian Toto![6]" Pe de altă parte, eseistul român are și el argumentele sale, chiar dacă ele nu sunt deocamdată acceptate ca probe în genealogie: „... argumentul cel mai probant, care mie îmi place cel mai mult și-l găsesc cel mai convingător asupra acestei ascendențe, este ce am citit la Charles Diehl, *La vie byzantine*, că Palologii ăștia erau bărbați distinși și frumoși, deștepți și cultivați și, mai ales, aveau un dar formidabil al râsului: râdeau cu o poftă nebună, zic cronicarii, de se zguduiau ferestrele Augusteonului de cât râdeau ei! Ei, aici îmi recunosc o constantă[7]".

Vagul informațiilor lasă însă frâu liber fanteziei. Iar felul în care Alexandru Paleologu își trasează, în lipsa probe-

lor irefutabile, o ascendență convenabilă, este deja un semn de noblețe: „Esențial și ce e plauzibil e o idee a lui Iorga, care i-a spus-o tatălui meu: că descendența noastră e dintr-o familie genoveză, Gattilucci (Gatilusio), care prin secolul 13 a adus mari servicii restaurării Paleologilor. După un secol, o fiică a împăratului Andronic al III-lea s-a căsătorit cu un Gattilucci. De altfel, și mai târziu, ultimul împărat Constantin XI sau XII era însurat tot cu o Gattilucci. Acești Gattilucci s-au stabilit în insula Mitilene (Lesbos), unde există niște atestate de-a lungul secolelor: palate, stema lor pe niște pietre... Eu n-am fost să văd asta. Este probabil așa, fiindcă strămoșii mei veniți în Valahia, în speță primul meu strămoș, medelnicerul Mihalache Paleologu, care a fost printre fondatorii Ordinului avocaților – pe la finele sec. 18, începutul sec. 19 –, el a venit cam odată cu Ipsilante – venea din Mitilene (...). Asta-i ramura strămoșilor mei, pe linie directă. Mai mult nu mai știu[8]".

Ipoteza posibilei descendențe din familia Gattilucci este reluată aproape în aceiași termeni, șase ani mai târziu, în dialogul cu Filip-Lucian Iorga[9]. Istoria este aceeași, cu toate lacunele ei și lipsa de entuziasm a eseistului în a lămuri lucrurile. În schimb, din textul publicat în volum a dispărut referința primordială, cea menită să confere greutate supoziției, chiar în lipsa unor probe irefutabile: istoricul Nicolae Iorga. Fapt cu atât mai bizar cu cât mai cu greutate decât posibila, dar deloc sigura descendență dintr-o familie de nobili genovezi, pare a fi în fragmentul citat revelarea relației de amiciție existente între tatăl scriitorului și cel mai mare istoric român din prima jumătate a secolului. Relația sugerată, mai mult decât cordială, este, prin ea însăși, un certificat de noblețe. Acest tip de asumare a unei nobleți familiale prin ceea ce s-ar putea numi „contaminare culturală", adică prin presupusa amiciție a membrilor familiei sale cu marile personalități artistice și științifice ale vremii, nu este singular la Alexandru Paleologu. Într-un interviu acordat „României literare", în anul 2004, vorbind despre bunicul său patern,

fost director al ziarului „Timpul", scriitorul aruncă o afirmaţie cât se poate de tranşantă: „Eminescu a fost de multe ori la noi în casă, la nişte petreceri amicale şi erau prieteni foarte buni[10]" . Nu este de neadmis – dimpotrivă, ar fi posibil şi chiar probabil – ca doi oameni care au lucrat sub acelaşi acoperiş, în aceeaşi perioadă de timp, să fi fost prieteni apropiaţi şi chiar să se viziteze. Logica meseriei de jurnalist presupune acest tip de relaţii. Chiar dacă nu s-a păstrat vreun document care să fi consemnat presupusa prietenie dintre poet şi bunicul lui Alexandru Paleologu. De altfel, în fraza imediat următoare, eseistul pune un bemol foarte tranşantei afirmaţii iniţiale: „Nu atât de buni (prieteni – n.n.) încât să se fi înregistrat menţiuni literare[11]".

Ce se ştie cu certitudine este faptul că Mihail (Mişu) Paleologu a fost directorul ziarului „Timpul" în două perioade distincte: 1883-1884, respectiv 1889-1890. În mod cert, venirea lui a coincis cu prima internare a poetului la Institutul „Caritatea" al doctorului Şuţu, în ziua de 28 iunie 1883. Ştirea instalării bunicului scriitorului este inserată chiar în paginile ziarului „Timpul", în ediţia din 2 iulie 1883: „Cu începere de astăzi, 1 iulie, direcţiunea politică şi redacţia ziarului «Timpul» este (sic!) încredinţată d-lui Mihail Paleologu". Şi pentru ca lucrurile să fie complet lipsite de echivoc, în ziua imediat următoare (3 iulie), în coloanele ziarului este inserată o altă notă: „Unul dintre colaboratorii acestei foi, poetul Mihai Eminescu, a încetat de a mai lua parte în redacţie, atins fiind în mod subit de o gravă boală". Aşadar, poetul a fost internat la 28 iunie, iar Mihail Paleologu a fost instalat la direcţiunea ziarului două zile mai târziu, pe 1 iulie 1883. Este cât se poate de clar că, dacă s-au întâlnit în redacţia ziarului „Timpul", bunicul scriitorului şi marele poet au făcut-o doar pentru a consemna ceea ce astăzi s-ar putea numi încheierea unui proces-verbal de predare-primire. Nu este nevoie de foarte multă imaginaţie pentru a înţelege că un astfel de moment este cel mai puţin propice pentru închegarea unei prietenii care să dureze. Dar aceasta nu este

totul. „Prietenia" dintre Mihai Eminescu şi Mihail Paleologu, ca şi intempestiva plecare a poetului din redacţie ar putea fi puse sub semnul întrebării şi de – sau, mai ales de – convingerile politice divergente ale celor doi. Mihail Paleologu a fost un conservator fidel „Nababului" Gheorghe Grigore Cantacuzino, patronul din acea perioadă al gazetei „Timpul", în vreme ce Eminescu, după cum bine se ştie, era un devotat al convingerilor junimiste. Alexandru Paleologu însuşi remarcă acest aspect, după mai bine de un secol, dar îl relativizează la maximum pentru a nu compromite ipoteza bovarică a prieteniei dintre cei doi: „Bunicul meu era acolo un fel de politruc al «Nababului», însă nu foarte clar şi exclusiv pentru că întotdeauna între oamenii inteligenţi există un limbaj comun[12]".

„Prietenia" dintre Mihai Paleologu şi Mihai Eminescu este evocată şi în cartea de convorbiri cu Filip-Lucian Iorga. Între timp, aceasta pare să fi devenit o certitudine în mintea nepotului fostului director al ziarului. Felul în care Alexandru Paleologu se străduieşte să elimine posibilele piedici logice din calea acestei foarte convenabile prietenii este în măsură să stârnească zâmbete. Nimic nu-i poate sta în cale, toate strategiile retorice sunt admise, de la eludarea cu eleganţă a unor mici detalii cronologice (tocmai am demonstrat mai sus că cei doi nu au lucrat nicio zi împreună în redacţia „Timpul"), la utilizarea unor sofisme nu lipsite de haz. Iată însă cum arată, din perspectiva nepotului ajuns octogenar, portretul bunicului Mişu Paleologu: „Întors de la Paris, bunicul a fost avocat, om politic conservator şi director la «Timpul» în epoca în care Eminescu era redactor-şef. Bunicul era un fel de «politruc» al *Nababului* Cantacuzino, la ziar, şi avea o oarecare aversiune faţă de junimişti, ceea ce pentru mine e un mare semn de întrebare, mă tulbură şi mă ofensează, fiindcă ştiu bine că junimiştii au fost, nu mai încape discuţie, cei mai deştepţi români"[13]. Cam cum se manifesta această „oarecare aversiune faţă de junimişti" a directorului de la „Timpul" ne povesteşte peste mai bine de un secol

acelaşi nepot, Alexandru Paleologu: „A făcut un banc, odată, cu un fonograf, la care a pus imprimarea unei cuvântări a lui Gambetta, care mai avea un spaţiu pe care se mai putea scrie ceva. Şi bunicul a adăugat discursului lui Gambetta următoarele cuvinte: «*Et surtout, les junimistes sont des cochons*»[14]. Cum nici Eminescu nu era recunoscut pentru seninătatea şi vorbele dulci cu care îşi trata adversarii politici (publicistica sa politică şi partea a doua a celebrei *Satira III* ar putea oferi unele sugestii în acest sens), devine greu de crezut că cei doi ar fi fost buni amici, ba chiar că se vizitau. Este limpede că simultana concediere a lui Eminescu şi aducere la „Timpul" a lui Mihail Paleologu a fost o „mişcare politică", o încercare a „Nababului" de a schimba orientarea editorială a ziarului. Tentaţia de a şi-l imagina pe Eminescu în decorul binecunoscut al propriei locuinţe, tolănit în vreun fotoliu moştenire de familie, este însă greu de reprimat pentru orice scriitor român, cu atât mai mult pentru un estet imaginativ ca Alexandru Paleologu. Portretul pe care eseistul îl schiţează poetului devine o combinaţie de lucruri citite, auzite şi imaginate. „(Eminescu – n.n.) Venea (acasă la Mihail Paleologu – n.n.) elegant şi purta foarte bine, cu dezinvoltură şi prestanţă, fracul. Iată o primă negare a legendei conform căreia era tot timpul neglijent şi i se plimbau insecte suspecte pe guler. Pe urmă, dansa foarte bine vals şi era plăcut în conversaţie. Uşor timid cu persoanele pe care nu le cunoştea şi mult mai îndrăzneţ cu doamnele pe care le frecventa, cu care era obişnuit şi cărora îşi permitea să le spună şi lucruri foarte decoltate, care îi aduceau un mare succes. Nu era un încruntat, ci un om care ştia să râdă şi să provoace râsul"[15]. Într-un fel, acest portret se înscrie într-un demers mai vast al lui Alexandru Paleologu de a schimba imaginea clasicizată a poetului, de geniu neînţeles de contemporani care şi-a trăit viaţa în mizerie, impusă într-un fel de Titu Maiorescu prin selecţia poemelor care au intrat în componenţa primului său volum *Poesii*, aşa cum excelent a observat Iulian Costache în cartea sa *Eminescu, negocierea unei imagini*[16]. În volumul *Alchimia*

existenței[17] există un text, *Funeraliile poetului*, în care Alexandru Paleologu demonstrează că prestigiul lui Eminescu între contemporanii săi a fost mult mai mare decât o cred cei blocați în viziunea romantică a destinului său, predată în școli de mai bine de un secol. Cum putea să fie desconsiderat de contemporanii săi și să trăiască în mizerie un om la a cărui înmormântare au luat parte „trei președinți de consiliu (de miniștri – n.n.) și alte foste, actuale sau viitoare excelențe, fără a mai vorbi de mulțimea participanților", se întreabă pe bună dreptate Alexandru Paleologu[18].

Bogăția detaliilor furnizate de Alexandru Paleologu în legătură cu prezența lui Eminescu în casa lor este cu atât mai surprinzătoare cu cât, cu numai un an înainte de moartea scriitorului, fascinat de această idee, am purtat următorul dialog privind amintirile de familie legate de bunicul Mișu:

„– Dar în familie nu ați găsit urme de-ale lui, jurnale, memorii..."

– Din păcate nu. Eu nu știu despre el decât că era cunoscut la Curtea de Casație prin vorbele sale de duh.

– În familie nu se vorbea despre el? Tatăl dumneavoastră nu avea amintiri legate de el?

– A murit la începutul secolului, în 1903, iar eu m-am născut în 1919. Tata își amintea de el, chiar dacă și el era foarte tânăr când a murit tatăl său, ca de o autoritate paternă plăcută și cultivată în care exercițiul unei foarte corecte, prețioase și subtile cunoașteri a limbii franceze făcea ca mintea să fie capabilă de nuanțe. Mai multe nu știu. Nu m-am interesat niciodată, pentru că nu sunt preocupat de genealogii. Din păcate, bunicul meu a murit mult prea devreme pentru mine. Ar fi trebuit să-l fi apucat măcar până am avut eu 15 ani"[19].

E clar că nu bunicul Mișu stă la originea informațiilor din care este creionat splendidul portret al lui Eminescu. Ceea ce nu reduce însă cu nimic din valabilitatea descrierii. Pentru că, o spune, Alexandru Paleologu, pe urmele lui Marcel Proust: „Adevărata lume este lumea din literatură. Cea care a trecut prin imaginația unui scriitor. Cealaltă nu e

lume. Noi vedem lumea ca scriitori, ca model pentru literatură, chiar dacă nu facem din ea un model pentru creațiile noastre. O lume inaptă să se transforme în literatură nu e o lume. E un bâlci. Nici măcar un bâlci, pentru că bâlciul are și el literatura lui. Nu e nimic. De fapt numai literatura e o realitate efectivă, care poate să fortifice o minte, un caracter și un spirit"[20]. Lumea lui Alexandru Paleologu este o lume retușată, trecută prin filtrul literaturii, în care liniile îngroșate acoperă natural micile imperfecțiuni ale detaliilor, pentru a oferi omului limpezimea destinului. Cu siguranță este o lume aurorală, generoasă și luminoasă, infinit mai frumoasă decât cea reală. Iar a trăi într-o astfel de lume, așa cum a făcut-o Alexandru Paleologu, este un privilegiu al sorții.

Să ieșim însă pentru o clipă din lumea minunată a lui Alexandru Paleologu și să intrăm în cea mai precisă, dar infinit mai seacă, a arhivelor. Mihai Sorin Rădulescu, cunoscut expert în genealogii, a schițat partea vizibilă din arborele genealogic al familiei scriitorului[21]. Dacă prinții genovezi și împărații bizantini rămân în legendă, în vorbele lui Iorga și în imaginația scriitorului, primul strămoș direct, dovedit, al lui Al. Paleologu, este, așa cum știa și scriitorul, medelnicerul Mihalache Paleologu. *Catagrafia boierilor Țării Românești* de la 1829 îl menționează după cum urmează: „*Mihail Nicolae Paleologa*, n. Mitilini, 58 ani, medelnicer, șade în Buc., n-are nici o stare"[22]. Cum bine observă genealogistul, din document rezultă că strămoșul scriitorului s-a născut în anul 1771, iar la 9 decembrie 1832 se afla încă în viață, numele său fiind menționat într-un act de judecată. Medelnicerul Mihalache Paleologu a avut, printre alți descendenți, un fiu, Nicolae Paleologu, ajuns până la demnitatea de serdar și mort în anul 1874. Nicolae Paleologu este tatăl lui Mihail (Mișu) Paleologu (1848 – 31 decembrie 1903), doctor în drept la Paris (1869), consilier la Curtea de Casație și director al ziarului „Timpul". Bunicul scriitorului a avut două căsătorii, din cea de-a doua, cu Eugenia Haciulea (1850-1932; de origine macedoneană), rezultând doi copii, Mihail și Cleopatra. Mihail Paleologu (1884-1956),

tatăl lui Alexandru Paleologu, figură marcantă a baroului bucureştean în perioada interbelică, a fost de două ori deputat şi a ocupat funcţiile de secretar general la Ministerul de Justiţie (1930) şi la Ministerul de Finanţe (1932). A fost însurat de trei ori, Alexandru Paleologu fiind fiul celei de-a doua soţii, Elena Pennescu-Vidraşcu.

Foarte interesante sunt şi consideraţiile pe care Mihai Sorin Rădulescu le face pe marginea ascendenţei materne a scriitorului. Astfel, după divorţul de Mihail Paleologu, Elena (fostă Pennescu-Vidraşcu) s-a recăsătorit cu inginerul Alexandru Zarifopol, nepot de văr primar al criticului Paul Zarifopol şi rudă a lui Spiru Haret. Este fiica lui C.B. Pennescu – deputat şi, ulterior, senator, primar al Iaşilor, director al Teatrului Naţional din acest oraş – şi a Sofiei Livaditti, nepoată de fiu (Alexandru, 1836-1894) a pictorului de origine dalmatină Niccolo Livaditti (1804-1860) şi a soţiei acestuia florentina Carlotta Cianchi (1808-1864). Sora Sofiei Livaditti, Adela, s-a căsătorit cu boierul moldovean Constantin Vidraşcu. Ei au adoptat-o pe nepoata lor Elena Pennescu, aceasta purtând în continuare numele Vidraşcu. Despre bunicul dinspre mamă al scriitorului, C.B. Pennescu, se mai ştie că este fratele soţiei fostului ministru Gheorghe Mârzescu. Părinţii săi sunt pitarul Bănică Penescu şi Sultana Robescu, descendenta unei vechi familii boiereşti din Râmnicu Sărat. Din familia Pennescu s-au mai distins diplomatul Dimitrie Pennescu, ministru plenipotenţiar la Vatican, Stockholm, Oslo şi Copenhaga, cumnat al omului politic liberal Mihail G. Orleanu, şi inginerul Christian Pennescu-Kertsch[23].

Din familie, tatăl, avocatul Mihail Paleologu a fost principalul model în anii de formare intelectuală a viitorului scriitor, aşa cum reiese şi din mărturisirea pe care Alexandru Paleologu a făcut-o în interviul publicat de „România literară"[24]. Un foarte detaliat portret al avocatului Mihail Paleologu, inclusiv din perspectiva aptitudinilor sale culturale, face scriitorul în convorbirea cu Filip-Lucian Iorga. Admiraţia fiului pentru părintele său luminează fiecare frază: „S-a năs-

cut în 1866. A fost un mare avocat cu studii la Paris, cu un talent extraordinar şi o ştiinţă de carte nebună. După ce s-a întors de la Paris a fost şef de cabinet al ministrului liberal Emil Costinescu. Pe urmă a luptat în Primul Război Mondial şi a fost grav rănit în Transilvania, având nevoie de vreo 11 operaţii efectuate de Ernest Juvara[25]". Despre acest avocat, care uneori pleda gratis pentru frumuseţea cazului, mai aflăm că în tinereţe a cochetat pentru scurtă vreme cu literatura: „În tinereţe, tata a făcut şi pe poetul; scria elegii pe care le publica la „Sămănătorul" şi traducea din simboliştii francezi şi germani. Le-a repudiat însă destul de repede şi toată viaţa a râs cu cruzime de propriile «opere», pe care le considera nătânge şi ridicole, din care cauză adoptase următoarea vorbă: «*Tous les élégiaques sont des cochons*» (dacă la mijloc nu este o „falsă memorie", cu siguranţă replica este o parafrază aş zice postmodernă, combinaţie între „gluma" bunicului scriitorului, Mişu Paleologu, cu junimiştii, care ar fi porci fără excepţie, şi o „cugetare" atribuită lui Baudelaire, construită pe acelaşi calapod logic: „*Tous les élégiaques sont des canailles*"; se vede treaba că formula a devenit o moştenire de familie, s-a transmis din generaţie în generaţie, fiind mereu adaptată la imperativele ideologice şi/sau estetice ale momentului – n.n.). Scăpaseră de repudiere doar vreo două-trei epigrame[26]".

3. VREMEA ÎNTÂLNIRILOR ESENȚIALE

3.1. Primele călăuze prin lumea literaturii

În foarte multe dintre interviurile pe care le-a acordat de-a lungul timpului, Alexandru Paleologu s-a referit la anii săi de formare intelectuală. Prima sa călăuză spre/prin literatură a fost, așa cum am arătat în capitolul precedent, însuși tatăl său, avocatul Mihail Paleologu. Admirația afectuoasă a fiului pentru părintele său și pentru rolul său formativ se face simțită ori de câte ori se iveşte prilejul unei evocări. Chiar dacă și-a repudiat la maturitate propriile încercări literare din anii tinereții, Mihail Paleologu a fost primul companion spre cărțile pe care s-a înălțat și consolidat în timp gustul artistic al viitorului eseist. Terenul pentru o viitoare strălucită carieră intelectuală a fost pregătit cu multă minuțiozitate, încă dinainte de vârsta primelor lecturi. Din primii ani de viață, Alexandru Paleologu a avut parte de o educație poate surprinzătoare pentru ziua de azi, dar care demonstrează indubitabil clarviziunea părintelui său în legătură cu viitorul fiului. Pentru că, își amintește eseistul în conversația cu Filip-Lucian Iorga: „Eu am avut o guvernantă austriacă, de pe la doi până la opt ani. Prima mea limbă învățată a fost germana; a doua, engleza. Despre franceză nu mai vorbesc, pentru că plutea în casă și am prins-o fără vreun efort. Din cauza asta, eu nici nu mă pot exprima bine decât recurgând la franceză. Ca să vorbesc românească pură, trebuia să fac un efort, pentru că franceza vine pe cale firească."[27]

Din nefericire, germana vorbită de guvernanta austriacă (care, de fapt, era originară din Cehia) nu era cea mai pură cu putință și eseistul își amintește la vârsta senectuții că, în momentul în care l-a auzit pe tatăl său vorbind o germană curată, s-a inhibat și, de atunci, nu a mai vorbit nemțește. Dar, în schimb, a avut șansa să-i citească în original pe mai toți marii

scriitori germani. Germana avea să o reînveţe mult mai târziu, în anii maturităţii, după întâlnirea cu Noica, de la Câmpulung.

Anii copilăriei au fost pentru Alexandru Paleologu echivalenţi şi cu absolvirea unei *sui-generis* şcoli a admiraţiei. Prezenţă familiară în cele mai sofisticate saloane din Bucureştiul interbelic, avocatul Mihail Paleologu se bucura de preţuirea elitei culturale a timpului. În casa sa, la evenimentele mondene pe care le organiza, sau întâmplător, pe stradă, în prezenţa mereu uimită a fiului său, purta frecvent conversaţii pline de spirit cu scriitori, pictori, filosofi, oameni de ştiinţă, nume sonore ale vieţii intelectuale interbelice, cărora în timp le-au fost consacrate studii şi monografii şi care fac astăzi parte din programa şcolară obligatorie. Copilul Alexandru Paleologu i-a văzut şi i-a ascultat pe toţi aceştia, a aflat poveştile şi micile anecdote cu/despre ei, i-a admirat şi, voit sau fără să-şi dea seama, şi-a însuşit din modul de a fi al fiecăruia câte o mică lecţie de viaţă. În multe dintre amintirile sale, Alexandru Paleologu s-a referit la personalităţile culturale care au contribuit decisiv la creionarea identităţii sale intelectuale. În mod curios, la prima vedere, numele maeştrilor săi cam diferă de la o confesiune la alta. Acest fapt demonstrează, pe de o parte, extinderea puterii sale de admiraţie, iar, pe de altă parte, faptul că în momente diferite ale vieţii, în funcţie de circumstanţe, s-a simţit mai apropiat de unul sau altul dintre modele. O listă aproape completă a celor care au contribuit substanţial la formarea intelectuală a eseistului se poate alcătui din paginile confesive şi din eseurile admirative intrate în componenţa celor mai importante volume ale sale. Surprinzător, o absenţă constantă de pe această listă este cea a profesorilor din anii de şcoală. Una dintre foarte puţinele excepţii este Artur Voitinovici, profesorul de... chimie de la Liceul „Spiru Haret", spaimă a elevilor cu vocaţie umanistă. Fireşte, în cazul lui Alexandru Paleologu, rolul formator al acestuia s-a manifestat mai degrabă prin ricoşeu, *à rebours*, în planul literaturii, dar a fost unul destul de consistent din punctul de vedere al devenirii

sale umane. Textul care îl are ca protagonist este o proză confesivă emoționantă, și a fost publicat în volumul *Alchimia existenței* (Cartea Românească, 1983). El se numește *O revistă și un profesor* și este unul dintre cele mai sentimentale texte semnate de Alexandru Paleologu. Acest profesor (al cărui nume nu a trecut decât prin acest text în afara cercului de absolvenți, din perioada interbelică, ai liceului) este omul care, în mod indirect, a trasat destinul științific al lui Mircea Eliade și poate pe cel literar al lui Alexandru Paleologu. Pentru că, își amintește eseistul, de numele lui Mircea Eliade a aflat pentru prima oară din revista liceului, „Vlăstarul", primită cu ocazia serbării de sfârșit de an, în 1932. Acolo, viitorul savant publicase un articol despre alchimie, foarte erudit și oarecum în răspăr cu punctele de vedere vehiculate în epocă. Or, două decenii mai târziu, în timpul refugiului de la Câmpulung, Constantin Noica (și el absolvent de „Spiru Haret", în același an cu Mircea Eliade) avea să-i povestească lui Alexandru Paleologu că viitorul istoric al religiilor scrisese acel articol, după o vară de intensă documentare, tocmai pentru a-i da o replică profesorului Artur Voitinovici, care îl lăsase corigent la chimie. Alexandru Paleologu însuși l-a avut ca profesor de chimie pe Artur Voitinovici și își amintește că, deși nu a înțeles niciodată mare lucru din lecțiile pe care acesta le preda la ore, a primit întotdeauna notă de trecere pentru că scria la revista liceului, „Vlăstarul", și, avea dascălul obiceiul să spună, „cum chimist n-are să ajungă, poate ajunge scriitor[28]". Mult mai târziu, ieșit demult din învățământ, dascălul de ieri și-a deschis o farmacie pe Calea Victoriei. Fostul elev își amintește cu sufletul strâns de emoție cum îl privea serile, prin vitrina luminată, trebăluind printre borcane și eprubete, fără a îndrăzni însă ca, măcar o dată, să intre și să îl îmbrățișeze, așa cum inima îi dădea ghes. Regretul (prea) târziu al acestei timidități excesive se transformă într-o confesiune apăsătoare: „Era tot mai bătrân acum și părul îi era din ce în ce mai puțin roșu; eu eram prea tânăr și m-aș fi jenat să-l îmbrățișez, cum aș face-o azi, și

cum nu cred să fi făcut vreodată vreunul din foştii lui elevi. A murit demult (azi ar fi fost mai mult decât centenar), a murit fără să ştie că «măcar» unul dintre ei ar fi făcut-o[29]."

Iată o frumoasă şi tardivă declarație de iubire făcută unuia dintre dascălii care, pe vremea liceului, erau coşmarul elevilor Mircea Eliade şi Alexandru Paleologu (din cauza culorii părului, dar şi a severității sale, profesorul Voitinovici fusese poreclit de elevii liceului „câinele roşu").

Textul lui Alexandru Paleologu nu produce mari revelații estetice sau ideatice, dar copleşeşte prin formidabila sa forță empatică. Fiecare om poartă în suflet culpa, mărturisită sau nu, de a nu le fi arătat unor persoane cărora le datorează multe în planul devenirii sale umane (fie şi prin contraopțiune) – bunici, părinți, profesori, maeştri –, recunoştința reală pe care le-o poartă, fără să o spună sau mărturisind-o doar atunci când este mult prea târziu pentru a le produce celor în cauză o binemeritată satisfacție.

Poate paradoxal, nici profesorul care l-a făcut pe Alexandru Paleologu să se simtă pentru prima oară scriitor nu a fost unul de literatură. Într-o conversație din 1989 cu Mircea Vasilescu, reprodusă în „Revista de Istorie şi Teorie Literară", Alexandru Paleologu vorbeşte despre rolul foarte important pe care l-a jucat în destinul său de autor profesorul de geografie Teofănescu (care preda însă, în clasele mai mari, şi ore de filosofie şi psihologie). Interesant este că, la fel ca Voitinovici, şi acesta era titularul unei discipline care nu îl preocupa câtuşi de puțin pe elevul Paleologu. Memoria fostului absolvent de „Spiru Haret" se dovedeşte încă o dată de mare precizie şi, după jumătate de secol, detaliile fizice ale celui în cauză sunt admirabil puse în pagină: „Ce a reuşit cu noi la geografie (materie care nu mă pasiona defel) a fost de-a dreptul formidabil. Cita la tot pasul din Creangă (vorbea o moldovenească molcomă, nu foarte accentuată), iar la psihologie referințele lui cele mai frecvente erau la Wundt şi Ramon y Cajal. Era grăsan, dolofan, la față roşcovan, cu obrajii cam lăsați, purta o mustață «pe oală», castanie, încă-

runțită sau mai exact *café-au-lait*, părul aşijderea, pieptănat cu o cărare la o parte şi formând un fel de *toupet* în creştet, mergea legănat, ca o rață leşească. Umbla în oraş cu paltonul descheiat şi cu mâinile la spate, pântecul înainte cu prioritate. O masivă pălărie gri, cu borurile tivite în mătase de un gri mai deschis, înfundată pe cap până la urechi, îl surplomba părând că-i împovărează mersul. Pe mine nu mă simpatiza deloc. (...) Dar l-am constrâns chiar din primul trimestru al clasei a cincea să-mi dea un zece pe o compunere despre determinism (m-a bănuit însă că mi-o făcuse altcineva). La fel s-a întâmplat pe urmă cu alte două lucrări, una despre «geniu», în care îi citam pe Schopenhauer, pe Lombroso şi pe Max Nordau, cealaltă, un comentariu al versului «urechea te minte şi ochiul te înşeală», în care vorbeam de «vălul Mayei» şi-l citam iarăşi pe Schopenhauer. Făcând compunerile acestea mă credeam filozof şi mă simțeam scriitor (cea despre determinism era, *nota bene*, la geografie; celelalte două, în anul următor, la psihologie, socotită atunci o ramură a filosofiei)[30]".

Fireşte, atunci când a fost întrebat în mod direct de profesorii săi din diversele şcoli pe care le-a urmat, eseistul nu s-a eschivat de la răspuns, chiar dacă amintirile sale în ce-i priveşte pe unii dintre ei sunt deseori neaşteptat de sumbre. Cele din şcoala primară sunt de-a dreptul traumatizante, ele fiind, *mutatis mutandi*, în bizară consonanță cu relatările din anii de închisoare de mai târziu. Îşi aminteşte Alexandru Paleologu, în ultimul an de viață, despre primele sale contacte cu şcoala şi cei care o slujeau: „Din şcoală mi-l amintesc pe acel domn Ştefănescu. Din când în când, venea să-i țină locul un nepot de-al lui, mai tânăr, şi el tot un băiat subțire şi distins, dar rău. Amândoi se purtau rău, brutal şi crud cu băieții. Un alt profesor, Bibicescu, spre deosebire de ceilalți doi, oameni distinşi şi pe care, în general, îi auzeam vorbind între ei franțuzeşte, era un beţivan foarte rău şi brutal. Am rămas cu sentimentul că şcoala primară de stat era un loc unde se exercita un soi de sadism asupra copiilor[31]".

Cu totul alta era situația corpului profesoral de la Liceul „Spiru Haret". Oamenii aveau prestanță, stil, impuneau respect, nici vorbă de corecții fizice aplicate elevilor. După multe decenii, fostul elev își amintește numele, chipurile și gesturile dascălilor săi. Modelul lor uman este impresionant (mai ales prin raportare la lumea de azi), dar nu sunt semne că vreunul dintre ei ar fi oferit ceva fundamental pentru conturarea profilului intelectual al viitorului scriitor. Confesiunile făcute după multe decenii demonstrează faptul că aceștia au rămas în mintea fostului elev mai degrabă cu ținuta, aspectul lor fizic și ticurile de comportament, decât cu ideile pe care le transmiteau la cursuri: „Directorul liceului era profesorul de matematică Dimitrie Focșa, pe care eu nu l-am avut profesor, dar îl știam ca director. Era un bărbat de o mare distincție, un domn venit de pe la Iași, un boier. Profesor de științe naturale era Zottu, care purta blană de nutrie și melon, avea o mustăcioară, era un personagiu și inteligent și amuzant, care impunea foarte mult respect. Profesor de istorie era Moisil, un savant, tatăl lui Grigore Moisil. El avea barbișon și mergea foarte încet, fără grabă; avea o alură de principe italian din timpul Renașterii. Și în epoca aceea se spunea că profesorii de liceu ar fi fost prost plătiți, din care cauză ar fi avut o situație socială inferioară. Nu știu dacă era adevărat, poate că unii o duceau greu. Dar profesorii noștri stăteau în case frumoase, aveau persoane de serviciu, erau unii dintre ei și autori de manuale, aveau patru luni pe an concediu, pe care mulți le petreceau în străinătate. În fine, aveau un mod de viață boieresc."[32]

Marile modele intelectuale, comportamentale, umane, în general, și le va găsi însă tânărul Alexandru Paleologu nu în școală, ci în lecturile călăuzite inițial de tatăl său și, ulterior, de câteva personalități marcante ale vieții culturale interbelice aflate în anturajul familiei sale. Din confesiunile făcute în timp se poate reconstitui o cronologie a întâlnirilor esențiale pentru formarea omului și intelectualului Alexandru Paleologu.

3.2. Zâna cea bună: Alice Voinescu

În primii ani ai copilăriei, viitorul scriitor o cunoaşte pe Alice Voinescu, întâlnire decisivă care îi va marca destinul poate pentru întreaga viaţă. Despre importanţa acestei întâlniri în existenţa sa, Alexandru Paleologu îi mărturiseşte lui Stelian Tănase: „Dintre figurile care au jucat un rol de prim plan în viaţa mea, totdeauna, când sunt întrebat, o pomenesc pe Alice Voinescu. Am vorbit despre ea de mai multe ori şi continui să vorbesc. Mereu am ceva de spus în legătură cu ea şi asta pentru că era cea mai veche prietenă a tatălui meu şi cu care am fost prieten la rândul meu. Fiindcă am ajuns la un mare grad de familiaritate, o consideram ca pe o rudă apropiată şi, fiindcă a jucat un mare rol, aproape în dublet cu tatăl meu, nu pot să nu o pomenesc de câte ori e vorba de formarea mea intelectuală şi timpurie şi mai târzie[33]".

La aproape şapte decenii după această întâlnire care avea să-i marcheze destinul, eseistul îşi aminteşte perfect circumstanţele drumului spre casa în care locuia Alice Voinescu şi chiar îmbrăcămintea acesteia din ziua respectivă. Semn clar că întâlnirea a produs un impact major în sufletul copilului. Povesteşte Alexandru Paleologu în stilul său inimitabil: „Aveam patru sau cinci ani, tata s-a urcat cu mine într-o birjă şi a dat adresa, Calea Călăraşilor, nu mai ştiu ce număr. Ajuns acolo, am văzut o casă cu grădină, cu trepte de piatră la intrare, cu *Hochparter*. Un nasture de la bluza mea căzuse. A apărut cineva, un fel de zână, da, da, un fel de zână, care mi-a luat bluza, s-a aşezat cu ea pe genunchi pe treptele de la intrare (tata se instalase într-un şezlong) şi mi-a cusut nasturele. Mi-a spus că o cheamă tante Alice. Era o femeie pe atunci aproape de 40 de ani care mi s-a părut superbă, divină. (...) În ziua aceea era îmbrăcată cu o rochie albă cu floricele galbene, părul încă de pe atunci era cărunt, ca o spumă deasupra capului, nu chiar ca o perucă, ci liber, pieptănat fără prea multă pedanterie, dar parcă dădea o impresie de secol XVIII. De atunci am văzut-o mereu aşa şi ea îmi dăruia cărţi la diferite ocazii[34]".

Foarte probabil, copilul a fost pregătit minuțios pentru această întâlnire, esențială pentru el, de către tatăl său, iar rezultatul a fost unul pe măsură. Foarte pozitiva reacție a copilului își poate găsi explicația și în afecțiunea de un tip foarte special pe care influentul (asupra opțiunilor fiului său) tată o simțea pentru „tante Alice" și care, într-un fel sau altul, trebuie să i se fi transmis și fiului. *Jurnalul* Alicei Voinescu, publicat în anul 1997, vorbește cât se poate de explicit despre sentimentele mai mult decât contradictorii pe care autoarea le purta avocatului Mihail Paleologu și despre puseurile de gelozie ale soțului ei, atunci când în familie era rostit numele lui Mișu. Indubitabil, Mihail Paleologu a fost marea iubire refulată a vieții Alicei Voinescu, visul secret, alternativa mereu imaginată a existenței sale agitate alături de soțul Stello, la care, tot mai resemnată pe măsura trecerii anilor, nu a încetat să mediteze: „M[işu] (Paleologu – n.n.) – sunt ani! Ne-am fi înțeles prea bine, în ritm domol. Regret când sunt obosită de luptă, cu el ar fi fost o viață calmă, călduță, comodă. Omenește, idealul meu. La ce bun regretele pentru ce n-a fost[35]".

Relația foarte specială dintre scriitoare și tatăl său nu avea cum să nu se răsfrângă și asupra raporturilor pe care Alexandru Paleologu însuși le-a avut de-a lungul timpului cu Alice Voinescu. În prefața la *Jurnal*, Al Paleologu completează tabloul Alicei Voinescu. „E drept că era cea mai veche și mai bună prietenă a tatălui meu, o cunoșteam de când mă știu, iar relația cu ea era ca și de cea mai apropiată rudenie; rolul ei în educația mea timpurie și apoi în formația mea intelectuală și sufletească a fost tot atât de hotărâtor ca și al tatălui meu. Conversația cu ea nu era obligatoriu intelectuală, se putea discuta cu ea orice, filme, întâmplări diverse, chiar și cancanuri, de ce nu? Dar totdeauna în marginile delicateței pe care prin firea ei o impunea așa cum se impune cea mai suavă mireasmă. Inteligența ei cu totul ieșită din comun și perpetuu vie nu avea niciodată nimic condescendent, nimic dominator, nu vroia niciodată să o facă simțită *ca*

atare (s.a.) nu-şi aroga şi nici măcar nu-şi atribuia conştient vreo superioritate; efectiv dominatoare în fiinţa ei era bunăvoinţa ca efect al unei irezistibile bunătăţi a inimii. Bunătatea aceasta, care-i eclipsa marea inteligenţă, era într-adevăr a inimii, dar venea dintr-o imensă putere de înţelegere (în fond lucruri indiscutabile). Pornirea ei spontană era totdeauna de *a se supune* (s.a.) nevoii altuia, realităţii, adevărului. Şi mai cu seamă lui Dumnezeu[36]".

Din păcate, în pofida afecţiunii evidente pe care i-o purta băiatului vechiului ei prieten, Alice Voinescu nu a simţit nevoia să semnaleze în jurnal prezenţa acestuia în viaţa sa. Cu inteligenţa şi spiritul ei de observaţie, ar fi realizat, în mod sigur, un portret inconturnabil al copilului Alexandru Paleologu. Pe de altă parte însă, absenţa este de înţeles. Nu este foarte uşor să scrii în propriul jurnal despre copilul celui care ar fi putut să îţi fie soţ. Chiar dacă îi arăţi toată afecţiunea de pe lume.

Cât de important a fost rolul profesoarei şi „mamei" Alice Voinescu în formarea intelectuală a lui Alexandru Paleologu se poate deduce şi din nostalgica mărturisire făcută de scriitor, după foarte mulţi ani, lui Stelian Tănase: „Eu am cunoscut-o între patruzeci şi şaptezeci şi ceva de ani. Ea nu s-a schimbat. Eu m-am schimbat, devenind tânăr, apoi matur. Imaginea acelei zâne în alb care mi-a cusut nasturele a rămas însă în mintea mea şi a comandat întreaga mea reprezentare ulterioară despre ea. Aşa o văd: o domnişoară dintr-un portret englezesc din secolul al XVIII-lea, de Gainsborough sau Reynolds. Graţia ei, politeţea au intrat foarte adânc în formaţia mea intelectuală şi în opţiunile mele pentru stilul de conduită în societate. Era un specimen de mare calitate al culturii româneşti cosmopolite interbelice şi al societăţii bune de atunci[37]".

În interviul pe care mi l-a acordat pentru „România literară", eseistul aminteşte şi alţi prieteni de-ai tatălui său pe care i-a admirat în perioada copilăriei şi a adolescenţei. Veniţi din sfere de activitate cu totul diferite, aceşti oameni i-au

oferit viziuni diverse asupra existenţei, modele de viaţă, pe care nu le-a uitat niciodată şi care i-au fost de mare folos în anii de cumpănă de mai târziu. O maximă favorită a lui Alexandru Paleologu, preluată din La Rochefoucauld, era „Suntem egali cu ceea ce admirăm". Fireşte, nu era vorba de o echivalare în planul geniului, ci la nivelul aspiraţiilor, al trăirilor. În momentul în care admiri pe cineva, te ridici la înălţimea acelui spirit. Or, Alexandru Paleologu a ştiut, ca nimeni altul, să admire încă de la vârste foarte fragede. Într-un fel, viaţa sa a fost un lung şir de admiraţii. Chiar la senectute, devenit el însuşi model pentru mulţi, nu se jena să-şi exteriorizeze entuziasmul pentru idei şi gesturi care i-au mers la suflet. În copilărie a şi avut parte de o mulţime de modele memorabile, casa lor fiind mereu frecventată de mari personalităţi ale vieţii culturale sau de maeştri ai baroului bucureştean, prieteni şi colegi ai tatălui său. Pe câţiva dintre ei i-a evocat în interviul din „România literară": „În tinereţea mea am avut şansa să cunosc oameni cu adevărat extraordinari. Printre apropiaţii tatălui meu, în primul rând, dar şi după rudele mamei mele din Moldova. Aşa i-am cunoscut pe pictorul Theodor Pallady, pe Mihai Jora, care stătea chiar aici, la capul străzii, şi a fost prieten bun cu tatăl meu. Mai erau avocatul Aznavorian, pe care tata îl preţuia enorm, şi un alt jurist, Istrate Micescu. Mulţumită lui, mult mai târziu, am ajuns la următoarea idee: inteligenţa trebuie să fie suficientă. Adică să faci faţă cu ea la toate problemele care ţi se pun şi pe care ţi le pui. Nimeni nu e mai inteligent decât altul. Fireşte, unul are mai multă vreme, e mai spiritual, mai simpatic, mai graţios. Asta e altceva. Inteligenţa, dacă este funcţională, nu are nimic de dorit. Face faţă la toate problemele care i se pun, în vreme ce prostia este foarte polivalentă, diferită, eterogenă şi, mai ales, nereceptivă[38]".

În privinţa lecturilor, primele cărţi despre care îşi aminteşte că i-au produs cutremure în conştiinţă sunt scrierile contesei de Ségur (tatăl său îi oferise o ediţie frumos ilustrată) şi, mai ales, comediile şi scenetele lui Vasile Alecsandri, pe care

le-a ascultat citite de bunica sa, pe când avea şapte ani şi era ţintuit la pat de scarlatină, urmată de pojar. În special comediile – mai cu seamă cele din seria *Coana Chiriţa* – au determinat înscrierea gustului său literar pe o anumită orbită, pregătindu-l într-un fel pentru întâlnirea decisivă cu umorul lui Caragiale, de care se va ataşa ulterior pentru întreaga viaţă. Îi mărturiseşte autorul lui Mircea Vasilescu în interviul din 1989: „Comediile lui Alecsandri, mai ales seria *Coana Chiriţa*, mă făceau să mă sufoc de râs şi să-l admir pe autor cu un entuziasm nețărmurit. Acesta a fost primul meu impact cu literatura, cu miraculoasa ei putere instauratoare[39]".

Predispoziţia genetică pentru umor a celor din familia Paleologu şi-a găsit în isprăvile Coanei Chiriţa un teren ferm de manifestare. Râsul de atunci al copilului cu obrajii aprinşi de febră va deveni peste timp una dintre mărcile clare de identitate ale personalităţii lui Alexandru Paleologu. Antenele sale vor detecta cu mare precizie umorul, oriunde s-ar fi aflat el pitit, şi îl vor plasa mereu în fruntea valorilor călăuzitoare.

3.3. Inconturnabilul Caragiale

Marea întâlnire cu literatura se va produce însă câţiva ani mai târziu. Confesiunile făcute la intervale mari de timp[40] au un numitor comun: rolul decisiv jucat de operele lui Caragiale (mai cu seamă schiţele şi comediile) în destinul uman şi în cel de scriitor ale lui Alexandru Paleologu. Aproape că nu există carte, articol sau intervenţie publică ale scriitorului în care să nu fie pomenit numele lui Caragiale. În volumele de interviuri şi confesiuni se vorbeşte deschis despre rolul clasicului în formarea sa, în eseuri îi sunt analizate diferite aspecte ale operei sau este folosit drept etalon atunci când sunt discutate cărţile altora, în presa cotidiană şi în discuţiile private reprezintă o referinţă la care se raportează cu fiecare prilej. Chiar şi în intervenţiile de atitudine politică, legate strict de lumea contemporană, Caragiale este un reper inebranlabil.

Fascinația pentru scrisul lui Caragiale începe în jurul vârstei de 11 ani (10 după alte surse), odată cu citirea schiței *Căldură mare*. Vorbind despre opțiunile sale literare, scriitorul rememorează momentul în interviul acordat lui Mircea Vasilescu, în anul 1989: „În primul rând Caragiale, autorul care m-a făcut să simt întâia oară zguduirea, comoția, electrocutarea produsă de contactul cu geniul; la 11 ani, citind întâmplător *Căldură mare;* atunci am văzut puterea de transfigurare a lumii, fantastica geneză de care e capabilă literatura. (...) De mic și până în ziua de azi am fost absolut fascinat de Caragiale, iar cu tatăl meu, care-l știa pe de rost, cum foarte repede am ajuns să-l știu și eu, ne dădeam la toate ocaziile replici din Caragiale și ne amuzam teribil, ne prăpădeam de râs. Spiritul caragialesc a fost pentru mine într-adevăr formativ, în sensul că mi-a educat acustica gândirii, mi-a inoculat o anumită năzuință expresivă, un gust al frazei supra-voltate. Spiritul caragialesc este pentru mine un spirit socratic, adică o disciplină aperceptivă și o terapeutică morală. Râsul caragialesc e un fenomen cathartic de efect major, aparținând, ca și în cazul lui Molière, al lui Aristofan, al lui Rabelais, al lui Cervantes, unei categorii pe care aș numi-o «cosmogonică»[41]".

Și în interviul pe care mi l-a acordat cincisprezece ani mai târziu vorbește aproape în aceiași termeni despre impactul pe care l-a avut descoperirea lui Caragiale asupra conștiinței sale artistice și nu numai: „Pe Caragiale am început să îl gust când, întâmplător, într-o revistă școlară, am citit schița *Căldură mare*. Entuziasmul meu după această lectură a fost nelimitat. Nu pot să uit momentul acesta. Și de atunci – cred că aveam vreo zece ani – așa a rămas pentru tot restul vieții[42]".

Dincolo de confesiuni, afinitățile lui Alexandru Paleologu cu I.L. Caragiale se fac simțite în toate cărțile eseistului. În *Spiritul și litera*[43], prima sa carte, profitând de climatul de libertate din a doua jumătate a anilor '60, publică eseul *De la Caragiale la Eugen Ionescu și invers*, în care explică dificultățile pe care le au străinii în a recepta opera lui Caragiale la întreaga ei valoare, dar și afirmația lui Ionesco, la prima vede-

re teribilistă, dată fiind modernitatea teatrului său, că ar fi avut în Caragiale unul dintre principalii săi precursori. Analizând principiile teatrului ionescian, totul pare, la prima vedere, să contrazică o posibilă apropiere a autorului *Cântăreței chele* de dramaturgul român de la sfârşitul secolului al XIX-lea, considerat de critica occidentală „un satiric social în tradiția realismului rusesc, puternic influențat de Ostrowski şi într-o oarecare măsură de Gogol". Recognoscibilă mai cu seamă în primul act al piesei *Rinocerii*, filiația caragialiană a teatrului lui Eugen Ionescu este foarte bine sesizată de Alexandru Paleologu: „Desigur, Caragiale nu a creat mituri; presiunea forțelor istorice nu ajunsese în stadiul acut în care asemenea descărcări irup cu putere elementară. Dar nu e Chiriac un rinocer *avant la lettre?* Şi Coriolan Drăgănescu? N-au această vocație Cațavencu, Tipătescu, Pristanda? Chiar şi ramolitul de Agamiță? La Ionescu, drama proliferării verbale corespunde cu proliferarea sufocantă a lucrurilor (scaune, ceşti de cafea, ciuperci, ouă, mobile şi – rinoceri). Proliferarea lucrurilor la Ionescu e de esența mitului, de aceea n-o găsim la Caragiale, la care însă automatismul şi proliferarea verbală ale lui Farfuridi şi Cațavencu, ale lui Lache şi Mache etc. au, ca la Ionescu, aceeaşi semnificație simptomatică, cea a dezumanizării[44]". Interesantă sugestia lui Alexandru Paleologu, chiar dacă opera lui Caragiale permite şi o viziune de sens contrar. În sensul că bavardajul personajelor amintite ar putea să fie luat şi ca un semn – ipoteză care mi se pare chiar mai plauzibilă decât cea expusă de eseist – de umanizare a personajelor. Pe la începutul anilor '80, regizorul francez Antoine Vitez a realizat mai multe montări ale unor comedii de Molière în registru tragic. Fără să schimbe nicio virgulă din textul original, doar prin aspectul fizic al actorilor (Molière nu oferă indicații privind portretul fizic al personajelor sale, dar s-a împământenit în teatru obiceiul ca aparițiile unor eroi să fie imaginate exclusiv în cheie caricaturală) şi prin atitudinea gravă cu care aceştia îşi rosteau replicile, Antoine Vitez a demonstrat că

distanţa dintre comedie şi tragedie poate fi de grosimea unui fir de aţă. La fel în cazul lui Caragiale, care se autodefinea drept „un profund sentimental", se simte în permanenţă o anumită tandreţe a autorului pentru personajele sale, inclusiv pentru cele cu potenţial malefic (acestea nu ajung însă niciodată la nivelul absolut de ticăloşie), care au, în locvacitatea lor, o doză de naivitate, de inocenţă, de vulnerabilitate, menite să le umanizeze. Sublim este la acest capitol Jupân Dumitrache, dar şi foarte mulţi alţii, inclusiv cei amintiţi în eseul lui Alexandru Paleologu. Pe de altă parte, eseistul pune punctul pe *i*, atunci când observă esenţa ultimă a comicului caragialesc. La acest nivel, afinităţile cu teatrul lui Eugen Ionescu sunt incontestabile. „Absurdul şi necomunicarea sunt esenţa ultimă a comicului caragialesc, de la *Cum se înţeleg ţăranii, Petiţiune, Căldură mare, Amici, Inspecţiune, Justiţie etc.* până la tiradele lui Caţavencu, Farfuridi, Dandanache sau Conu Leonida[45]".

În *Bunul-simţ ca paradox*[46] eseistul glosează pe marginea unei fotografii mai puţin cunoscute a lui Caragiale, edificatoare, în viziunea lui, pentru profunzimea ce s-ar fi putut ascunde în sufletul acestuia dincolo de stilul zeflemist şi ironiile de pişicher care l-au făcut celebru. După ce descompune fotografia până la cele mai mici detalii, Alexandru Paleologu încearcă să psihanalizeze chipul din imagine. Ca tot ce scrie el, rezultatul este în răspăr cu opinia comună, dar, în acelaşi timp, cât se poate de convingător sau imposibil de contrazis: „Figura gravă, marcată de prezenţa unui demon al cunoaşterii, seamănă izbitor cu a lui Nietzsche. Această imagine a unui Caragiale pe care ni-l închipuim tacitum şi solitar poate să surprindă. Dar ea nu o contrazice în fond pe cea obişnuită, a lui Caragiale sociabil şi zeflemist, ci o legitimează în adâncime. E chipul cel mai lăuntric şi mai adânc al scriitorului, chipul lui ascuns dar revelator, care dă cheia întregului şi fără de cunoaşterea căruia toate celelalte înfăţişări ale lui sunt superficiale şi mărginite[47]". Ca şi în cazul lui Eminescu, eseistul doreşte să sfâşie mitul, să spargă

percepția comună, să probeze un alt chip al lui Caragiale, diferit de imaginea lui clasicizată prin intermediul programelor de învățământ și al tablourilor atârnate pe coridoarele școlilor. În fond, totul este un exercițiu de imaginație și o pledoarie împotriva ideilor de-a gata.

Chiar mai interesant este un alt eseu din cuprinsul acestui volum, *Filosofia lui Caragiale*. Acesta explică într-un fel fascinația constantă pe care clasicul a exercitat-o asupra lui Alexandru Paleologu. Încercând să definească geniul lui Caragiale, eseistul se descrie practic pe sine, demonstrând o dată în plus cât de profunde sunt afinitățile care îi leagă: „Ne-am obișnuit să vedem în Caragiale pe clasicul echilibrat (ceea ce era într-adevăr) sub chipul moderației și simțului comun (ceea ce e profund greșit). Nu platul simț comun, izvor de confuzie, ci rigoarea bunului simț, însușire rară și tare, definește geniul lui Caragiale. Echilibrul acestui artist scrupulos și răbdător ca un benedictin rezultă din excesele contrarii. Lucid și dur ca diamantul, spiritul lui ducea totul până la extrem, până la culminație; cine nu suportă excesul, nu-l înțelege pe Caragiale. Lucrul acesta l-a arătat foarte limpede Paul Zarifopol, omul care l-a cunoscut cel mai bine. Și îl spune Caragiale însuși în această frază care îi rezumă estetica: «Simt enorm și văd monstruos»[48]". Cine l-a cunoscut pe Alexandru Paleologu nu poate să nu recunoască faptul că aceste excelente considerații vin ca o mănușă propriei sale personalități. Replicile sale în doi peri, atitudinile „nerezonabile" ale ambasadorului golanilor, tulburările pe care le producea de fiecare dată când lua cuvântul în micuțul Partid al Alianței Civice făceau ca formula aplicată lui Caragiale, „lucid și dur ca diamantul, spiritul lui ducea totul până la extrem, până la culminație", să definească de minune propriile-i apariții în spațiul public.

Într-o carte de bătrânețe, *Despre lucrurile cu adevărat importante*[49], pe urmele lui Șerban Cioculescu, Alexandru Paleologu îl apără pe Caragiale de mulțimea de detractori care îl consideră doar un zeflemist, înțelegându-se prin aceasta

un spirit excesiv de superficial. Autorul observă că zeflemelei lui Caragiale îi este opus adesea, mitul lui Blaga, ca alternativă în planul adâncimii spirituale. Fireşte eseistul se revoltă împotriva acestei minimalizări, iar în final face o analiză a comicului la Caragiale, pornind de la tipologia folosită de Şerban Cioculescu.[50] Şi tot în acest volum este reprodusă o conferinţă cu tema *Abisalul Caragiale*, ţinută la Cluj în anul 1979, în care, printre altele, îşi revizuieşte afirmaţia privind drama proliferării verbale care ar duce la deumanizarea personajelor lui Caragiale, despre care scrisese în eseul *De la Caragiale la Eugen Ionescu şi invers*, publicat în volumul de debut.

3.4. O întâlnire ratată cu Paul Zarifopol

În perioada entuziasmului generat de descoperirea schiţelor şi comediilor lui I.L. Caragiale, adolescentul Alexandru Paleologu are revelaţia scrisului unui alt autor la care se va raporta în permanenţă: Paul Zarifopol. Teoretic, ar fi existat toate premisele ca Alexandru Paleologu să-şi întâlnească maestrul. Şansele de a se cunoaşte erau sensibil mai mari decât neşansa de nu se fi văzut niciodată în carne şi oase. Paul Zarifopol a murit când autorul *Alchimiei existenţei* avea 15 ani. Locuia pe strada Spătarului, la câteva case de reşedinţa familiei Paleologu. Mai mult decât atât, după divorţul de avocatul Mihail Paleologu, mama sa s-a recăsătorit cu Alexandru Zarifopol, nepot de văr primar al eseistului. Cu toate acestea, Alexandru Paleologu nu-şi aminteşte să-l fi zărit vreodată pe Paul Zarifopol, nici măcar întâmplător, pe stradă. Acesta a fost unul dintre marile regrete ale vieţii sale, aşa cum reiese din mai multe confesiuni făcute de-a lungul anilor.

Nu ar fi deplasat dacă s-ar spune că Paul Zarifopol este, în plan spiritual, veriga de legătură dintre I.L. Caragiale şi Alexandru Paleologu. Ironia sa tăioasă, precizia şi farmecul analizei, expresiile memorabile, surprinzătoarele asociaţii de

idei, inteligența niciodată în stare de somnolență sunt elementele de vizibilă afinitate pe care Paul Zarifopol le are cu I.L. Caragiale într-o parte și cu Alexandru Paleologu în cealaltă parte. Chiar recitit astăzi, Paul Zarifopol uimește prin modernitatea stilului, suplețea formulărilor situându-l mult peste stilul critic de până la mijlocul anilor '30. În mod oarecum curios, în pofida scrisului său seducător, Paul Zarifopol nu a prea fost băgat în seamă de istoriile literare mai vechi sau mai noi. Mare nedreptate, pe care Alexandru Paleologu s-a străduit toată viața să o îndrepte. Întâlnirea adolescentului cu unul dintre primele sale modele intelectuale este povestită după mulți ani de Alexandru Paleologu: „Eu l-am avut ca model în adolescență pe Paul Zarifopol. Aveam 15 ani când a murit: cartea lui principală, *Pentru arta literară*, a apărut cam la o lună după moartea lui și am citit-o imediat, apoi am recitit-o mereu ani de zile, multe pasagii din ea le știu și acum pe de rost. Până atunci îl știam numai ca editor al primelor trei volume *Caragiale*, pe care mi le dăruise tata atrăgându-mi atenția că este o *ediție critică*, explicându-mi ce înseamnă asta și spunându-mi că e de fapt prima adevărată ediție critică, în strictă accepție, a unui clasic român. (...) Pe Zarifopol însă nu l-am văzut niciodată, deși era rudă apropiată cu al doilea soț al mamei mele. Mama îl vizita des și-mi vorbea de el, mi-l descria și-mi cita propourile lui, prețuindu-i mult conversația și genul de spirit și admirând felul cum își suporta sărăcia, el care fusese învățat cu luxul, atât material cât și intelectual. Mie îmi plăcea grozav din fotografii, cu vasta lui calviție și monoclul cu ramă de aur, care-i atârna de un șnur negru peste jiletcă, și nasul acela grecesc, cu nările accentuat răscroite[51]".

Într-o serie de articole, regrupate ulterior în volumul *Ipoteze de lucru*, Alexandru Paleologu a încercat să atragă atenția asupra importanței operei lui Paul Zarifopol în critica românească din perioada interbelică. Era mereu uimit de lipsa de impact a acesteia în cadrul literaturii române. Cum își explica Alexandru Paleologu proasta percepție a scrisului

lui Paul Zarifopol se poate vedea şi din dialogul nostru purtat în anul 2004:

„—Mi se pare cel mai mobil spirit al epocii. Scrisul său are, pe lângă ironie, o mare finețe a detaliului.

—Absolut. Are un spirit de mare finețe şi mai ales precizie. Însă şi despre el s-a spus: „Aha... E sofist!" Altă prostie enormă care bântuie la noi este frica de sofişti. Şi despre Nae Ionescu se spunea că a fost sofist. Dom'le, Nae Ionescu a fost o mare inteligență. Sofist!? Şi ce dacă era sofist? Toate articolele lui Nae – le-am cam citit pe toate, poate că în unele se vede o anumită metodă sofistică de a aduce anumite argumente în anumite cauze – odată scoase din contextul imediat şi puse într-o perspectivă mai generală se dovedesc a nu fi sofisme. Paul Zarifopol avea o foarte mare înțelegere pentru fenomene sufleteşti şi intelectuale care îi erau străine. De pildă mistica, credința. Avea un mare respect pentru valoarea intelectuală a acestora. Dar respect când meritau să fie respectate, când nu erau o gargară, vorbă goală. De obicei e foarte multă vorbărie goală când vine vorba de credință, inclusiv la oamenii de bună credință. Sunt oameni care se declară credincioşi pentru că aşa vor să se creadă[52]".

În studiul *Punctul pe* i *la Paul Zarifopol,* publicat în volumul *Ipoteze de lucru*[53], Alexandru Paleologu pune din nou problema greşitei percepții asupra operei lui Paul Zarifopol. Ideea interpretare a contemporanilor eseistului s-a prelungit şi în posteritatea sa. Scrie eseistul: „Judecata contemporanilor, transmisă posterității, s-a pronunțat asupra lui Paul Zarifopol printr-o triplă caracterizare ale cărei elemente conțin, în diferite măsuri, oareşicare cotă de blam: scepticism, estetism şi nu o prea sigură orientare în spațiul cultural românesc, imputabilă îndelungatei sale ucenicii occidentale[54]". Pornind de la fondul polemic al operei lui Zarifopol, eseistul observă cu justețe că: „El a urmărit cu amuzantă sau necruțătoare răbdare nu numai grimasa ridiculă a semidoctismului snob şi bovaric, nu numai psittacismul (sic!), fie diletant fie «ştiințific», ci şi cauzele lor mult mai adânci, anume lenea gândirii şi în ultimă in-

stanță pofta de dominație, ceea ce în esență înseamnă iraționalism și violență. Pe acestea le-a hărțuit și dat în vileag Zarifopol cât a putut, neslăbindu-le câtuși de puțin o viață întreagă. O atare consecvență polemică și un polemism atât de ireductibil se întemeiază neapărat pe o credință, nu doar pe idiosincrasii. Poate fi aceasta atitudinea unui «sceptic», adică a unuia care nu crede în nimic, care nu ia nimic în serios și se mulțumește să culeagă și să savureze senzațiile agreabile pe care le oferă arta și viața în societate?[55]" Spirit de factură luministă, Zarifopol a crezut mereu în puterea eliberatoare a minții umane, a afirmat „primatul inteligenței cu orice preț". Tot ce obliterează inteligența pură, înțelegerea exactă, tot ce adoarme spiritul făcându-l să accepte „camelota" artistică, filosofică sau morală, „toate oracolele prin care se acreditează diversele *pseudo*-uri (s.a.) atât de proliferante în lumea modernă, toate aceste glasuri de sirenă sau de comandament au însemnat pentru Zarifopol obiectivele unui tir neîncetat[56]". Până la urmă, observă Alexandru Paleologu, scepticismul lui Zarifopol este o îndoială metodică asemeni celei a lui Montaigne sau a lui Lessing. Altfel spus, acest scepticism este chiar spiritul critic. În articol se mai vorbește despre „alergia" lui Zarifopol la Proust (care nu ar fi decât o formă de obiectivare, menită să pună și mai bine în evidență valoarea unui roman precum *À la recherche du temps perdu)*, precum și despre faimosul anticlasicism al eseistului care, în fond, poate fi interpretat și ca o altă variantă a aceleiași metode de obiectivare.

De altfel, anticlasicismul lui Paul Zarifopol este discutat pe larg într-un alt eseu din același volum, *Anticlasicism și creație aurorală*[57]. De această dată, punctul de vedere al eseistului, scandalos pentru mulți, este pus în corelație cu *Mutația valorilor estetice* a lui Eugen Lovinescu. O analiză mult mai completă asupra criticii literare și viziunii filosofice ale lui Paul Zarifopol va realiza Alexandru Paleologu în eseul *Precizări necesare cu privire la Paul Zarifopol*[58]. Cu erudiție și multă inteligență, Alexandru Paleologu demontează punct cu punct toate acuzele care i-au fost aduse criticului, subliniind

rolul major jucat de acesta în climatul cultural interbelic şi pledând pentru repunerea în circulaţie a unor texte ale acestuia nepublicate în volum. În timp, multe dintre metodele şi abordările critice de tip Zarifopol au devenit mărci specifice ale scrisului lui Alexandru Paleologu însuşi.

Chiar dacă Alexandru Paleologu nu ar fi mărturisit-o niciodată, amprenta lui Paul Zarifopol este imediat recognoscibilă în stilul său. Nu neapărat la nivelul ideilor, inevitabil schimbate într-o jumătate de secol în care s-au văzut multe (să nu uităm ca Paul Zarifopol a murit în 1934, la timp, s-ar putea spune, pentru a fi scutit de marile orori ale secolului XX, fascismul şi comunismul), ci la nivelul felului de a argumenta, al modului ironic de a se pronunţa în chestiuni foarte delicate, indiferent de reacţia majorităţii, al predispoziţiei pentru bagatelizarea ideilor de-a gata şi luarea peste picior a modelelor şi modelor lipsite de substanţă.

3.5. Moralistul universal: Michel de Montaigne

După Caragiale, Montaigne este, probabil, numele cel mai citat de Alexandru Paleologu. Aproape că nu există interviu, text confesiv sau eseu în care numele moralistului francez să nu se afle la loc de cinste. Montaigne face parte din ADN-ul său intelectual, este reperul la care se raportează în orice situaţie, pocalul de înţelepciune din care soarbe ori de câte ori se simte însetat. De aceea, poate mira faptul că, parcurgând toate volumele de eseuri ale lui Alexandru Paleologu, nu se poate găsi nici măcar un studiu serios dedicat exclusiv autorului *Eseurilor*. Chiar dacă o carte precum *Binul simţ ca paradox* poartă în filigran destul de mult din spiritul lui Montaigne. O dovadă în plus că o carte ţinută o viaţă întreagă la căpătâi este ultima care se lasă analizată. Poate pentru că se află prea aproape de suflet.

Ce înseamnă Montaigne pentru Alexandru Paleologu? Ne spune autorul român chiar în interviul pus în deschiderea volumului *Interlocuţiuni*[59]. De altfel, cartea are un *motto* din

Montaigne care ar putea fi pus fără probleme la temelia actualului proiect de reformă a învățământului: „... *à la mode dequoy nous sommes instruicts il n'est pas merveille si ny les echoliers ny les maistres n'en deviennent pas plus habiles, quoy qu'ils s'y facent plus doctes. De vray, le soing et la despence de nos pères ne vise qu'à nous meubler la teste de science: du iugement et de la vertu, peu de nouvelles.*" (Montaigne, *Ess.* I, c. XXIV)

Revenind la interviu, prima remarcă a lui Mircea Vasilescu este că pe masa de lucru a lui Alexandru Paleologu se găseau două portrete de scriitori: Caragiale și Goethe. Întrebată care este semnificația acestor prezențe, gazda răspunde, printre altele: „Firește, aceștia doi nu sunt singurii mei autori predilecți, dar sunt cei care marchează, la etape depărtate, două anexiuni teritoriale decisive ale devenirii mele intelectuale. Mai e și Montaigne, ale cărui *Essais* sunt de o viață pentru mine carte de căpătâi. Dar el nu a fost o «anexiune» efectuată integral, la un moment dat, ci mi s-a infiltrat în conștiință pe nesimțite, din adolescență, când răsfoiam volumele de Montaigne din biblioteca tatii (sunt exact 51 de ani de când nu mă despart de volumul din «Pléiade» pe care mi l-a dăruit tata de ziua mea de naștere) (interviul a fost luat în anul 1989 - n.n.). În cei câțiva ani în care Alice Voinescu își elabora cartea despre Montaigne, am asistat la nenumărate și lungi discuții despre acest subiect între ea și tatăl meu (...). Montaigne e pentru mine modelul cel mai afecționat, mă simt profund impregnat de spiritul său, doresc să fiu un fel de Montaigne, chiar dacă, desigur, într-o formă precară și foarte modestă. (...) Dacă nu vedeți și portretul lui în camera mea de lucru, e pur și simplu pentru că nu-l am (...) Dacă l-aș fi avut, l-aș fi pus poate chiar în fața mesei mele de scris, unde se află portretul bunicului meu (...)"[60].

O analiză mult mai serioasă a rolului jucat de Montaigne în devenirea sa umană, în ultimă instanță, face Alexandru Paleologu în volumul de convorbiri cu Stelian Tănase, *Sfidarea memoriei*. Montaigne a fost mai mult decât un șoc cultural venit în anii de formare sau decât revelația unor afinități pe

termen lung. A fost ceea ce s-ar putea numi un companion de existență, duhul său protector, cel care i-a luminat calea, l-a ferit de pericole și l-a făcut să găsească resurse pentru a rezista, chiar și atunci când totul părea iremediabil pierdut. La un moment dat, Alexandru Paleologu îi spune lui Stelian Tănase: „Eu circul prin viață cu Montaigne în suflet și cu Montaigne în buzunar, cum aș circula cu o lanternă, dar nu a lui Diogene, o lanternă care să-mi folosească pe drum[61]". Alexandru Paleologu povestește și felul în care l-a citit pe Montaigne. Multă vreme deschidea la întâmplare, ca pe *Biblie*, volumul pe care îl avea la el, și citea câte un eseu, de preferință dintre cele mai scurte. Integral l-a citit abia în anii în care se ascundea la Câmpulung. Atunci îi recomandase cartea lui Noica. Acesta, scrupulos cum se știe, a citit-o de la prima până la ultima filă, fapt ce l-a determinat pe Alexandru Paleologu să procedeze la fel. Esențială pentru rolul jucat de Montaigne în viața sa este însă afirmația următoare: „Eu pot să spun, și asta mi se pare important de declarat, că atunci când îl citeam pe Montaigne în tinerețe, atunci când viața era ușoară, când nu ne invadaseră în București aceste opresiuni și toate răsturnările teribile, toate reevaluările, toate aceste crize, deci îl citeam pentru formația unui tip de spirit, nu știam ce mult îmi va folosi această formație în momentele dure care mă așteptau mai târziu, în momentele teribile cu care ne-a asaltat istoria. Formația aceasta mi-a fost salvatoare, în sensul că m-a făcut să înțeleg că *există un fel de a rezista printr-o supunere la ceea ce este implacabil și prin dominarea acestui implacabil pe latura înțelegerii și libertății care se obține dincolo de constrângere prin exercițiile acestea mentale și morale* (s.n.)"[62]. Informația este mult mai importantă decât ar putea ea să pară la prima vedere. Ne vom ocupa de ea pe larg atunci când vom vorbi despre anii de detenție ai scriitorului și despre începuturile relației cu Securitatea.

3.6. Goethe sau pretextul unei despărțiri celebre

Intrând, în anul 1989, în biroul lui Alexandru Paleologu, Mircea Vasilescu remarcă, așa cum am mai spus, două portrete de scriitori pe masa lui de lucru: Caragiale și Goethe. Absența, poate surprinzătoare, a unui al treilea, Montaigne, are o explicație mult mai banală decât am fi tentați să o credem. Alexandru Paleologu îi mărturisește oaspetelui său că, pur și simplu, nu a găsit o imagine convenabilă care să îl înfățișeze pe marele moralist francez. Cele două portrete, cărora, cum spuneam, ar fi trebuit să li se adauge cel al lui Montaigne, reprezintă, după mărturisirea autorului, figurile tutelare, determinante pentru spiritul său. Mai mult decât atât, ele definesc vârste diferite ale formării sale intelectuale. Dacă fascinația pentru creația lui Caragiale datează din anii copilăriei (vârsta de 10-11 ani), pasiunea pentru Montaigne se declanșează în anii adolescenței (după vârsta de 15 ani). Revelația Goethe, în schimb, se produce la vârsta deplinei maturități. Îi mărturisește scriitorul lui Mircea Vasilescu: „În ce-l privește pe Goethe – la el am ajuns târziu, când trecusem de treizeci de ani. Lectura completă a lui Goethe am făcut-o la Câmpulung, în dialogul continuu cu Noica, în primul an din cei cinci cât am conviețuit acolo. Noica tocmai scria cartea atunci intitulată *Anti-Goethe* și avea o ediție completă a operelor lui Goethe, destul de bună, pe care am citit-o, începând, după sfatul lui, cu *Wilhelm Meisters teatralische Sendung*. Așa am reînvățat limba germană, pe care o cam uitasem, deși a fost prima limbă în care am vorbit. Cred că Goethe e, ca și Sadoveanu, o lectură de maturitate, nu de tinerețe. Dar mai cred și că poate constitui, cu Caragiale, dipticul unor coordonate ale inteligenței: a inteligenței *radicale*, Caragiale; a inteligenței globale, Goethe[63]".

La fel ca în cazul celuilalt scriitor de suflet, Montaigne, Alexandru Paleologu nu a scris foarte multe despre opera lui Goethe. Pasiunile cu adevărat mari se trăiesc, nu se povestesc. Citat adesea în conversații și în eseurile despre alții,

Goethe nu devine aproape niciodată el însuşi subiect de studiu. Cu o singură excepţie, e drept de impact în lumea intelectuală românească de la sfârşitul deceniului opt al secolului XX: eseul *Amicus Plato... sau: „Despărţirea de Noica"*, probabil cel mai celebru text polemic scris la noi în perioada comunistă. După toate probabilităţile, o primă versiune a eseului a fost scrisă la sfârşitul anilor '70. Într-o însemnare din *Jurnalul de la Păltiniş*[64], datată luni, 21 ianuarie, 1980, Gabriel Liiceanu vorbeşte despre faptul că a adus la Păltiniş „dactilograma textului *Despărţirea de Noica* (67 pagini), pe care Alecu Paleologu tocmai l-a încheiat şi pe care urmează să i-l dăm lui Noica după ce îl vom citi[65]". Aşa cum poate era de aşteptat, lectura celor doi filosofi nu îi este deloc favorabilă lui Alexandru Paleologu. Încă de la început, Gabriel Liiceanu se arată contrariat de posibila motivaţie a redactării unui asemenea text. După ce trece în revistă rolul jucat de Noica în formarea intelectuală a lui Paleologu, Gabriel Liiceanu trage nişte concluzii deloc flatante pentru autorul *Bunul(ui) simţ ca paradox*: „Acum, după ce am citit paginile lui, pot crede, riscând să fiu urât în cugetul meu, dar deopotrivă să cad pe adevărul – în fond nesemnificativ – al mobilului acestor pagini, că ele nu s-au născut din puritatea nevoii de a «mărturisi» – în sensul înalt al mărturisirii augustiniene, care ridică la conştiinţă şi proiectează în eternitate timpul unei trăiri spirituale de excepţie – ci din nevoia de a consemna vecinătatea cu un spirit înalt, declarată – printr-un act de transmutaţie subiectivă şi frivolă – «amicioţie» (Noica este numit aici în permanenţă «amicul meu», «marele meu amic» etc.), precum şi din neputinţa specifică spiritului critic care, neavând să opună o operă, se opune pe sine, în absenţa ideii proprii şi în numele bunului simţ, ca spirit critic gol. Tot ce este emis aici în pozitiv se rezumă la vidul epitetului laudativ («marele gânditor etc.»), iar tot restul este o contestaţie constantă şi oarecum haotică la nivelul *tencuielii* unui edificiu pe care, de altfel – lipsindu-i lectura tratatului inedit de ontologie – Paleologu nu îl cunoaşte în

integralitatea lui. Scrise cu vervă de bună calitate, dar cu un colocvialism supărător («aici te-am prins, dragă Dinule!»), paginile astea au meritul de a fi – în raport cu o maculatură de circumstanță care s-a adunat deja în jurul scrierilor lui Noica – primele care îl comentează pe Noica, dacă nu la nivelul «Ideii» operei sale, cel puțin la nivelul unui limbaj cultural de la care discuția poate începe[66]." Gabriel Liiceanu consemnează în jurnalul său și reacția celui vizat în mod direct de eseul polemic al lui Alexandru Paleologu. Obiecțiile maestrului nu diferă fundamental de cele ale principalului său discipol: „Știu, în mare, care sunt obiecțiile lui, și ce mă deranjează aici nu sunt nici obiecțiile ca atare, nici faptul că se bate pe burtă cu mine în public, uitând de fapt că e mereu vorba de un al treilea, de publicul însuși. Știu de pe acum ce am să-i scriu. Am să-i scriu că în cazul meu a fost vorba de o luptă cu zeii, de o luptă cu Ideea care m-a însoțit de la *Mathesis* și până astăzi, Idee care poate uneori a ajuns să spună: «Pe mâinile cui m-ai dat, Doamne?». Dar chiar dacă în această luptă am fost înfrânt de Ideea mea, lupta aceasta însăși nu poate fi trecută cu vederea. Or, ea nu este încheiată. Aștept mai degrabă să mi se spună ceva cu sens după anul 1990[67]."

Câteva zile mai târziu, pe 25 ianuarie 1980, rememorând zilele petrecute la Câmpulung, Noica dovedește, o dată în plus, cât de mult l-a durut textul scris de Alexandru Paleologu. Sentimentul de nedreptate pe care îl simte filosoful este cu atât mai accentuat cu cât Alexandru Paleologu era în deplină cunoștință de cauză, aflându-se și el la Câmpulung exact în aceeași perioadă și fiind unul dintre prietenii foarte apropiați ai lui Noica[68]. Se destăinuie filosoful discipolilor săi: „V-am povestit de Câmpulung și mi-am adus iar aminte de Alecu Paleologu. Am trăit atunci, cu el și cu Mihai Rădulescu, cinci ani de delir cultural. Mă gândeam astăzi să vă spun că omul e ceea ce rămâne din el după ce lumea din jur îl desființează. Ei bine, noi eram atunci în situația asta. Iar ceea ce rămăsese atunci din mine era cartea despre Goethe. Am să-i scriu lui

Paleologu şi-am să-l întreb cum poate vorbi din afară despre cartea aceasta, de vreme ce *Goethe* era ce rămăsese din mine când totul mă desfiinţa? Scriind astăzi despre *Goethe*, se cuvenea să fie un *mărturisitor*. Şi îmi pare rău pentru el să spun că nu este unul[69]".

Toate aceste reacţii contrariate au ajuns, cu siguranţă, la cunoştinţa lui Alexandru Paleologu, pentru că versiunea tipărită în deschiderea primei ediţii a volumului *Ipoteze de lucru*, publicat în acelaşi an, 1980, ţine cont în mod evident de unele dintre ele. Limbajul colocvial a dispărut ca prin farmec, iar *„despărţirea de Noica"* poartă, chiar din titlu, ghilimelele de rigoare. Ceea ce înseamnă că de fapt nu este vorba de nicio despărţire. În finalul eseului său, Alexandru Paleologu o spune în chip explicit: „Cartea (lui Constantin Noica despre Goethe – n.n.) din al cărei manuscris s-a pierdut, prin efectul împrejurărilor, împreună cu alte şapte, un capitol intitulat *Despre «Goethitate»* unde se putea vedea că despărţirea aceasta nu era de fapt cu putinţă. În acelaşi fel mă despart şi eu de Noica. Adică deloc[70]".

În mod cert, dezvoltarea ideatică este conformă cu prima variantă a textului, dar stilul este cu totul altul. Mai mult decât atât, noul text debutează cu exact ceea ce reproşa filosofului că îi lipsea primei versiuni (niciodată publicate): calitatea de *mărturisitor* a autorului. Alexandru Paleologu evocă întâlnirile lor de la Câmpulung, rolul pe care l-a jucat Noica în devenirea sa intelectuală şi chiar entuziasmul pe care l-a simţit când a ascultat prima versiune a eseului filosofului, intitulată pe atunci *Anti-Goethe*. Eseistul îşi aminteşte că, în urma lungilor convorbiri cu Noica, a ajuns, încă din acei ani, să îi deceleze sistemul, dar nu pe cel filosofic, ci pe cel al „idiosincrasiilor sale funciare, extraordinar de ingenios camuflate în transpunerea lor speculativă[71]". Şi, continuă Al. Paleologu, „aceste idiosincrasii şi-au găsit cea mai potrivită expresie în *Anti-Goethe*[72]". Idiosincrasiile lui Noica, aşa cum rezultă ele din textul despre Goethe, sunt admirabil sintetizate de Cristian Bădiliţă în studiul care însoţeşte ediţia elec-

tronică a eseului lui Alexandru Paleologu pe portalul *Literner*. Foarte pe scurt, acestea ar fi: 1. idiosincrasia la diversitate și policromie, cu alte cuvinte, la «real», care se manifestă prin desconsiderarea cosmologiei (aici încap nuanțări) și a percepției vizuale; 2. idiosincrasia la diversitate, cu accentul compensatoriu pus pe unitate (aici contradicția filosofului e flagrantă, cum arată, cu numeroase probe, Al. Paleologu); 3. idiosincrasia la bunul simț, confundat, reducționist, de Noica cu «simțul comun»; 4. poate cea mai evidentă, ar fi, după Al. Paleologu, «apriorismul impacient», altfel spus, citirea și interpretarea realității printr-o grilă de sensuri și conotații dinainte puse în ordine, o citire nepăsătoare și rapidă[73]". Fireşte, Alexandru Paleologu nu-şi propune nicio clipă altceva decât să scoată amical în evidență sistemul de idiosincrasii al lui Noica. Opera lui Goethe reprezintă doar un mijloc spre atingerea acestei ținte, nu un scop al demersului. Aceasta nu înseamnă însă că marele scriitor german nu a fost unul dintre autorii de căpătâi ai lui Alexandru Paleologu. Şi chiar mai mult decât atât. Întrebat, în anul 1988, de Mircea Mihăieş, cine ar fi vrut să fie dacă nu ar fi fost Alexandru Paleologu, scriitorul a răspuns fără a sta prea mult pe gânduri: „Fireşte că privesc, sau am privit şi cu jind la câteva destine şi câteva întâmplări mai grozave, spre pildă: Goethe (ba bine că nu! dacă tot e pe alese), Tolstoi, Montaigne, Caragiale. Am în vedere şi genul de viață, nu numai operele[74]". *Quod Erat Demonstrandum!*

3.7. Revelațiile vieții şi ale literaturii: Mihail Sadoveanu

În martie 2000, când Alexandru Paleologu a fost distins cu Premiul pentru Excelență în Cultura Română, s-au auzit destule voci care au pus opțiunea juriului exclusiv pe seama vârstei înaintate a laureatului. „Este un om extraordinar, tobă de carte, dar care nu are operă" – a fost laitmotivul acelor zile în cercurile literare, în câteva cotidiane şi chiar în unele reviste literare. S-a spus atunci că volumele semnate

de Alexandru Paleologu sunt de fapt nişte culegeri de articole şi interviuri, e adevărat, scrise cu har, dar care nu pot fi luate drept operă. O singură carte din creaţia eseistului era admisă ca fiind demnă de importantul premiu: *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*. O carte esenţială, care a schimbat definitiv paradigma de interpretare a operei impozantului prozator.

Apariţia acestui volum este cu atât mai surprinzătoare cu cât, *a priori*, nimic din gusturile literare generos etalate de Alexandru Paleologu într-o mulţime de pagini confesive şi eseuri nu sugera vreo afinitate deosebită cu vasta operă a lui Mihail Sadoveanu. Ar fi fost şi cam complicat pentru cineva care se declara un admirator fără rezerve al comediilor lui I.L. Caragiale şi al raţionamentelor sarcastice ale lui Paul Zarifopol să se regaleze pe ascuns cu, să zicem, povestirile sămănătoriste din prima fază a creaţiei lui Sadoveanu. Pentru că o carte precum *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu* nu ar fi putut fi scrisă fără cunoaşterea în detaliu a întregii gândiri şi opere sadoveniene. Iar Alexandru Paleologu a citit pe îndelete, cu multă atenţie, toată opera lui Mihail Sadoveanu. Nu pentru că ar fi fost fascinat de personalitatea autorului sau pentru că ar fi făcut vreun pariu cu sine, ci pentru că printre foarte puţinele cărţi lizibile aflate în biblioteca unuia dintre penitenciarele prin care a trecut se afla şi opera completă a lui Mihail Sadoveanu. Dar să îl lăsăm pe Alexandru Paleologu să povestească singur epopeea scrierii acestei cărţi care pentru mulţi reprezintă lucrarea sa de căpătâi. A făcut-o în discuţia pe care am purtat-o şi care deschide volumul *Nostalgia Europei*[75]: „La una dintre coloniile penitenciare exista o bibliotecă unde unicele texte lizibile, acceptabile, erau *Odiseea*, în traducerea lui Murnu – foarte frumoasă, citită în puşcărie îţi oferea cu totul alte revelaţii – şi ediţia de autor a lui Sadoveanu, chiar dacă era cu unele scamotări. Acolo l-am citit integral pe Sadoveanu. Înainte citisem puţin, îmi plăcuse, dar nu mersesem mai departe. Autor remarcabil, formidabil artist, dar nu era consonant cu

mine. Perioada aceea de puşcărie cu lecturi din Sadoveanu i fost foarte prețioasă. Chiar dacă, uneori, din cauză că am fos surprins citind, am încasat nişte bătăi memorabile, a meritat Ulterior, când am ajuns redactor la Editura Cartea Romă nească, fiindcă vorbeam mult despre Sadoveanu, colegă mea, doamna Georgeta Dimisianu, m-a îndemnat să scriu despre Sadoveanu. Am scris un articol în anul 1976 despre filosofia lui Sadoveanu. Acolo am crezut că am scris tot ce aveam de spus. Doamna Dimisianu mi-a spus că e foarte bun şi că ar putea fi un capitol dintr-o carte. Aşa că m-a tre cut în planul editorial. Atunci, mi-am ordonat mai bine toate reflexiile, am vrut să scriu, mi-a mers şi am scris jumătate de carte în relativ scurt timp, în trei luni de zile. După aceea m-am întrerupt timp de şase luni. Nu mi-a venit inspirația. Apoi, de pe urma unei lecturi, am găsit un *motto*. De la acel *motto* a pornit a doua jumătate a cărții[76]".

Aceasta este epopeea descoperirii prozatorului Mihail Sadoveanu şi a publicării volumului dedicat principalelor romane ale acestuia. Mai există însă o poveste cel puțin la fel de interesantă despre felul în care autorul a ajuns la revelațiile care l-au transformat în cel mai subtil şi profund exeget al operei lui Sadoveanu.

Imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, în anul 1946 (1945, după alte mărturii ale celui în cauză), Alexandru Paleologu, pe atunci în vârstă de 27 de ani, sedus de formula masonică „un templu ideal al umanității, azil de pace şi fericire, nu numai pentru noi, ci pentru toți oamenii", precum şi de faptul că masonii au făcut posibilă Unirea Principatelor Române şi au pus bazele statului modern, la mijlocul secolului al XIX-lea, dar şi cucerit de ideea că marile elite ale culturii Occidentale – Mozart, Goethe, printre alții – au fost şi mari masoni, decide să se inițieze în masonerie. După numai doi ani, în anul 1948, comuniştii instalați la putere interzic masoneria, dar experiența acestei activități îl va face să observe substratul masonic al principalelor romane sadoveniene. Îşi aminteşte, după mulți ani, Alexandru Paleologu: „Scriind

această carte şi ştiind că Sadoveanu nu poate fi înţeles şi gustat estetic, ca frumuseţe literară, decât prin grila masonică, fundamentală la el, mi-am adus aminte că am fost şi eu mason şi am început să citesc sursele necesare, pe care le citisem mai puţin când eram mason, în special textele hermetice antice, alexandrine, alte texte, cosmologia masonică. De fapt, aceasta nu e numai masonică: este cosmologia tradiţională a culturii europene. În aceste condiţii am scris o carte construită pe structura masonică[77]."

Marea revelaţie a cărţii este dată de interpretarea romanului *Baltagul* din perspectiva mitului lui Isis şi Osiris. Excelent camuflat într-un, să-i spunem, „fapt divers" din stricta actualitate, „scenariul" Isis şi Osiris este reprodus în romanul lui Sadoveanu până la cele mai subtile detalii. În felul acesta Alexandru Paleologu contrazice toate exegezele de până la el (Perpessicius, E. Lovinescu, G. Călinescu, Pompiliu Constantinescu, Paul Georgescu, I. Negoiţescu, Nicolae Manolescu), potrivit cărora romanul este fie o variantă în proză a baladei *Miorița*, fie o anti-*Miorița*. Excelent documentată şi argumentată, teoria lui Al. Paleologu este imposibil de contrazis. Ea spulberă şi vechea viziune despre Sadoveanu, scrie autorul în *Lămurire*(a) care deschide volumul: „Sadoveanu a fost cu totul altul decât scriitorul instinctual «om al naturii», cum l-au crezut contemporanii; abia de curând posteritatea a început să vadă în el ceea ce scriitorul a fost în realitate, un mare *artifex* de esenţă cărturărească[78]". Marea performanţă a lui Alexandru Paleologu este aceea de a fi reușit discutarea în cheie masonică a problematicii celor mai importante romane sadoveniene fără a folosi cuvântul „mason" sau vreun altul din aceeaşi familie. Să nu uităm că în anul 1978 regimul comunist se apropia de faza sa dementă, masoneria era interzisă, iar cenzura avea ochii larg deschişi. De altfel, în interviul pe care mi l-a acordat pentru volumul *Nostalgia Europei*, Alexandru Paleologu se mira că nimeni nu a observat la vremea respectivă faptul că analiza sa a fost făcută pe structura masonică. I-am răspuns atunci că infor-

mația a circulat, dar nici criticii nu puteau să se refere expl[illegible]ția cit la acest lucru, așa cum nu a putut nici domnia sa când [illegible] scris cartea.

Inițial studiul asupra operei lui Mihail Sadoveanu tre[illegible] buia să conțină și un al doilea volum în cuprinsul cărui [illegible] cercetarea să fie extinsă asupra întregii opere. În anul 1997 [illegible] cu ocazia publicării celei de-a doua ediții a cărții, Alexandru [illegible] Paleologu a scris un fel de prefață, *Părerea autorului la a doua [illegible] ediție*, în care vorbește deschis despre viziunea francmasonă [illegible] că asupra lumii, evidentă în scrisul lui Sadoveanu, și anunță [illegible] în maniera ușor frivolă care îl caracterizează, că a abandonat [illegible] definitiv ideea de a scrie cel de-al doilea volum: „În ce mă [illegible] privește, îmi dau seama că mi-am epuizat teza cu acest [illegible] «prim» volum. Ceea ce aș fi urmat să fac în cel de-al doilea [illegible] nu ar fi fost decât «analize literare» și, ca să zic așa, o «sinte[illegible] ză». Adică ceva de care cititorul se poate fără pagubă lipsi[illegible] Nu piere lumea dacă mă abțin...[79]"

Mult mai interesant este un alt aspect legat de aceasta [illegible] carte. În prima ediție există niște pasaje cu adevărat menite [illegible] să pună serios pe gânduri un spirit dispus să jure pe valorile [illegible] democrației. Scria Alexandru Paleologu în prima ediție, la [illegible] pagina 73: „Rațiunea istorică și progresul nu greșesc niciodată în linii mari, oricâtă brutalitate, vandalism, prostie și gro[illegible] solănie ar produce, oricâte crime ar săvârși. Justificarea lor [illegible] este profundă și infinită, în vastul ocean de cauze și motivări [illegible] concrete." Acest pasaj, ieșit parcă de sub pana lui Robespierre [illegible] sau a maoistului Sartre devenise, la aproape două decenii [illegible] după ce a fost scris, în momentul tipăririi celei de-a doua [illegible] ediții a cărții, cu totul neconvenabil imaginii publice a respectabilului senator PNL Alexandru Paleologu. Acesta ar fi [illegible] putut pur și simplu să îl șteargă, așa cum au făcut atâția alți [illegible] când și-au retipărit după revoluție cărțile scrise în timpul [illegible] comunismului sau mai demult[80]. Alexandru Paleologu a [illegible] gândit însă altfel. A retipărit cartea exact așa cum a scris-o, [illegible] asumându-și inclusiv acel pasaj care nu îi mai reprezenta [illegible] gândirea de la nivelul anului 1997, ba chiar atrăgând singur

atenția cititorului asupra lui. Acest gest făcut în anul 1997 confirmă și lărgește atitudinea de asumare a propriului trecut, începută cu spovedania asupra colaborării cu Securitatea, făcută la începutul anilor '90. Forța de a nu escamota nimic din ceea ce a fost, de a-și recunoaște umilințele, cedările, lașitățile și marile greșeli ale trecutului, de a accepta cu privirea sus judecata semenilor este apanajul exclusiv al oamenilor de mare onoare. Iar Alexandru Paleologu a fost, nu mai încape îndoială, unul dintre ei.

Scrierea volumului *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu* a fost, după cum avea să mărturisească autorul în ultimii ani de viață, singurul său câștig de pe urma experienței masonice. Pe măsura înaintării în vârstă, părerile sale legate de masonerie au devenit tot mai sarcastice. În discuția reprodusă în volumul *Nostalgia Europei* mi-a mărturisit: „Masoneria la asta (scrierea cărții despre Sadoveanu – n.n.) mi-a servit, nu la altceva. Ulterior, în Franța, după ce n-am mai fost ambasador, am fost cooptat și făcut mare maestru al celor trei loji românești din cadrul Lojei Naționale Franceze. Acolo am descoperit că masoneria europeană astăzi este un vacs. Indiferent de ce-a fost pe vremea lui Goethe sau a lui Mozart. Și că intră în ea fel de fel de indivizi care cred că folosește la ceva[81]". În cartea redactată de Filip-Lucian Iorga și publicată în anul morții lui Alexandru Paleologu, 2005, eseistul relatează și momentul despărțirii definitive de masonerie: „Într-o după-amiază, ducându-mă la sediul de la Neuilly, am ajuns cu întârziere, am intrat și m-am apropiat de ușă gândindu-mă cum ar fi să mi se ceară să intru cu pași rituali, așa cum se obișnuiește uneori. Or, eu habar n-aveam să mai fac pașii și, brusc, mi-a pierit cheful să mă mai duc. Am plecat și nu mai m-am dus niciodată. Să fii prin masonerie nu e infamant, dar să rămâi numai la asta nu e cel mai inteligent lucru[82]".

3.8. Cel mai bun prieten: Nicu Steinhardt

În volumul său *Despre lucrurile cu adevărat importante* Alexandru Paleologu face un istoric al prieteniei din antichit te până în prezent. Dacă la Platon, în *Lysis sau despre prieteni* ambiguitatea dintre „prietenia virilă", așa cum o înțeleg noi astăzi, și „amorul grec" este curentă, odată cu Aristot noțiunea de „prietenie" prinde contur. Potrivit eseistului ro mân, „nimic nu mai e de adăugat, nici de amendat la ceea c spune Aristotel în această materie" în cărțile a opta și a nou din *Etica Nicomahică*. Revenind la zilele noastre, Alexandr Paleologu realizează un fel de ghid al prieteniilor durabile, i care, printre rânduri, se pot întrezări frânturi ale lungii sal experiențe de viață (să nu uităm că, la data apariției cărți autorul avea 78 de ani): „Prietenia fiind o opțiune (...) delibe rată și constantă, fiind un mod de a asuma destinul altuia, e limpede că ea nu se poate da cu ușurință. Genul de om «prie tenos», așa-zis cald și comunicativ, spontan, îndatoritor, nu e deloc cel din care se aleg prieteniile durabile. Soiul acesta prea simpatic de oameni cu bunăvoința împrăștiată e prin natură inapt pentru virtutea eliminatorie, răspunzătoare și persevo rentă care e prietenia. Cred, dimpotrivă, mult mai capabil de prietenie genul mai distant, mai rezervat, mai puțin doritor de a plăcea, poate chiar în aparență mai egoist, poate uneori cu un caracter mai dificil. Nu e de pus multă nădejde în prietenia altruiștilor fără astâmpăr, maniaci ai negării de sine și idealiști nerăbdători; aș crede chiar că o oarecare nuanță de mizantro pie e mai curând proprie unor prietenii adevărate. Generozi tatea, fără de care nu e de conceput o mare prietenie, nu e deloc totuna cu altruismul; ea presupune o conștiință de sine mult mai sigură și mai cuprinzătoare decât la firile comune și e, de fapt, inseparabilă de curaj; aceste două însușiri, pe care Descartes le prețuia atât de sus, nu pot exista fără o foarte precisă putere de reprezentare a relațiilor nevăzute și fără o foarte fermă putere de decizie, adică fără imaginație și simț practic. Nu există prietenie și nu există nicio virtute fără ima

ginație și fără simț practic[84]". În condițiile acestei foarte complexe viziuni despre prietenie este de presupus că puțini dintre cei care foloseau apelativul „Alecu" când îl întâlneau în public și săreau să îl sărute pe amândoi obrajii puteau avea certitudinea că sunt cu adevărat prietenii scriitorului.

Întrebându-l direct care a fost cel mai bun prieten al său, mi-a răspuns fără să clipească. Și, în ciuda reputației sale de om de lume, lista este mult mai scurtă decât ne-am putea imagina: „Cel mai bun prieten al meu... au fost mai mulți, pe rând. Dar cel mai apropiat mi-a fost Nicu Steinhardt. A mai fost și doctorul Sergiu Al. George, iar acum este doctorul Eusebiu Munteanu. Steinhardt era mai vârstnic decât mine cu vreo șapte ani, Sergiu Al. George mai tânăr cu trei, iar doctorul Munteanu mai tânăr cu vreo șase, șapte, opt ani sau chiar mai mult. Prietenii ăștia ai mei au fost toți oameni inteligenți[85]".

Există mărturii din ambele părți privind prima întâlnire dintre Nicu Steinhardt și Alexandru Paleologu. Cert este că ea a avut loc la Câmpulung, la mijlocul anilor cincizeci, pe când Alexandru Paleologu era „fugar", iar Constantin Noica avea domiciliul forțat în această localitate. În *Jurnalul fericirii*[86], Nicu Steinhardt își amintește că în anul 1954 a fost invitat printr-o prietenă să-l viziteze pe Constantin Noica la Câmpulung, ocazie cu care ar avea prilejul să îl cunoască și pe un alt fost elev al liceului „Spiru Haret", „mult mai tânăr" decât el, care-i „fugar" și se ascunde „sub un nume fals și cu buletin de identitate plăsmuit". Ajuns la Câmpulung, după ce descrie casa în care locuia familia Noica („Ei locuiesc nu departe de malul râului, într-o casă cu turn și grădină, umedă, mucegăită, tristă, dar nu fără farmec, cu ziduri mâncate de mușchi și încolăcite cu iederă de culoare închisă"[87]) și primirea foarte cordială de care a avut parte, se ocupă și de întâlnirea surpriză: „Misteriosul prieten spiritist mi se recomandă Crăifăleanu, poartă o mustață vădit lăsată în scop de camuflare, ridicol de stufoasă pe o față tânără de intelectual subțire cu reflexe de monden rafinat[88]". Urmează un pasaj care va genera peste timp, așa

cum se va vedea, o reacție polemică a lui Alexandru Paleologu: „Întrunirile din casa cu turn – în cursul cărora se servește ceai fără zahăr, fiecare aducându-l cu sine, plus un cor, două sau trei – discuțiile de înalt nivel filosofic, măiestria descoaserii spirituale de către gazdă a celor prezenți exercită o puternică atracție asupra mea[89]". În scurtă vreme adevărata identitate a lui Crăifăleanu este revelată, simpatia nou-venitului pentru el explodează și primul semn este brusca schimbare a apelativului: „Crăifăleanu este un om încântător, de toate informat, a citit toate cărțile din lume, îl adoră ca și mine pe Alphonse Daudet, e aprig consumator de ceai – se pricepe să-l gătească după tipic – strălucește; seniorie de mare clasă. Mă știe din liceu, când eram într-a șaptea eu, el în prima; eu pe el, nu. Ne împrietenim la cataramă în cel mai scurt timp și nu trec nici douăzeci și patru de ore până aflu că numitul Craiffy e fiul avocatului Mișu Paleologu, om de mare ispravă[90]".

Văzută de Alexandru Paleologu, aceeași scenă arată puțin altfel. Mai precis decorurile sunt oarecum diferite, nu însă și entuziasmul participanților. Întrebat de Stelian Tănase cum l-a cunoscut pe Nicu Steinhardt, Alexandru Paleologu răspunde: „În 1954, când a venit la Câmpulung să-l vadă pe Dinu Noica, cu care fusese coleg și oarecum amic în tinerețe. Era mai tânăr decât Noica, la școală a fost în urma lui. Atunci ne-am văzut noi prima dată, ne-am înțeles de la început. Eu îl cunoșteam din „Revista Fundațiilor" și din colecția revistei „Vlăstarul" a Liceului Spiru Haret (unde am învățat și eu) și cartea *În genul tinerilor*, volumul de parodii apărut prin '34 sau '35, pe care mi-l împrumutase un văr de-al lui Nicu, coleg de clasă cu mine[91]". Paleologu dezminte informația potrivit căreia Noica organiza întruniri cu grupuri de discipoli care trebuiau să vină cu zahărul și cu cornurile de acasă, reluată ulterior de Steinhardt și într-un articol, publicat inițial în revista „Steaua" și apoi reprodus în volumul *Prin alții spre sine*. Cel cunoscut la vremea respectivă sub numele de Ion Crăifăleanu ține să pună lucrurile la punct, fie și după o jumătate de secol de la derula-

ra evenimentului şi dispariţia fizică a prietenului său: „Eu eram acolo singurul discipol al lui Noica, nu era nici un grup de elevi fervenţi, eram eu singur care dimineaţa parcurgeam cu el toate notele lui de lectură din Hegel şi traduceam împreună texte greceşti. Asta a fost în primii trei ani cât am stat la Câmpulung. Nu era nici un fel de oaspete cursant. Mai erau prieteni care veneau în vizită acolo şi beau ceai. Deşi era o epocă în care pâinea era pe cartelă, nimenea nu venea cu cornuri de acasă, nici nu existau cornuri pe vremea aceea, era numai pâine neagră şi ceaiurile erau foarte bune[92]". Finalul ironic al „reparaţiei" lui Alexandru Paleologu nu a mai găsit interlocutorul de la celălalt capăt al firului. Chiar şi aşa zâmbetul îngăduitor al lui Nicu Steinhardt se poate întrezări: „A rămas chestia netranşată, dar ţin să rectific, ceea ce spune Nicu despre Noica la Câmpulung şi despre mine e inexact, este în cel mai bun caz falsă memorie, dacă nu este ceva ca în *Tartarin din Tarascon*, păcat că nu pot să-i spun acum lui, care, ca şi mine, citise foarte mult în tinereţe pe Alphonse Daudet[93]". Referinţa din final la Alphonse Daudet este un plin de nostalgie *clin d'oeil*, scriitorul francez fiind revelat încă de la prima întâlnire ca o mare pasiune literară a celor doi. O mărturiseşte Alexandru Paleologu vorbind despre elementele care i-au apropiat, în articolul *Septuagenarul neastâmpărat*, inclus în sumarul volumului *Alchimia existenţei*: „Din primele vorbe ne-am dat numaidecât seama că avusesem aceleaşi lecturi hotărâtoare în adolescenţă, aceeaşi formaţie intelectuală (a mea însă mult mai modestă); ne-am descoperit pe loc (le bănuiam dinainte) predilecţiile comune în artă, în literatură, în anecdotica istorică, în formele vieţii private, în amintirile pariziene, în gastronomie, iubeam la fel de mult Bucureştiul şi îi cunoşteam la fel de bine trecutul. Buna noastră memorie ne ajuta să pomenim pe de rost pasagii întregi din *Craii de Curtea Veche*, din *Căutarea timpului pierdut*, din *La rôtisserie de la reine Pédauque*, din *Candide*, din Stendhal, din Ion Ghica, din Caragiale-tatăl. Mai cu seamă ne-a apropiat faptul că eram printre foarte puţinii de nu cumva poate chiar singurii români din generaţia noastră pen-

tru care Alphonse Daudet era un autor familiar, tot aşa şi Courteline. Ne-am declarat cu de la noi putere prieteni din copilărie (după cum se va vedea, Nicu Steinhardt a ajuns să susţină această versiune până şi în timpul anchetei penale - n.m.), abolind dintr-un condei diferenţa de vârstă şi umplând retrospectiv cu posibilele noastre amintiri comune deceniile în care doar din capriciul întâmplării nu ne întâlnisem încă de fapt[94]". Şi, ca o confirmare a zicalei *„Ceux qui s'aiment se taquinent"*, cei doi „siamezi" nu scapă niciun prilej pentru a se împunge în joacă. Finalul acestui articol aniversar i-ar putea induce în eroare pe mulţi dintre cei care nu cunosc toate nuanţele ironice şi subtilităţile dialogului dintre Alexandru Paleologu şi Nicu Steinhardt. S-ar putea chiar crede că întregul text este scris cu gândul mai degrabă la reacţia directă a vechiului prieten decât la cititorul accidental: „De zece ani de când şi-a lăsat barbă, la început sură, vechea lui chelie a câştigat în demnitate, iar el are un fason impunător, ceva între duhovnic şi general ţarist. Nu-mi mai vine uşor să-i vorbesc de la egal la egal, ca «prieten din copilărie», şi trebuie să fac un efort (nu prea mare) ca să-mi moderez deferenţa pe care mi-o inspiră. Efortul acesta însă îmi reuşeşte şi îi pot spune de la obraz, fără prea vizibile semne exterioare de respect, admiraţia şi iubirea mea. Tot în felul acesta îi mai spun şi altele, nu întotdeauna la fel de măgulitoare, din care unele le voi scrie poate în alt articol: nu se potrivesc în acesta omagial[95]".

Dincolo de şarjele amicale din cărţile celor doi buni prieteni, mai există o a treia relatare a primei întâlniri dintre Alexandru Paleologu şi Nicu Steinhardt. Una mult mai prozaică, nedorită de niciunul dintre protagonişti, aflată astăzi în arhivele Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii. La 31 decembrie 1959, Nicu Steinhardt este interogat în calitate de martor în procesul Noica-Pillat. În contextul discuţiei despre împrejurarea în care l-a cunoscut pe Noica, Nicu Steinhardt vorbeşte despre vizita la Câmpulung şi, inevitabil, despre întâlnirea cu Alexandru Paleologu. În încercarea de a se proteja de acuza că s-ar fi dus să întâlnească o persoană cu

statut de fugar, care trăia sub o identitate falsă, Nicu Steinhardt minte fără să clipească: „Cu aceeaşi ocazie l-am revăzut şi pe Paleologu Alexandru, pe care-l cunoşteam aproximativ din anul 1930 şi cu care eram în relaţii apropiate atât noi cât şi familiile noastre. Paleologu Alexandru locuia la Câmpulung însă nu ştiu de ce locuia acolo, bănuiam că are şi el domiciliu obligatoriu însă nu l-am întrebat şi el nu mi-a spus nimic. Ulterior, după 1956, Paleologu Alexandru mi-a spus că a purtat un timp un nume fals, având pe buletin numele Crăiăleanu, după care şi-a reglementat situaţia, însă nu cunosc de ce şi-a ascuns identitatea[96]". Gestul lui Nicu Steinhardt de a-i minţi pe anchetatori în legătură cu acest subiect este aproape sinucigaş, în condiţiile în care şi Constantin Noica şi Alexandru Paleologu erau arestaţi în momentul respectiv. În mod normal, ar fi trebuit să-şi imagineze că şi ceilalţi protagonişti ai poveştii au fost deja interogaţi pe marginea acestui subiect şi că şansele ca ei să fi nimerit exact pe fantezia „martorului" erau minime, din moment ce nu au putut comunica pentru a se pune de acord asupra unor versiuni comune. Pentru Nicu Steinhardt, situaţia degenerează dramatic şi, în numai o săptămână, el se transformă din martor în învinuit. La începutul interogatoriului care i se ia în noua calitate, la data de 6 ianuarie 1960, reiterează informaţia potrivit căreia îl cunoaşte pe Alexandru Paleologu de prin anii '30. Puţin mai târziu, se bucură în declaraţii şi afirmă că l-a cunoscut la Câmpulung, în anul 1954. De această dată, anchetatorul penal Onea Mircea (despre care ştim din *Jurnalul fericirii* că nu era blândeţea în-tru-hipată) sesizează inadvertenţa şi îl pune să dea explicaţii.

Întrebare: La începutul acestui proces-verbal de interogatoriu ai declarat că pe Paleologu Alexandru îl cunoşteai de prin anul 1930, or mai sus declari că l-ai cunoscut la Câmpulung când se afla în situaţia de fugar. Care este adevărul?

Răspuns: Adevărul este că eu l-am cunoscut pe Paleologu Alexandru la Câmpulung atunci când el se afla fugar, în împrejurările pe care le-am descris mai sus şi nu în anul 1930, aşa cum am declarat la începutul interogatoriului.

Întrebare: Dacă acesta este adevărul, de ce la început a declarat altfel?

Răspuns: Am declarat faptul că l-am cunoscut pe Paleologu Alexandru încă din anul 1930 pentru a da o impresie că eu am mers la Câmpulung pentru a întâlni un prieten și nicidecum că m-am dus pentru a cunoaște această persoană urmărită de autorități și cu care apoi am stabilit legături. Recunosc că am mințit atunci când am declarat că îl cunoșteam pe Paleologu Alexandru încă din anul 1930[97]".

Prietenia dintre Alexandru Paleologu și Nicu Steinhardt a durat 35 de ani, până la moartea lui Steinhardt, în anul 1989. Foarte puține momente ale acestei lungi relații de camaraderie au scăpat vigilenței agenților de securitate. Intervalul de timp 1954-1959 a fost cu minuțiozitate reconstituit în anchetele de urmărire penală din procesul Noica-Pillat, din mărturiile protagoniștilor, dar și din cele ale celorlalți participanți la întrunirile organizate de Constantin Noica, Mihai Rădulescu, Alexandru Paleologu, Beatrice Strelisker sau Nicu Steinhardt, în care se discuta despre Hegel, Goethe, Mircea Eliade și în care, la un moment dat, s-a citit articolul publicat de Cioran „NRF" („Nouvelle Revue Française"), *Lettre à un ami lointain*. Au urmat arestul, anii de închisoare, iar după eliberarea din anul 1964, stricta supraveghere, de care a avut parte mai ales Nicu Steinhardt. Toate mijloacele imaginabile au fost utilizate pentru ca Nicu Steinhardt să se afle sub control 24 de ore din 24. O întreagă echipă de informatori a fost mobilizată spre a-l trage de limbă, în casă îi fusese montată tehnică de ascultare, telefoanele îi erau cu strictețe supravegheate (există dosare care conțin riguros listele cu numerele de telefon de la care a fost sunat sau pe care le-a apelat, în paranteză fiind trecut titularul postului respectiv sau, în anumite situații „necunoscut" și rezumată conversația), în stradă îl așteptau agenții de filaj (există un dosar inclusiv fotografii ale „obiectivului" discutând cu diverși vecini sau cunoscuți), scrisorile, primite și expediate, erau deschise, fotocopiate și ulterior repuse în circuitul poș-

tal. Este inutil de spus că, în urma acestor acțiuni, multe dintre persoanele cu care Nicu Steinhardt intra în contact deveneau la rândul lor suspecte și, implicit, ținta interesului Securității, manifestat prin deschiderea unor noi dosare de urmărire informativă.

Anii petrecuți în închisoare au pus la grea încercare prietenia dintre Alexandru Paleologu și Nicu Steinhardt. Mai ales că cei doi au optat pentru soluții de supraviețuire complet diferite. Adept al principiului lui Kirkegaard, potrivit căruia contrariul păcatului nu e virtutea, ci libertatea, Steinhardt a refuzat orice formă de colaborare cu autoritățile și nu a ezitat, atunci când a crezut că se poate salva pe sine sau că îi poate proteja pe apropiați, să mintă cu seninătate, chiar și în fața celor mai duri anchetatori. Această atitudine a făcut ca el să fie unul dintre ultimii eliberați din penitenciar, în urma amnistiei din anul 1964, iar ca zilele sale petrecute în penitenciar să fie infinit mai negre decât cele ale lui Alexandru Paleologu. Prietenul său, în schimb, convins după lecturile din Montaigne că cea mai eficientă formă de rezistență este cea prin supunere, a jucat cartea aparentei colaborări totale, atitudine care, spre sfârșitul perioadei de detenție, s-a transformat în convingere sinceră. Și-a recunoscut greșelile în gura mare, s-a căit în fața anchetatorilor, s-a lăsat reeducat, a semnat „pactul cu diavolul", a făcut apologia marxismului printre colegii de suferință, înfruntând privirile lor acrite sau doar ironice și chiar a scris două articole pentru revista „Glasul patriei" în care, după cum singur a mărturisit în anii de după căderea comunismului, i-a făcut zob pe Emil Cioran și Mihail Villara[98]. Oarecum, din fericire pentru prietenia lor, ultimele zile de detenție i-au găsit în penitenciare diferite: Nicu Steinhardt la Gherla, Alexandru Paleologu la Botoșani. Pentru că oamenii cei mai disprețuiți de Steinhardt în închisoare erau cei care adoptaseră linii de comportament asemănătoare celei a lui Alexandru Paleologu. În *Jurnalul fericirii* există o însemnare, datată 2 august 1964, în care Nicu Steinhardt relatează zilele premergătoare ieșirii

din închisoare. Semnele eliberării deveniseră evidente. Mai mulți deținuți părăsiseră deja penitenciarul de la Gherla, iar comportamentul gardienilor față de cei rămaşi după gratii se schimbase radical. Încercau, în ceasul al doisprezecelea, să stabilească relații amicale cu victimele lor de mai ieri, scuzându-se într-un fel pentru relele tratamente aplicate, prin vorbe precum „ce să-i faci, aşa a fost, să nu plecați cu supărare". În pofida acestui aer de libertate şi a golirii treptate a celulelor, Nicu Steinhardt este pe punctul să cedeze psihic: „... după seria de plecări de la sfârşitul lui iunie, văzând că nu fac parte nici din seria care a început să fie liberată pe 25 iulie, cunosc o stare ilogică de nerăbdare şi anxietate. E stupid, nu mă pot reține, dar iau aminte că-mi pare rău să fi fost urgisit printre ultimii. Aveam să fiu într-adevăr liberat în chiar ultima zi: numele meu începe cu litera S, n-aveam pile de niciun fel, nu eram bolnav incurabil, fusesem «nesincer cu ancheta», nu figuram pe listele de turnători («au colaborat cu organele de administrație») şi nu mă număram printre reeducați[99]". A ieşit din închisoare la data de 24 august 1964. Deşi nu are o foarte mare relevanță, trebuie precizat că Alexandru Paleologu a făcut parte din prima serie de deținuți politici eliberați, cu două luni mai devreme, la 24 iunie, 1964.

În anii care vor urma, în libertate fiind, dar mereu sub strictă supraveghere, Nicu Steinhardt a bănuit cu siguranță cine au fost turnătorii din jurul său. De multe ori în prezența acestora „bătea şaua ca să priceapă iapa". Iar acest lucru reiese fără echivoc din chiar rapoartele pe care aceştia le redactau ulterior şi care se găsesc astăzi în Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. Un exemplu concludent poate fi oferit de un amplu raport redactat de sursa „Gogu Pil" la 3 aprilie 1974. Aceasta a reprodus în conştiincioasa sa informare nişte afirmații ale lui Steinhardt în urma cărora, dacă turnătorul ar fi avut vreun dram de onoare şi ruşine, n-ar mai fi putut să se privească multă vreme în oglindă: „Eu am oroare de oamenii lipsiți de

caracter, de codoşi, de delatori, informatori care sunt cei mai lipsiţi de caracter. Am avut mare dezamăgire în viaţa mea fiind «turnat», trădat de cunoscuţi, prieteni. Cea mai sinistră categorie de oameni, adevăraţi denaturaţi, monştri, este aceea a turnătorilor de profesie, ciripitorii, informatorii, care nu merită decât dispreţ, desconsiderare, scuipaţi. Rău face regimul că încurajează în întreprinderi această oribilă categorie de oameni declasaţi, veroşi, cretini în general, lipsiţi de bun-simţ şi de conştiinţă, mai ales care-şi vând rudele, prietenii, cunoscuţii[100]".

În ziua de 14 decembrie 1972, în urma unui denunţ anonim, la domiciliul lui Nicu Steinhardt din strada Ion Ghica nr. 3 are loc o percheziţie, în urma căreia este confiscat un exemplar dactilografiat din *Jurnalul fericirii*. În *Nota-raport privind condiţiile confiscării manuscrisului* Jurnalul fericirii *şi propunerea pentru destrămarea anturajului lui Nicu Steinhardt*, datată 16 decembrie 1972, scrie, printre altele:

„Cu acest prilej s-au găsit şi s-au ridicat de la Steinhardt Nicu-Aureliu un exemplar dactilografiat al lucrării şi alte însemnări ale acestuia cu conţinut tendenţios.

Până în prezent, din cercetări nu s-a stabilit existenţa unui alt exemplar de pe lucrare, respectivul susţinând că l-ar fi distrus[101]".

Din ancheta care a urmat a rezultat faptul că textul a fost dactilografiat de o persoană din Israel, aflată în trecere prin România (deci, practic imposibil de arestat şi anchetat de către autorităţi) şi că au existat două exemplare dintre care unul a fost distrus prin incinerare de chiar autorul său.

Câteva luni mai târziu, la 3 aprilie 1973, informatorul „Artur" redactează o notă „privind efectul anchetei asupra lui Nicu Steinhardt". Toată reacţia lui Steinhardt pare extrasă dintr-un hibrid grotesc de melodramă şi comedie bufă, fiind o combinaţie de lamentaţii şi insinuări menite să incrimineze la modul foarte subtil. La fel ca în *Hamlet*, scriitorul joacă un fel de scenă plină de apropouri, cu ochii aţintiţi la reacţiile delatorului din faţa sa. Îi spune scriitorul cu cinism oaspetelui său

care, precum informatorul „Gogu Pil", raportează conştiincios superiorilor toate detaliile discuţiei: „I-am rugat să nu mă facă turnător. Orice, dar asta nu. Nu pot. M-au întrebat cum aş reacţiona dacă aş afla de o acţiune sau de o activitate împotriva statului, dacă m-aş duce să spun. Am răspuns că dacă ar fi ceva care să pună în pericol statul m-aş duce. Dar ca să spun eu că a înjurat cutare sau cutare, că e scumpă brânza sau aşa ceva – asta niciodată! Am să pier în închisoare. Te rog să mă ierţi că ţi-am dat să o citeşti (dactilograma cărţii *Jurnalul fericirii – n.m.)*. N-am vrut să fac rău nimănui. Sunt un păcătos[102]". Este limpede că „Artur" este, în ochii autorului, măcar unul dintre principalii suspecţi pentru delaţiunea care a dus la confiscarea manuscrisului. Dacă nu cumva chiar vinovatul dovedit. Cu siguranţă face parte din cercul foarte restrâns al celor cărora le-a fost încredinţat textul spre lectură, aşa cum reiese din pasajul reprodus mai sus. Prin eliminări succesive – dacă nu cumva a fost din capul locului o cursă întinsă special pentru el, ceea ce este, totuşi, greu de crezut, riscul fiind mult prea mare în raport cu potenţialul câştig – cel care îşi semna notele informative cu indicativul „Artur" a ajuns principalul suspect. Iar intuiţia lui Nicu Steinhardt nu a dat greş. Dacă mai exista vreun dubiu asupra ticăloşiei lui „Artur", el este spulberat de N(ota) B(iroului) care însoţeşte textul informatorului şi care este semnată de Lt.-col. Albescu M.: „Nicu Steinhardt, (sic! – cu virgulă între subiect şi predicat) a fost condamnat, este în atenţia IMB care a iniţiat măsurile de percheziţie. Deoarece «Artur»[103] ne-a semnalat despre existenţa manuscrisului şi ne-a pus în posesia lui, vom ruga IMB să manifeste grijă pentru conspirarea informatorului, informându-i în acelaşi timp despre starea lui N. Steinhardt[104]". Hârtia poartă şi o rezoluţie destul de neobişnuită, care demonstrează importanţa acordată acestei delaţiuni: „Este obligaţia noastră să nu deconspirăm acest informator de valoare[105]". În ce-l priveşte pe Nicu Steinhardt, sunt convins că prevederea a fost tardivă. A ştiut perfect de unde i s-a tras, iar jocul său de-a şoarecele şi pisica cu cei doi turnători o demon-

trează fără echivoc. Ceea ce nu înseamnă însă că „Artur" şi „Cogu Pil" nu şi-au făcut în continuare cu foarte mult zel datoria. Atâta doar că mesajele pe care le redactau şi le transmiteau cu râvnă deveniseră, de la un punct încolo, strict cele pe care „obiectivul" avea interesul să le aducă la cunoştinţa autorităţilor.

Altceva este însă important în această poveste cu iz poliţist sau de dramă victoriană. Al doilea exemplar dactilografiat din *Jurnalul fericirii* nu a fost ars de autor, aşa cum au crezut la vremea respectivă agenţii Securităţii, ci a fost încredinţat spre păstrare lui... Alexandru Paleologu. Care, la momentul respectiv era, după cum bine se ştie, informator al Securităţii. Nu numai că exemplarul respectiv a supravieţuit şi autorului său şi regimului comunist, dar întâmplarea a prilejuit prima mărturisire a pactului încheiat de Alexandru Paleologu cu Securitatea. La câteva zile după „deconspirarea" din noiembrie 2000 am purtat o lungă discuţie cu Alexandru Paleologu, esenţială în privinţa colaborării sale cu Securitatea. Aceasta a fost publicată în numărul din ianuarie 2001 al revistei „Cuvântul[106]". Despre subiectul în discuţie, scriitorul mi-a spus atunci: „amicul meu Nicu Steinhardt (...) mi-a dat cartea lui, *Jurnalul fericirii*, să o păstrez şi nu s-a ferit niciodată de mine. Când i-am mărturisit prima oară – pentru că lui i-am mărturisit, înainte de apariţia mărturiei mele publice din volumul *Sfidarea memoriei* –, mi-a replicat: «Eu eram sigur demult de lucrul acesta, mă aşteptam, dar nu m-am ferit de tine nicio clipă, pentru că ştiam că eşti băiat deştept şi că nu eşti în stare să faci o porcărie». Asta este important. Ce este un prieten? Este acela care nu te crede capabil să faci o ticăloşie, chiar cu probele pe masă. Când cineva trage concluzii după nişte informaţii oficiale, nici nu te întreabă, nici nu te consultă, acela nu îţi este prieten, acela este un porc[107]". Ce diferenţă uriaşă de atitudine există între acest Nicu Steinhardt şi cel din dialogurile cu „Cogu Pil" şi „Artur".

Informaţia se repetă, aproape în aceiaşi termeni, într-un interviu inedit, publicat de Ovidiu Şimonca în revista „Ob-

servator cultural" cu prilejul morții lui Alexandru Paleologu, în august 2005. Chiar dacă vorbele din presupusa replică a lui Steinhardt nu sunt identice, ideea este riguros aceeași: „Primul căruia i-am declarat-o a fost prietenul meu Nicu Steinhardt. Care mi-a spus: «Eu eram sigur de asta, am avut impresia asta de la început, dar am avut încredere în tine, ești băiat deștept și nu puteai să faci prostii». Ca dovadă, deși știa lucrul ăsta, mi-a încredințat mie manuscrisul cărții lui, *Jurnalul fericirii*[108]".

În legătură cu locul în care a fost ascunsă dactilograma *Jurnalului fericirii*, Alexandru Paleologu mi-a mărturisit într-o discuție privată că ar fi fost imposibil să o țină asupra sa, riscurile de a fi descoperit fiind foarte mari în condițiile în care toată lumea știa că este unul dintre cei mai apropiați prieteni ai lui Nicu Steinhardt. Atunci, s-a gândit să-l încredințeze unei doamne mai presus de orice bănuială, tocmai pentru reputația doamnei respective de „gură bogată", incapabilă să țină vreun secret. Persoana ideală s-a dovedit până la urmă a fi colega sa de la Editura Cartea Românească, doamna Georgeta Dimisianu. Flerul la oameni al lui Paleologu s-a dovedit impecabil. Nimeni nu a aflat niciodată acest secret. Informația a fost confirmată de dl Gabriel Dimisianu, care mi-a mărturisit că nici măcar domnia sa nu a știut despre existența exemplarului din *Jurnalul fericirii* aflat la ei în casă, decât la mulți ani după căderea comunismului. Iată încă o dovadă că nu întotdeauna oamenii sunt ceea ce pot să pară la prima vedere.

Prietenia dintre Nicu Steinhardt și Alexandru Paleologu nu putea să nu intre și în atenția Securității. Din momentul ieșirii pe poarta închisorii de la Gherla, în august 1964, până în clipa confirmării oficiale a morții sale la sfârșitul anului 1989, dosarele lui Nicu Steinhardt au rămas în permanență deschise. În aceste condiții, cu greu s-ar fi putut găsi un informator mai bine plasat decât Alexandru Paleologu în tentativa autorităților de a afla intențiile și gândurile cele mai intime ale scriitorului. Coroborând dosarele de urmărire informativă ale lui Nicu

Steinhardt cu dosarul de rețea al lui Alexandru Paleologu, ies în evidență câteva aspecte cel puțin bizare.

Alexandru Paleologu apare în toate notele de analiză printre primele persoane foarte apropiate lui Steinhardt, dar nu apare decât sporadic în notele uzuale ale informatorilor privind contactele cotidiene (inclusiv telefonice) ale monahului de la Rohia. Altfel spus, deşi se ştia că Paleologu şi Steinhardt sunt prieteni foarte apropiați, ei se vedeau rar, iar la telefon vorbeau puțin şi de obicei lucruri neimportante. Cel puțin asta rezultă din dosarele de urmărire informativă ale lui Nicu Steinhardt.

Planurile de măsuri pentru urmărirea informativă a lui Nicu Steinhardt propun de fiecare dată ca informatorul „Marin Oltescu"/„Alexandru" (numele de cod ale lui Alexandru Paleologu) să fie orientat înspre obiectivul Nicu Steinhardt, dar urmele acțiunii sale nu se prea văd în dosare. Iar atunci când se văd, efectul lor – nu doar scontat, ci chiar verificabil – este opus celui îndeobște presupus a fi rezultatul unei „turnătorii". Adică, informatorul nu s-a prea omorât cu firea.

În rapoartele de bilanț privind urmărirea informativă a lui Nicu Steinhardt, se vorbeşte despre informator ca despre o sursă care şi-ar fi făcut foarte bine treaba. În mod curios însă, în dosarul de rețea al lui Alexandru Paleologu, atunci când vine vorba despre analiza activității sale de informator, Nicu Steinhardt nu figurează printre obiectivele despre care ar fi oferit informații utile de-a lungul timpului.

Pentru ca lucrurile să fie pe deplin clare, voi abandona considerațiile teoretice şi voi încerca să păşesc pe teritoriul mult mai ferm al concretului. În calitate de informator al Securității, Alexandru Paleologu a avut două nume conspirative: „Marin Oltescu" şi „Alexandru". La ieşirea din închisoare, sub numele de cod Marin Oltescu a fost dirijat inițial spre a culege informații din cercurile foştilor lideri ai Partidului Național Liberal şi din cele ale foştilor colegi de detenție. Ulterior i s-au dat în sarcină şi unii români din diaspora, provenați din vechile structuri de conducere ale Partidului

Național Liberal. Cum, cu timpul, prezența lui Alexandru Paleologu în lumea culturală a devenit tot mai consistentă și vizibilă, iar cercul său de prieteni scriitori și artiști s-a lărgit continuu, în anul 1975 se propune trecerea informatorului în subordinea unei alte unități, i se schimbă numele de cod în „Alexandru" și este redirecționat cu prioritate spre cercurile literare. Trebuie precizat că în dosarele informative privindu-l pe Nicu Steinhardt sunt prezenți atât informatorul „Marin Oltescu", cât și „Alexandru".

La data de 28 februarie 1966 este propus un *Plan de măsuri în dosarul de verificare privind pe „Ortodoxul"* (Nicu Steinhardt). Acesta urmărește:

„– stabilirea atitudinii sale, dacă desfășoară activitate dușmănoasă și în ce constă aceasta, natura legăturilor cu cercul lui de prieteni față de care se manifestă ostil;

– strângerea de probe cu privire la activitatea pe care o stabilim că o desfășoară în vederea prevenirii oricăror acțiuni dușmănoase ce ar întreprinde."

Prima măsură propusă este organizarea „agenturii" care presupune că vor fi dirijați în continuare agenții „Radu", „Marin Oltescu" și „George". Se explică mai departe că agentul „Marin Oltescu", „al tov. cpt. Nătăleț D., cu care este în relații mai vechi, va fi dirijat să dezvolte în continuare legăturile cu obiectivul, va urmări activitatea lui pe linia mistico-religioasă și va stabili atitudinea sa față de politica statului nostru pe care o are (sic!)[109]".

Dirijarea „în continuare" a agenților „Radu", „Marin Oltescu" și „George" presupune faptul că ei au mai fost utilizați și cu alte prilejuri legate de acest obiectiv. Unde? Cu ce rezultat? În niciun alt dosar nu este consemnată vreo urmă a acțiunii lor. În schimb există un rezultat cât se poate de clar al activității lor în acest dosar.

La data de 28 decembrie 1966 este dată *Hotărârea pentru închiderea dosarului de verificare 9802 privind pe „Ortodoxul" bănuit de agitație cu caracter contrarevoluționar*. Motivația deciziei se întemeiază pe următoarele elemente: „În urma dirijă-

sii agenților «Marin Oltescu», «Jean Draga» și a unui agent al [illegible] s-au stabilit următoarele: Numitul Steinhardt Nicu după punerea în libertate s-a angajat contabil la Întrepr. (sic!) «Măruința», ulterior trecând pe post de muncitor. Preocuparea sa principală continuă să fie găsirea unui post corespunzător pregătirii sale pe de o parte, iar pe de alta îngrijirea tatălui său în vârstă de peste 80 de ani și foarte suferind. (...) După cum arată agentul «Marin Oltescu», numitul Steinhardt Nicu, ca evreu, suferă de un complex de inferioritate, iar perioada de detenție i-a accentuat gândirea filosofică și mistică de care se atașase anterior, considerând convertirea la ortodoxism ca o formă de consacrare a sa ca român. Datorită acestei credințe, ajutând pe cei bolnavi, manifestându-se extrem de generos, explicându-se astfel motivul pentru care este căutat și în prezent de numeroși foști condamnați. (...) Aceiași agenți arată că nu are manifestări dușmănoase la adresa regimului, declarând că «nu are nimic comun cu politica». Toate acestea infirmă unele afirmații ale agentului «Radu» că la locul de muncă Steinhardt s-ar manifesta ca un admirator al legionarilor, cu atât mai mult cu cât agentul «Ionescu Petre» din aceeași întreprindere îl arată cu poziție corectă". Concluzia aproape că vine de la sine: „Numitul Steinhardt Nicu nu desfășoară activitate dușmănoasă împotriva orânduirii sociale din țara noastră și nici o propagandă pe linie mistico-religioasă, nemulțumirile sale datorându-se unor situații privind serviciul, starea sănătății etc. și deci nu prezintă pericol social[110]".

Rolul agentului „Marin Oltescu" în luarea acestei decizii este determinant. Coroborate, informațiile date de el sunt cele care au probat faptul că obiectivul nu prezintă pericol social și că dosarul de urmărire poate fi închis. Nu am cunoștință ca vreo notă informativă a lui „Marin Oltescu" să fi produs vreun prejudiciu cuiva. Acum există însă dovada palpabilă că cel puțin într-un caz notele acestui agent au lucrat în favoarea celui urmărit. Și că, în orice caz, s-a străduit să nu facă rău nimănui. Felul în care și-a asumat

erorile trecutului în momente în care nimeni nu îi cerea să facă acest lucru, discreția păstrată în jurul exemplarului din *Jurnalul fericirii*, în pofida riscurilor la care îl putea expune un asemenea gest și felul în care inteligentele sale informări au dus la închiderea dosarului de urmărire al prietenului său mă fac să cred că vorbele pe care mi le-a spus în decembrie 2000, la câteva zile după „marea deconspirare" făcută de CNSAS, au deplină acoperire în realitate: „În momentul în care ai intrat în așa ceva nu poți face eseuri despre Rilke sau despre melancolie. Trebuie să dai informații. Cum să le dai astfel încât să nu faci rău cuiva? Pentru că mi-am dat seama destul de repede că și informațiile anodine, insignifiante pot aduce prejudicii: fie sunt luate în serios, fie sunt folosite pentru a-i convinge pe alții că știu tot. Toate informațiile pe care le-am dat au fost făcute în așa fel încât să rămână fără efecte[111]". Mai mult decât atât, dosarul lui Nicu Steinhardt stă mărturie că, formulate cu inteligență, notele informative pot avea nesperat de consistente efecte pozitive pentru obiectivul supus urmăririi.

În dosarul de urmărire informativă a lui Nicu Steinhardt există trei (numai trei, într-un interval de timp de zece de ani!!!) note informative semnate de sursa „Marin Oltescu". Cea mai extinsă dintre ele, datată 16 noiembrie 1966, este singura reprodusă integral în volumul *Nicu Steinhardt în dosarele Securității. 1959-1989*[112]". Nota nu este redactată direct de informator, ci de locotenentul major de Securitate Stănescu St. Chiar dacă nota informativă nu este scrisă la persoana I, ideile și chiar stilul îi aparțin indubitabil lui Alexandru Paleologu. Constatările conținute în informare aproape că rezumă decizia de închidere a dosarului de urmărire „*Ortodoxul*". Totul este o apologie a lui Steinhardt, de la prima propoziție („Nicu Steinhardt, în vârstă de 53 de ani, doctor în drept, este cunoscut ca un intelectual de frumoasă cultură și inteligență[113]"), până la sugestiile de final pe care sursa își permitea să le dea autorităților („Cunoscându-l destul de bine, sursa crede că Nicu Steinhardt ar putea fi

influenţat în mod pozitiv, în primul rând printr-o întrebuinţare într-un serviciu corespunzător cu pregătirea lui şi care i-ar uşura şi starea materială şi de sănătate, iar în al doilea rând, punând accentul pe latura creştină, demonstrându-i-se că revoluţia socială, năzuind la dreptatea socială, chiar dacă nu o poate imediat şi integral realiza, concordă totuşi, cel puţin din acest punct de vedere, cu morala creştină; apoi subliniind – ceea ce sursa face de câte ori îl întâlneşte – că o atare concepţie creştină trebuie să «dea Cezarului ce este al Cezarului», lăsând istoria şi politica să meargă pe planul ei (sic!), care e cel lumesc, iar cel spiritual şi mistic fiind în afară de aceste probleme[114]"). Întreaga notă este o magistrală lecţie de inteligenţă aplicată. Fără să ascundă nimic, informatorul relativizează la maximum toate aspectele ce i-ar putea fi defavorabile celui aflat sub urmărire (vorbeşte despre opţiunea sa ideologică „burghezo-democrată, de doctrină liberală", dar adaugă instantaneu că „nu a făcut niciodată politică", despre mistica ortodoxă înţeleasă ca o formă de consacrare a sa ca român pentru că suferea de un complex de inferioritate ca evreu, despre „apostolatul" practicat în închisoare, fără însă a-şi propune să facă prozeliţi). După ce pledează în final ca prietenului său să i se dea o slujba bună şi bine plătită, „Marin Oltescu" le atrage superiorilor atenţia că orice ar aduce o atingere credinţei lui religioase ar fi de natură să-l influenţeze negativ[115]". După o asemenea notă informativă, tentaţia de a-l imagina pe Alexandru Paleologu râzând sardonic devine irezistibilă.

Celelalte două note informative semnate de „Marin Oltescu", aflate în dosarul I207/vol. 4, nu au intrat în compoziţia volumului *Nicu Seinhardt în analele Securităţii. 1959-1989.* Probabil, la vremea redactării volumului, autorii nu ştiau cine este persoana care se ascunde în spatele acestui nume conspirativ, sau nu au găsit suficient de relevant conţinutul acestora. Într-una din ele este vorba despre intenţia lui Nicu Seinhardt de a pleca în Belgia la sfârşitul anului 1969. Ea nu face decât să confirme ceea ce observaseră mai toţi informa-

torii plasați în jurul obiectivului la momentul respectiv. Firește, sugestia sursei este ca celui în cauză să i se ofere mult dorita viză pentru plecare. Cealaltă este un fel de caracterizare a lui Nicu Steinhardt, albă, descriptivă, neutră, fără presupuse consecințe asupra obiectivului.

Numele informatorului „Alexandru" apare în *Nota de analiză în DUI „Scriitorul" cu numele real Steinhardt Nicu Aurel*, din data de 18 noiembrie 1981. În document se precizează că informațiile oferite de această sursă au fost utilizate la întocmirea raportului, dar nu este evidențiată contribuția lui concretă. Interesant este că în acest raport se vorbește de colaborarea obiectivului cu scriitori printre care este nominalizat și Alexandru Paleologu. Ca și cum cel care a redactat materialul nu știa că Alexandru Paleologu și sursa „Alexandru" sunt una și aceeași persoană. Tot aici există un plan de măsuri potrivit căruia informatorul „Alexandru" urma să fie utilizat pentru supravegherea lui Nicu Steinhardt pe perioadele în care acesta venea la București. O altă *Notă de analiză în DUI „Scriitorul" privind pe numitul Steinhardt Nicu Aurel* datată 12.II.1983, se referă la relațiile obiectivului cu redactorii postului de radio *Europa Liberă* și stabilește ca primă măsură: „Vor fi dirijați *în continuare* (s.n.) informatorii «Adrian Cozmescu»[116] și «Alexandru» pentru cunoașterea activității celui în cauză în ce privește preocupările sale literare și relațiile din emigrația reacționară. Prin aceiași informatori se va acționa în direcția influențării sale pozitive în sensul de a renunța la legăturile sale cu elementele de la postul de radio «Europa Liberă»[117]". La 14 octombrie 1983 se propune din nou dirijarea informatorilor „Adrian Cozmescu" și „Alexandru" spre Nicu Steinhardt, cu scopul de a-i afla intențiile literare și legăturile printre scriitori. La 17 ianuarie 1984 se propune ca aceleași două surse să observe care sunt legăturile și preocupările obiectivului în timpul descinderilor sale în Capitală. Măsura este reiterată și în *Nota de analiză în DUI „Scriitorul" privind pe numitul Steinhardt Nicu Aurel* din data de 21 mai 1984.

Este greu de ştiut dacă aceste propuneri au fost aprobate şi cum s-au achitat cei doi informatori de sarcinile primite. Cert este că, studiind toate dosarele care îl privesc pe Nicu Steinhardt, aflate în custodia CNSAS (cel puţin cele date spre consultare cercetătorilor acreditaţi; or mai fi şi altele?), nu am găsit nici măcar o notă semnată de informatorul „Alexandru", avându-l ca subiect pe Nicu Steinhardt. Tot ce putem înţelege din aceste dosare este că exista intenţia de a i se trasa anumite sarcini? Nu ştim dacă, până la urmă, solicitările au ajuns la el, dacă le-a dat curs şi cum a făcut-o. Prejuirea intelectuală, afecţiunea sinceră şi încrederea pe care i le-a arătat Nicu Steinhardt până în ultima sa zi de viaţă, bucuria lor de a se revedea indiferent de prilej, comunicarea lui afectuoasă şi cordială, chiar şi micile ironii, demonstrează o dată în plus că prietenia dintre doi oameni inteligenţi nu ţine cont de cărările întortocheate ale vieţii. Prietenia lor, pe care nimic nu a putut-o clinti vreme de mai bine de 45 de ani, aduce involuntar în minte legenda numelui Metternich, povestită de Alexandru Paleologu aşa cum numai el ştia să o facă: „Ştiţi de unde vine numele Metternich? Dacă îmi aminteşc bine, am citit acum câţiva zeci de ani într-o carte că împăratul Henric Păsărarul avea printre cavalerii săi pe unul Metter, pe care îl prefera şi pe care îl copleşea de favoruri. Acest lucru îi făcea pe ceilalţi să-l pizmuiască şi să-l pârască mereu cu tot felul de răutăţi: că s-a ticăloşit, că e trădător, că pune la cale cine ştie ce complot. La toate astea împăratul ar fi răspuns: «Metter? Nicht!» Este răspunsul unui prieten[118]".

1.9. Alte întâlniri şi lecturi formatoare

În afară de întâlnirile şi lecturile fundamentale, cele care, se poate spune, i-au trasat destinul în viaţă, Alexandru Paleologu vorbeşte, în multele sale pagini confesive, despre alţi oameni pe care i-a admirat sau despre cărţi care au contribuit la formarea sa intelectuală, nu însă în chip decisiv cum a fost cazul tripletei Caragiale-Montaigne-Goethe. Privind re-

trospectiv, urmele acestor întâlniri sunt evidente în modul de a privi lumea al omului de cultură Alexandru Paleologu, în felul lui de a gândi şi argumenta, în gustul lui estetic. Mai mult chiar decât atât, unele dintre ele ar fi putut, în circumstanţe istorice diferite, să dea vieţii scriitorului un cu totul alt curs. În discuţia purtată în anul 2004, Alexandru Paleologu mi-a vorbit despre câţiva oameni deosebiţi pe care i-a cunoscut în copilărie şi care nu aparţineau în mod direct lumii literare: „În tinereţea mea am avut şansa să cunosc oameni cu adevărat extraordinari. Printre apropiaţii tatălui meu, în primul rând, dar şi după rudele mamei mele din Moldova. Aşa i-am cunoscut pe pictorul Theodor Pallady, pe Mihai Jora, care stătea chiar aici, la capul străzii, şi a fost prieten bun cu tatăl meu. Mai erau avocatul Aznavorian, pe care tata îl preţuia enorm, şi un alt jurist, Istrate Micescu. Mulţumită lui, mult mai târziu, am ajuns la următoarea idee: inteligenţa trebuie să fie suficientă. Adică să faci faţă cu ea la toate problemele care ţi se pun şi pe care ţi le pui. Nimeni nu e mai inteligent decât altul. Fireşte, unul are mai multă vreme, e mai spiritual, mai simpatic, mai graţios. Asta e altceva. Inteligenţa, dacă este funcţională, nu are nimic de dorit. Face faţă la toate problemele care i se pun, în vreme ce prostia este foarte polivalentă, diferită, eterogenă şi, mai ales, nereceptivă[119]".

În finalul celei de-a treia ediţii a cărţii *Bunul-simţ ca paradox*[120] este inserată o foarte nuanţată evocare a pictorului Pallady, responsabil, în bună măsură, de raporturile lui Alexandru Paleologu cu lumea artelor plastice. Cu spirit de autoironie, scriitorul îşi aminteşte despre talentul său foarte precoce de pictor şi de modul radical în care s-a pus punct visului său de a deveni un maestru al sălilor de expoziţii. În anul 1927, bunica lui Alexandru Paleologu, în complicitate cu o prietenă al cărei soţ era unul dintre apropiaţii lui Pallady, se hotărăşte să i-l prezinte pictorului pe foarte tânărul său rival (la vremea respectivă, Alexandru Paleologu avea... 8 ani) şi câteva dintre acuarelele sale. Autoportretul pe care şi-l face peste ani eseistul stârneşte râsul, el aducând

în liniile sale generale cu un soi de domnul Goe pictor: „Așadar, într-o după-amiază de februarie sau martie am fost îmbrăcat în haine de catifea cu guler și manșete de dantelă, încălțat cu ciorapi albi trei-sferturi și pantofi de lac cu buclă și, ascunzându-mi-se sub un paltonaș cu carouri frumosul costum pe care Pallady nu avea să-l vadă niciodată, punându-mi-se pe cap o beretă cu panglici și sub braț mapa cu capodoperele mele, am pornit, între cele două venerabile cucoane, la «Cartea Românească» (expoziția avea loc la sala „Ateneu" – n.m.)[121]".

La expoziție, după o conversație cu cele două vechi cunoștințe (bunica și prietena acesteia), tactica lor prin învăluire dă roade și pictorului i se pune în brațe mapa cu desenele tânărului Paleologu. Precizia detaliilor evocării dovedește faptul că întâmplarea l-a marcat suficient de tare pentru a i se fixa în memorie: „Punându-i-se în față mapa cu picturile mele, Pallady a început să le considere una câte una nespunând nimic. Apoi m-a întrebat dacă desenez după model; i am spus că nu, ci din imaginație; a dat iar din cap. Deși mă privea cu răceală, mi-a plăcut că nu-mi vorbea maimuțărindu-se îngăduitor și amuzat, așa cum făceau de obicei oamenii mari; îmi spunea „vous": «*Je vous parle comme à une grande personne*». În fine, verdictul, departe de cel scontat de cele două cucoane: într-adevăr, pentru vârsta lui, băiatul face lucruri reușite, dar nu e un talent ce se va confirma mai târziu[122]". Frustrarea acestui verdict a fost generală, Pallady a devenit *nomina odiosa* în conversațiile dintre cele două bătrâne, iar aspra sentință a fost pusă pe seama încăpățânării copilului de a nu i se fi adresat pictorului cu formula magică „*illustre maître*", așa cum fusese instruit acasă. Peste ani, Alexandru Paleologu avea să afle că acest apelativ îi producea oroare lui Pallady.

Au urmat decenii în care admirația tânărului Paleologu pentru pictura lui Pallady a crescut constant, dar în care, în pofida prieteniei pe care acesta o purta tatălui său și a multelor cunoștințe comune, nu a mai întreprins nimic pentru a-i

fi prezentat. În anul 1942, Alexandru Paleologu publică în „Universul literar" o notă despre Theodor Pallady. Chiar dacă pictorul nu a dat semne că ar fi aflat despre existența acesteia, ea nu a trecut chiar neobservată, dovadă faptul că în primăvara anului 1946 tânărul exeget este invitat să țină o conferință despre Pallady la „Căminul artei". Artistul nu a participat la eveniment, dar și-a trimis câțiva prieteni care l-au informat prompt despre succesul conferențiarului. Din acel moment, Theodor Pallady i-a acordat lui Alexandru Paleologu prietenia sa deschisă și tot respectul cuvenit unui adevărat critic de artă. Concluzia eseistului peste ani „... partida, pe care o pierdusem în 1927 ca pictor, o câștigasem în 1946 ca critic de artă[123]". Recunoașterea lui Theodor Pallady a fost actul de omologare supremă a criticului de artă Alexandru Paleologu.

Dacă pe Theodor Pallady îl cunoștea bine din familie (pereții casei părintești fiind ornați cu tablourile sale, iar prezența pictorului în discuțiile dintre membrii familiei era o constantă), un alt om din lumea artei, colecționarul Zambaccian, a fost foarte aproape de a-i schimba decisiv preocupările. Elev la Liceul „Spiru Haret", Alexandru Paleologu devenise din clasa a V-a colaborator al revistei școlii, „Vlăstarul", unde înaintea sa, își făcuseră debutul publicistic, printre alții, Mircea Eliade, Constantin Noica și Nicu Steinhardt. După vreo două articole de critică literară (unul despre Maiorescu și Gherea și altul în care, pornind de la romanul lui Constantin Stere, *În preajma revoluției*, după cum singur mărturisește, îl imita „în mod deliberat și vizibil" pe Paul Zarifopol în încercarea de a demonstra că „marea artă în literatură este aceea de a crea «tipuri»), o întâmplare fericită a făcut ca pentru un timp zona de interes a foarte tânărului publicist să migreze în cu totul alt spațiu. Își amintește eseistul în anul 1989: „La 17 ani mi-am schimbat pentru câțiva ani aria preocupărilor de autor, în urma unui eveniment care a făcut dată pentru mine. Avusese loc la Dalles o expoziție de pictură franceză din colecția

lui Zambaccian. Am fost absolut fascinat şi am vizitat-o zilnic. Am scris un articol care a apărut în «Vlăstarul»; îmi exprimam entuziasmul pentru un nud al lui Matisse, o natură moartă de Bonnard, un peisaj de Sisley şi altul de Utrillo. (...) Articolul meu dovedea ignoranţă completă în domeniu; totuşi Zambaccian îl citise (i-l dăduse tata), mi-a telefonat să mă felicite zicându-mi că articolul meu dovedeşte un ochi sigur («gustul se formează, ochiul trebuie să-l ai», aşa mi-a zis) şi m-a invitat să vin la el (locuia pe Vasile Lascăr, aproape de noi). M-am dus de multe ori, m-am familiarizat cu colecţia lui, şi franceză şi românească, mi-a împrumutat cărţi şi reviste de artă. Mi-am cumpărat şi eu ce am putut în materie, am comandat şi de la Paris, unele cărţi mai scumpe mi le cumpăra tata – bref, din critic literar m-am permutat în critic de artă. «Vlăstarul» a beneficiat, bineînţeles, în anul următor, de efectul acestui transfer[24]".

Inevitabil, lecturile tot mai specializate şi contactele tot mai dese cu Zambaccian îi dăduseră elevului de liceu Paleologu iluzia competenţei în domeniul artelor plastice şi o reputaţie pe măsură între colegii de clasă şi chiar între profesorii de la „Spiru Haret". În toamna anului 1937, petrece o lună la Paris, prilej cu care vizitează faimoasele muzee, dar şi patru excepţionale expoziţii de pictură, dintre care una Van Gogh, al cărei curator a fost René Huyghe. De atunci datează preferinţa eseistului pentru impresioniştii şi post-impresioniştii francezi, căreia i-a rămas fidel până în ultima zi de viaţă. Comentariile sale despre pictura franceză (în special) şi cea românească dobândesc o tonalitate tot mai avizată, astfel încât în momentul în care se afla în ultima clasă de liceu Alexandru Paleologu primeşte oferta de a deveni titularul cronicii plastice la „Universul literar". Experienţa va fi de scurtă durată (va renunţa după numai patru cronici publicate), dar reputaţia câştigată în acei ani avea să îl însoţească toată viaţa. La vremea bilanţului, Alexandru Paleologu nu mai punea prea mult preţ pe aceste cronici plastice din anii ieşirii din adolescenţă. E drept, nici nu le

renega. Cu siguranță, ele au avut rolul lor bine definit în creionarea profilului spiritual al lui Alexandru Paleologu și nu le putem eluda atunci când vorbim de complexitatea personalității sale artistice. Confesiunea făcută lui Mircea Vasilescu este elocventă în acest sens: „Îmi venea acum să spun că a fost nesemnificativă (cariera de critic de artă – n.m.), dar nu e ăsta cuvântul exact. Nu, nu se poate spune că a fost nesemnificativă, din contra, s-a repercutat divers în viața mea. Dar în sine, ca rezultat, cum să zic, «produs», să nu zic «operă» că n-a existat niciun moment, a fost eșuată. Am ținut cronica plastică la „Universul literar" pe când eram în ultima clasă de liceu, dar după patru numere am renunțat. Eram evident imatur pentru această treabă, și mi-am dat destul de curând seama. Cronicile mele, de care, când le văd citate sau menționate în bibliografii, mă apucă groaza și-mi vine să intru în pământ, nu erau obiectiv mai proaste decât cele pe care le scriu alții[125]".

Cele câteva comentarii despre pictură publicate în ultimii ani de liceu și în perioada războiului îi vor conferi lui Alexandru Paleologu reputația de mare specialist în artele plastice, de care va profita după ieșirea din închisoare, când va primi un post de cercetător la Institutul Academiei Române pentru Istoria Artei. Până atunci însă mai este. Cu umorul său niciodată pus sub semnul întrebării, scriitorul trage singur concluziile activității sale de foarte precoce cronicar plastic: „De fapt, așa-zisa mea critică de artă s-a limitat la trei articole în «Vlăstarul», la cele patru cronici din «Universul literar»[126] și la un articol despre Luchian apărut în «Gândirea», dar vorbeam așa de mult despre Van Gogh, Cézanne, Renoir, Pallady, Matisse, plus că mă apucasem și de fumat pipă, încât treceam de «viitor critic de artă», ceea ce mă cam vexa, eu socotind că eram deja[127]".

Tot în anii copilăriei are șansa să îl cunoască pe un alt prieten celebru al tatălui său, muzicianul Mihail Jora. În volumul *Sfidarea memoriei,* Alexandru Paleologu oferă niște explicații necesare pentru înțelegerea atitudinii lui Mihail

Jora în anii de după instalarea regimului comunist în România. Descendent al unei vechi familii de boieri moldoveni, compozitorul era căsătorit cu Elena Gafencu, sora lui Grigore Gafencu, fost ministru de externe al României în anul 1939 și, ulterior, ambasador la Moscova. Stabilit în Occident din anul 1942, Grigore Gafencu a fost condamnat în contumacie de justiția comunistă. Această înrudire avea să-i aducă multe necazuri lui Mihail Jora. Soția sa a fost arestată în anul 1952 și condamnată la patru ani de închisoare pentru singura vină de a fi fost sora lui Grigore Gafencu. Jora însuși a fost în permanență ținta interesului Securității, mai ales că a doua zi după abdicarea forțată a Regelui Mihai a avut „fantezia" ca, în timpul depunerii jurământului de loialitate pe care corpul profesoral de la Conservator trebuia să-l facă față de noua proclamata republică populară, să ceară păstrarea unui minut de reculegere în amintirea fostului suveran[28]. Cunoscând toate aceste lucruri, Alexandru Paleologu nu cade, precum alții, în ispita de a-l judeca pe marele muzician – ajuns, ulterior, academician – pentru presupusul colaboraționism cu autoritățile comuniste. Explicația pe care Alexandru Paleologu i-o oferă lui Stelian Tănase este elocventă pentru modul său de abordare a acestui tip de probleme și ar trebui să dea de gândit tuturor celor dispuși să arunce prea repede cu piatra în marile personalități ale culturii interbelice, care au încercat să se adapteze, într-un fel sau altul, noii realități politice.

„Alții au trăit altfel. De pildă Mihail Jora, compozitorul. Nevasta-sa i-a fost arestată (era soră cu Gafencu) și închisă în lagărul Ghencea. Era surdă, dar nu atât de surdă să nu audă urmele ce se proferau zilnic acolo. Jora avea și o casă mare cu mobilă, tablouri, lucruri bune și scumpe, în fine tot felul de obiecte care erau în pericol. Jora a făcut concesii, a scris un baleet *La culesul viilor* și după eliberarea soției lui i-a trimis o scrisoare de mulțumire lui Gheorghiu-Dej. Și-a scos nevasta din lagăr, a devenit academician și și-a salvat casa. Comunist însă nu a devenit deloc. Unii i-au întors spatele, dar omul

şi-a salvat nevasta. Cum i s-ar fi putut pretinde să nu o salveze? El a rămas acelaşi om, acelaşi domn. Acelaşi boier. Imediat după proclamarea Republicii Populare, Mihail Jora, care era profesor la Conservator, a luat cuvântul în faţa studenţilor şi a făcut elogiul Regelui Mihai, spunând că a fost un rege brav, un rege bun şi un rege mare[129]. Cei care îl blamau pe Jora pentru concesia făcută, e clar că nu aveau «competenţă morală»[130]".

Un alt prieten muzician al avocatului Mihail Paleologu a fost George Enescu. În convorbirile cu Filip-Lucian Iorga, Alexandru Paleologu relatează chiar o scurtă întâlnire pe care, copil fiind, ar fi avut-o cu maestrul. Sărăcia detaliilor şi faptul că episodul nu este relatat şi în alte dialoguri trimite cu gândul la „vizitele" lui Eminescu în casa bunicului său. Să luăm însă informaţia cu titlu de inventar, mai ales că relatarea nu este lipsită de farmec: „Era (Mihail Paleologu, tatăl scriitorului – n.n.) prieten cu foarte mulţi oameni remarcabili, unii chiar geniali, cum ar fi Enescu. Am auzit la radio, în 1934, premiera la *Oedip*, care m-a dat gata, mi s-a părut extraordinar, spre deosebire de alte lucruri pe care le auzisem înainte. Îmi amintesc de o întâlnire la vestiarul de la *Capşa*. El pleca şi eu veneam. S-a legat atunci o conversaţie mai lungă. Vorbea formidabil limbile străine, datorită, probabil, urechii absolute: germana, franceza, italiana, engleza. Era inteligent, foarte frumos, politicos şi plin de farmec. Un geniu şi un om de lume adevărat, o reuşită absolută[131]". Întrebarea firească după această scurtă confesiune este ce nevoie avea Enescu să vorbească în atâtea limbi în scurta discuţie cu memorialistul, derulată în garderoba restaurantului Capşa?

Chiar dacă i-a admirat mult pe Enescu şi Jora, principalul responsabil pentru preferinţele muzicale ale lui Alexandru Paleologu este tot tatăl său. Mihail Paleologu preluase obiceiul tatălui lui Montaigne de a-şi trezi fiul dimineaţa pe acorduri muzicale. Acordurile din Mozart şi Schubert răsunau în fiecare dimineaţă din patefonul familiei şi acestea au rămas până în ultima clipă a vieţii marile preferinţe muzicale ale lui

Alexandru Paleologu. Nu singurele. Îi plăcea mult Bach (la un moment dat mi-a mărturisit că a trecut la catolicism doar pentru că era înnebunit după muzica lui Bach, interpretată la orgă) dar nu disprețuia nici valsurile familiei Strauss. În schimb îi privea cu reproș pe cei care strâmbau din nas la acordurile foarte populare ale valsurilor sau supralicitau din cele cu categorii de muzică în detrimentul producțiilor propriu-zise: „Ceea ce detest este disprețul sau stima pe categorii. Calitatea trebuie să primeze. De aceea eu ador valsurile geniale ale lui Strauss. De ce ar fi inferior un «simplu» vals genial unei simfonii? Foarte bune de ascultat sunt și uverturile lui Verdi care, fie că le asculți, fie că nu, îți dau un tonus excepțional". De altfel, este binecunoscut faptul că scriitorul avea obiceiul să asculte o muzică lejeră, care nu presupunea foarte multă atenție, atunci când își redacta textele.

Revenind la literatură, în ultima discuție înregistrată pe care am purtat-o, l-am întrebat pe Alexandru Paleologu ce cărți au contribuit decisiv la șlefuirea minții sale, care sunt lecturile decisive pentru modul său de a privi și a înțelege lumea. Răspunsul primit cu un an înaintea morții sale nu mai lasă loc de explicații și interpretări.

„Cred că acele cărți care au avut un asemenea rol asupra mea au fost cele din literatura franceză a secolului al XIX-lea. Dar nu toată literatura franceză a secolului al XIX-lea. A mai contat Voltaire cu o singură carte, *Candide*, dar cu aceasta, colosal. Restul nu mă interesează. Disputa lui cu lucrurile contemporane, disputa cu superstiția mi se par de o inactualitate fără pereche. Și spiritul voltairian cu care unii se laudă este o vechitură, e ceva răsuflat. Geniul voltairian nu are legătură cu spiritul voltairian. Sigur că a fost un de spirit. Dar oamenii de spirit de atunci, dacă i-am întâlni astăzi, poate că ne-ar dezamăgi în multe privințe. Literatura franceză m-a amprentat puternic. În primul rând cea din secolul XIX, dar și cea din secolul XVIII și, ceva mai departe, cea din secolul XVI. Montaigne și Rabelais pentru mine sunt autori hotărâtori, de bază (...).

Hotărâtoare și colosală, pot spune că mi-a umplut viața și îmi dă și acum o anumită încredere în perenitatea inteligenței este literatura rusească: Tolstoi și Dostoievski. Nu fac o alternativă, așa cum fac mulți nătărăi: Tolstoi sau Dostoievski? Nu se poate face. Sunt oameni de o genialitate egală și nelimitată, fără de care nu suntem europeni. Am citit câteva lucruri, opinia unor critici – dintre care unii sunt prețuiți mult de mine – că Tolstoi și Dostoievski nu ar fi europeni. Dar ce sunt? Cum am putea fi noi europeni fără ei? Poți fi european fără ăștia doi? Dar nu am dus nimic din toate acestea până la ultimele consecințe. Mi-e suficient să înțeleg cum funcționează mentalul rusesc, viziunea asta teribilă, geniul rusesc, cel franțuzesc sau cel englezesc. Nu am nevoie să parcurg toate textele. Astfel mi-a fost suficient să citesc *Don Quijote* și alte câteva scrieri de Cervantes, nu toate, Unamuno și Ortega y Gasset, ca să știu ce-i cu spaniolii. Restul, mai aflu, mai nu aflu, văd eu. Este o mare greșeală să crezi, cum credea Noica, în „cultura de performanță" și în cultura exhaustivă. Cultura nu poate fi exhaustivă, iar dacă e, nu mai e nimic, pentru că se anulează. Trebuie să identifici niște culmi convingătoare și irezistibile. Pentru mine acestea sunt zonele importante: cultura franceză din secolele XVI, XVIII și XIX, cultura română din secolul XIX și cultura rusă tot din secolul XIX[133].

4. LECȚIILE VIEȚII: PE CĂRĂRILE PARADISULUI ŞI INFERNULUI

4.1. O plimbare în lumea de ieri

În 86 de ani de viață, scriitorul a dat mâna cu mai toți oamenii pe care i-a admirat (fireşte, cei care i-au fost contemporani în diversele etape ale lungii sale vieți), a avut acces la cărțile pe care şi le-a dorit, a frecventat saloanele mondene din perioada interbelică, dar şi marile muzee pariziene, sălile de operă şi de concert; a fost ofițer de cavalerie şi tânără speranță a diplomației românești; a parcurs experiențe spirituale inedite (în anul 1946 s-a inițiat în masonerie şi aproape simultan, a trecut la catolicism); nu s-a sfiit nici să pozeze nud pentru studenții de la arte plastice; a trăit ca fugar sub o identitate falsă; a petrecut 5 ani în închisorile comuniste şi a semnat pactul cu diavolul, asumându-şi rolul de informator al Securității; a fost unul dintre cei mai respecați eseiști din perioada postbelică; şi-a recunoscut public vechea colaborare cu securitatea, atunci când nimeni nu îi cerea să facă acest lucru; la 71 de ani, şi-a văzut împlinit visul din tinerețe de a deveni ambasador al României la Paris, după căderea comunismului, a fost ales, în trei legislaturi, senator în Parlamentul României; în martie 2000 a fost laureat al Premiului pentru Excelență în Cultura Română, pentru ca în toamna aceluiaşi an să fie pus la stâlpul infamiei pentru demult mărturisita colaborare cu Securitatea. A avut şansa să întâlnească trei Regi ai României (Ferdinand, Carol al II-lea şi Mihai), dar şi ocazia (pe care, spre sfârşitul vieții, nu o regreta deloc) de a încasa nişte bătăi memorabile în penitenciarele din vremea anilor de maximă teroare şi ai reeducării. A ştiut să profite din plin de fiecare dintre aceste experiențe. A devenit mai înțelept, a înțeles mai bine natura

umană și a savurat fiecare clipă a vieții. În sutele de interviuri pe care le-a acordat, a fost mereu fericit să împărtășească și altora adevărurile la care a ajuns după o existență în care a cunoscut onoarea și rușinea, mărirea și decăderea, dragostea, dar și indiferența celor din jur și, mai dureros, a celor pe care îi credea prieteni.

Rememorând, în anii târzii ai vieții, atmosfera și anturajul familiei sale în primii ani ai copilăriei, Alexandru Paleologu are nostalgia unui paradis definitiv pierdut. Amintirile directe se amestecă discret cu pasaje din romanele preferate și cu filmele despre perioada interbelică. Confesiunile sale despre lumea dintre cele două războaie mondiale lasă cititorului o impresie de foarte familiar, au un aer de *déjà vu*. Totul pare o combinație stranie, nițel bovarică, între saloanele lui Tolstoi, lumea lui Proust și stilul de viață al petrecăreților lui F. Scott Fitzgerald. Îi mărturisește eseistul lui Filip-Lucian Iorga: „Am apucat să trăiesc într-o lume extraordinar de strălucitoare, cu femei frumoase, cu baluri, cu lume elegantă, cu petreceri și mare rafinament gastronomic, și în condiții optime pentru formarea spiritului. Oamenii erau foarte subțiri, instruiți și inteligenți, adevărați oameni de spirit, al căror discredit total și a căror dispariție le remarc la ora actuală[134]".

Pentru un tânăr cu mintea deschisă, dispus să privească și să înțeleagă, înțelepciunea se putea găsi în toate straturile societății. Firește, este greu de știut cât din imaginea pe care o avea Alexandru Paleologu în anul 2005 despre înțelepciunea și stilul de viață al mahalagiilor din Bucureștiul începutului de secol XX este rodul experienței directe și cât este informație filtrată prin geniul lui Caragiale și al altor scriitori ai vremii. Probabil și una și alta, eseistul având obiceiul – așa cum am mai demonstrat-o – să umple golurile de informație cu detalii extrase din lecturi sau chiar cu rodul bogatei sale imaginații de scriitor. Aceste combinații de amintire, lectură și fantezie aveau însă la Alexandru Paleologu un scop foarte precis: acela de a re-crea o stare de spirit, de a-l face pe par

fenerul de conversație să se îmbete de *l'air du temps* al unei epoci pe care nu a avut șansa să o cunoască în mod direct. Strategia făcea de fiecare dată minuni și fiecare reconstituire a lui Alexandru Paleologu dădea oaspetelui său de ocazie sentimentul că a pătruns în intimitatea altui timp.

Spre deosebire de alți autori de literatură memorialistică, Alexandru Paleologu nu se rezumă la a face analize și a descrie behaviorismul unor categorii sociale care la prima vedere nu aveau cum să îi fie foarte familiare. El face pasul mai departe, încearcă să intre în intimitatea modului lor de a se raporta la lume (dimensiunea verticală a modelului ontologic elaborat de Mihai Șora), însușindu-și din toate aceste valori ale spiritului elementele menite să îi consolideze propria personalitate intelectuală. Într-un fel, dinamismul și nonconformismul gândirii lui Alexandru Paleologu se pot explica și prin formidabila sa deprindere de a extrage diamante ale spiritului din zone pe care intelectualii cu morgă le evită cu suficiență și dispreț. Ca și Ion Creangă, dacă auzea o vorbă de duh, o glumă bună, vreo expresie plină de haz la un mahalagiu, târgoveț sau țăran, Alexandru Paleologu și le însușea instantaneu, îmbogățindu-și în felul acesta, în chip surprinzător, propria condiție de om de spirit și șocându-i de multe ori pe apropiați cu prospețimea originală a formulărilor sale.

„Pe vremuri, se găseau oameni de spirit în toate categoriile. Erau mahalagii de duh, care echivalau, pe o altă treaptă, cu oamenii de spirit de la curtea lui Ludovic XV: erau conversatori cu cine trebuia, știau să facă aluzii îndrăznețe, dar nu mărlănești. Nu am despre mahalagiu proasta impresie pe care o au alții. Mahalagiul este un personaj stimabil, este cineva în mahalaua lui. Jupân Dumitrache are onoarea lui de familist, e căpitan în garda civică și are respect pentru omul de talent, Rică Venturiano. Dacă am fi mai atenți la mahala, am descoperi și acolo o elită adevărată. Din păcate, această formă a mahalalei, care a dat naștere micii burghezii române, nu mai există[135]".

Se vede în acest fragment modul tipic al lui Alexandru Paleologu de a reconstitui o lume dispărută. Experiența directă, de viață – câtă o fi fost, știut fiind că fiu al mahalalei nu a fost vreodată – este frământată laolaltă cu evocările din cărțile de referință ale autorilor săi de suflet, pentru a da consistență unei lumi, dacă nu idilice, în mod sigur măcar retușate estetic. Ceea ce face el în acest tip de memorialistică (inclusiv în fragmentul despre aparițiile lui Eminescu acasă la bunicul său Mișu Paleologu) este, de fapt, un exercițiu de proză. Demersul nu este unul inutil și nici rodul unei vanități exacerbate de a-și asuma amintiri acolo unde ele nu există. Scopul său este acela de a pune în evidență valorile acestei civilizații pierdute, mai ales prin raportare la confuzia de valori, lipsa de repere și sărăcia spirituală care caracterizează lumea contemporană.

Procedeul se prelungește și în evocarea unei alte categorii sociale subapreciate când vine vorba de valori ale spiritului: țărănimea. Mulți scriitori citadini, chiar dintre cei importanți, au tratat cu indiferență, dacă nu cu dispreț nedisimulat, produsele intelectuale de provenienă rurală (folclorul, literatura scrisă de țărani etc.). Ceea ce nu înseamnă însă câtuși de puțin că pe la sate vorbele de duh nu se află la ele acasă. Există o inteligență nativă a țăranilor, care nu ține cont de numărul claselor absolvite și pe care Alexandru Paleologu a remarcat o în mod cert și cu ajutorul medierii oferite de operele unor autori precum Ion Creangă, Mihail Sadoveanu sau Marin Preda: „Pe lângă mahalagii, erau și țărani analfabeți care aveau profilul omului de spirit, care găseau formule perfecte pentru a exprima ceva; dacă ne gândim numai la înjurăturile savuroase din limba română[136]".

Cea mai fascinantă dintre clasele sociale prezente în România deceniilor de început de secol XX este, însă, în ochii lui Alexandru Paleologu, cum era și firesc, cea căreia el însuși îi aparține: aristocrația, provenită din vechea boierime. Amintirile de familie, filtrate prin lumina propriilor experiențe de

viață, contribuie la schițarea unui tablou romantic, total diferit de tușele caricaturale în care a fost pictată această clasă socială în cărțile de literatură și de istorie din anii de început ai regimului comunist. Totul, începând cu educația spartană primită în copilărie și terminând cu actele de sublimă solidaritate făcute de doamnele aparținând marii aristocrații în timpul celor două conflagrații mondiale, contrazice imaginea clasică a boierului burtos, leneș, incult, exploatator fără milă al trudei năpăstuiților țărani aflați pe moșia sa.

În anul 1996 am purtat cu Alexandru Paleologu o lungă discuție despre amurgul boierimii române. Informațiile furnizate atunci completează ideile enunțate în volumul *Sfidarea memoriei* și explică, în bună măsură, modul demn prin care reprezentanții acestei clase au suportat privațiunile, umilințele, spaimele și violențele abătute asupra lor în anii de maximă teroare care au urmat abdicării Regelui Mihai. Nu știu în ce măsură educația primită de mama sa în copilărie era tipică pentru ce se întâmpla în casele boierești ale începutului de secol XX sau reprezenta o curioasă excepție, dar este clar că, evocând-o, Alexandru Paleologu a avut în minte și propriile sale experiențe trăite în universul concentraționar. El sugerează chiar că la nivelul vechii aristocrații funcționa un cod de comportament – suferința era una dintre componentele acestuia – pe care trebuiau să și-l însușească, încă din copilărie, toți descendenții acestor familii cu rang nobiliar. Exercițiile efectuate pentru deprinderea acestui cod de comportament ar fi în măsură să explice forța vechilor aristocrați de a suporta umilințele și chinurile la care au fost supuși mai târziu de comuniști:

„Guvernanta englezoaică – ce vremuri! – care a crescut-o pe mama și apoi pe mine – dar, când a venit rândul meu, îmbătrânise și se îmblânzise – aplica metode destul de brutale, dar în spirit de *fair-play*. Trebuia să suporți cu zâmbetul pe buze, fără teamă și fără să te sustragi, pedepse corporale aspre. Uneori îi spunea mamei: «Te voi pedepsi mâine, la rece,

nu acum. Şi să vii să-ţi iei pedeapsa şi să o suporţi». Încă ceva. Să ştii că o pedeapsă poate să fie nedreaptă. Se poate. O suporţi şi pe aia. Şi să mai ştii ceva. Un gentleman sau o lady trebuie să poată dormi oriunde, trebuie să mănânce orice lucru comestibil care i se oferă, fără să facă mofturi, să nu aibă stomacul delicat şi, mai ales, sub niciun motiv să nu aibă pielea delicată. Mama a fost crescută aşa cum a fost crescută şi Regina Maria când a fost prinţesă: foarte aspru[137]".

Răsfăţată a sorţii, fata născută într-o familie nobilă nu trebuia să-şi arate superioritatea în faţa fetelor şi femeilor din sat sau să se poarte disprețuitor cu acestea. Lucra în rând cu toată suflarea satului la muncile câmpului, de multe ori în picioarele goale, făcea într-un fel parte din comunitate, ceea ce îi atrăgea un mare respect din partea ţăranilor. Toată această educaţie spartană făcea parte din codul de onoare al aristocraţiei care presupunea, aşa cum spuneam, pe lângă privilegiile pe care le avea, ca această clasă să fie în permanenţă solidară cu celelalte, până la asumarea inconfortului, a suferinţei şi chiar a sărăciei. Iar pregătirea pentru atingerea acestui nivel presupunea parcurgerea unor experienţe cât se poate de dure, care, în evocările scriitorului dobândesc un caracter aproape iniţiatic. Tot în legătură cu modul de viaţă al mamei sale îşi aminteşte scriitorul:

„Se învăţase să suporte şi să nu se teamă nici de durere, nici de anumite munci. La ţară, deşi făcea călărie pe cai pur-sânge, mama avea şi ea plăcerea să iasă la muncă împreună cu fetele şi femeile de la ţară şi să muncească la fel cu ele, nu numai aşa, oleacă. Tot timpul cât stătea la ţară umbla desculţă şi îmbrăcată foarte simplu, încât toamna, când venea la Bucureşti, ea avea degetele înnegrite de la cules şi nu putea să-şi tragă ciorapii de mătase pentru că se agăţau la călcâie. Aceasta era educaţia cea bună. Un aristocrat care poate trăi, dacă nu luxos, rafinat, în orice caz cu toate agrementele de care are parte, trebuie să fie în stare să-şi asume şi momente dure[138]".

Poate surprinzător, scriitorul nu aduce în discuție experiențe asemănătoare la care să fi fost supuşi bărbații din familia sa. Poate era de la sine înțeles, sau poate aceste probe de anduranță erau rezervate exclusiv femeilor, considerate mai sensibile prin însăşi natura lor. Nimic similar nu aflăm despre anii de copilărie ai tatălui său, de pildă. Mai mult decât atât, memorialistul recunoaşte că temuta guvernantă englezoaică „se îmblânzise" atunci când i-a venit rândul să-i cunoască pe propria piele originalele metode pedagogice. El a pus această scădere a combativității ei pe seama vârstei înaintate la care ajunsese.

Rod al codului aristocratic de comportament sau nu, femeile i-au oferit mereu surprinzătoare prilejuri de admirație prin felul în care s-au comportat în situații limită ale vieții lor. Devotamentul sublim al femeilor din înalta societate față de soldații răniți pe front (doamna Ghica-Comăneşti, evocată în memoriile lui Argetoianu, Elena Prodan, amintită chiar de Alexandru Paleologu în *Sfidarea memoriei)*, felul demn în care, atunci când a fost cazul, au suportat cele mai abjecte forme de tortură şi şi-au asumat fără să crâcnească condiții sociale umile (Adriana Georgescu şi atâtea alte victime ale terorii comuniste) l-au făcut să se simtă mândru de clasa socială căreia îi aparține. Un exemplu tulburător, povestit în *Sfidarea memoriei*, este cel al lui Lizi Florescu, soția unui colonel fugar, reținută de Securitate pentru a dezvălui locul unde se ascunde soțul ei. A fost reținută un an de zile, supusă celor mai inimaginabile torturi şi umilințe, după care, neexistând probe care să o incrimineze, a fost eliberată. Nu a dezvăluit niciodată ascunzătoarea soțului său, pe care o ştia. Întrebată de soția lui Alexandru Paleologu din perioada respectivă, actrița Ina Don, care se aştepta ca în cei şase ani în care acesta a fost fugar să aibă parte de o experiență similară, despre secretul rezistenței sale, Lizi Florescu i-ar fi răspuns: „Întâi şi întâi trebuie să-ți dai seama dacă e vorba să fii implicată şi tu sau nu. Pentru că, dacă urmează să-ți dea

drumul, nu vor împinge cruzimea peste o anumită limită; te vor chinui, dar nu te vor distruge. Pentru că va trebui ca atunci când ieşi din închisoare să nu se vadă nicio urmă. Al doilea lucru pe care trebuie să-l înțelegi este că pe noi, care suntem femei frumoase şi tinere şi aparținem unei lumi bune, vor fi fericiți să ne aibă la îndemână, ca să ne umilească, iar sadismul lor să fie pe deplin satisfăcut. De aceea nu au să împingă tortura prea departe, ca să nu cedăm prea repede. Vor vrea să profite cât mai îndelung. Primele câteva minute sunt îngrozitoare. Dacă rezişti câteva minute, şi se poate rezista, restul nu mai e aşa de greu. Devine înnebunitor de dureros, dar e o nebunie, o beție, o zăpăceală în care poți să suporți indefinit orice. (...) Primele minute par imens de lungi, dar se poate suporta cinci minute şi după aceea nu-ți mai pasă. (...) Singurul lucru de care trebuie să te fereşti, fiindcă ăştia sunt şi porci şi or să vrea să te violeze. Dacă te opui e groaznic, dar dacă eşti fecundată de ei e şi mai groaznic. Dar noi femeile avem mijloace de a evita lucrul ăsta. (...) Când într-o zi o să vezi că sunt mai cruzi decât de obicei şi că te bat mai groaznic şi mai mult, rabdă, pentru că e ultima zi! Ei încearcă atunci să scoată ceva şi după aia se închide dosarul[139]". Finalul acestei confesiuni este cu adevărat sublim: *„Et surtout pense à ton mari! Si ton amour est profond, ton courage sera sans limites*[140]".

Fireşte, astfel de exemple de curaj şi lealitate față de ființa iubită, duse până la sacrificiu de sine, produc fiori de admirație, dar ele nu pot fi generalizate. Este clar că, în toate aceste cazuri, avem de-a face cu oameni speciali, aparținători ai unei elite morale. De altfel, Alexandru Paleologu considera că fiecare grup social are elitele sale, alcătuite din oameni inteligenți, deschişi la minte, capabili să susțină dialogul cu cei din preajma lor, fără a ține cont de prejudecățile sociale şi/sau rasiale. Elisabeta Rizea era un specimen de elită aparținând unei alte categorii sociale (o țărancă simplă din satul Nucşoara). În sistemul de valori al scriitorului nu era însă cu

nimic mai prejos decât doamnele aparţinând marii boierimi. O caracteristică a lumii copilăriei şi tinereţii sale, pierdută astăzi, ar fi fost, crede Alexandru Paleologu, solidaritatea elitelor, indiferent de clasa socială căreia îi aparţin:

„Arăt, în *Sfidarea memoriei*, de ce formidabil eroism anonim şi discret au fost în stare boieroaicele române, şi nu numai boieroaicele: femeile în general. Femeile de la ţară, Elisabeta Rizea, de pildă, care e o mare doamnă. Şi Adriana Georgescu, o mare eroină a rezistenţei anticomuniste, o încântătoare femeie, tânără atunci, acum de vârsta mea aproape, provenind din mica burghezie românească. Specimene de mare elită, care sunt la paritate cu doamnele boierimii. Şi pe care aceste doamne le recunosc ca pe semenele lor, egalele lor. Ştiu foarte multe cazuri de asemenea amiciţie şi solidaritate între aceste femei în momentele acelea teribile de ruină, de opresiune, de sărăcie şi de umilinţă, asumate la fel de unele şi de celelalte. Boieroaicele, ţărăncile, femeile micii burghezii constituiau un grup al elitelor. Toate treptele sociale au elitele lor. Minoritare, fatalmente, dar toate aceste elite împreună fac o societate de egali şi constituie o adevărată aristocraţie a valorii umane[141]".

De altfel, recunoaşte scriitorul, elitele celorlalte categorii sociale au fost întotdeauna principalul izvor de regenerare a aristocraţiei. Nu de puţine ori, fetele sau băieţii din familiile boiereşti se căsătoreau cu persoane din straturi inferioare, dar care, din momentul intrării în noua familie, se ridicau la standardele comportamentale ale acesteia.

În primele decenii ale secolului trecut, în societatea românească începuse să-şi facă tot mai simţită prezenţa o nouă clasă socială, cea a marii burghezii, alcătuită din marii industriaşi şi bancheri. Din raţiuni ideologice, dar şi din simplă ignoranţă, mulţi au pus şi pun semnul egalităţii între vechii aristocraţi şi *les nouveaux riches*, bazându-se pe posibilităţile materiale ridicate ale reprezentanţilor celor două clase. Văzute din interior însă, lucrurile stau complet diferit. Totul îi dife-

renția, de la modul în care își petreceau vacanțele și aspectul caselor, la relațiile cu categoriile sociale „inferioare". Chiar dacă uneori se întâmpla ca fiica vreunui aristocrat să se mărite cu fiul vreunui bancher sau industriaș, în general marii burghezi erau foarte aroganți și îi priveau cu dispreț pe vechii boieri, mai ales dacă aceștia nu erau foarte bogați. Analiza comparativă pe care Alexandru Paleologu o face între stilul de viață al vechii boierimi și cel al noii burghezii este plină de sugestii, inclusiv pentru înțelegerea lumii de azi:

„Noi petreceam vacanțele nu la hotelul Rex din Mamaia și în locuri foarte costisitoare, ci la moșii, la conacele noastre, care erau frumoase, plăcute și confortabile. Dar erau totuși mai modeste decât locurile unde își făcea vacanțele această mare burghezie, care își cumpărase și moșii în care, însă, stilul de viață nu mai era cel boieresc, era cel, nu zic parvenit, dar cel de magnat financiar. Se poate constata o deosebire de comportament și în viața de la oraș a boierimii. Casele boierești din București, Iași sau din alte orașe din țară erau case frumoase, bineînțeles, unde se puteau da niște baluri foarte reușite, dar erau modeste, nu erau ostentativ luxoase. Case precum Casa Monteoru, unde este Casa Scriitorilor, Casa Vernescu, Casa Geblescu de pe bulevardul Dacia, colț cu Polonă, sunt case de mare burghezie, îmbogățită prin speculații financiar-industriale. Casele boierești erau de obicei cu *haut-parterre*, aveau salon mare cu parchetul de marchetărie bine lustruit, dar restul era cu dușumea zbanțuită foarte frumoasă, covoare, tablouri, servitorime stilată, dar modeste, totuși, fără aroganță și fără strivitoarea ostentație a opulenței[142]".

4.2. Școala camaraderiei și visul diplomației

Un discret aer literar învăluie amintirile scriitorului despre anii săi de ofițer de cavalerie. Chiar dacă a făcut serviciul militar la Școala de Ofițeri de Rezervă de la Sibiu în anii de început ai celui de-al Doilea Război Mondial, amintirile lui

Alexandru Paleologu despre armată sunt mai degrabă mondene decât cazone. Avea douăzeci de ani şi visase, pe marginea unor romane ale clasicilor ruşi, la boema ofiţerească, ale cărei tradiţii s-a străduit să le învie la Sibiu, cu ajutorul colegilor de leat. A fost ofiţer în Regimentul 4 Roşiori *Regina Maria*, din Garda Călare, dar nu a ajuns niciodată pe front. Rememorată în preajma vârstei de 85 de ani, viaţa de ofiţer este încărcată de farmec şi nostalgii. O explicaţie poate sta în faptul că, la începutul războiului, luptele se purtau departe de ţară, pe frontul rusesc, iar efectele lor directe nu se prea simţeau. Toată informaţia ajungea la urechile celor de acasă prin povestirile celor care veneau de pe front sau prin veştile privind moartea vreunei persoane cunoscute. Despre atmosfera acelor zile îşi aminteşte Alexandru Paleologu: „Armata era acolo (pe frontul din URSS – n.n.), armata se lupta, societatea acasă continua să fie ca în Petersburgul din 1812, din *Război şi Pace*[149]". Mai mult decât atât, cei de acasă urmăreau cu sufletul la gură evoluţiile de pe frontul de Vest, convinşi fiind că viitorul României depinde de deznodământul acelor lupte, nu de ce se petrece la Răsărit. Societatea românească se împărţise între anglofili şi germanofili, care însă, cel puţin în percepţia scriitorului, aveau mai degrabă atitudinea unor pariori sau suporteri de fotbal de azi. În ultimă instanţă, la vremea respectivă, câştigarea războiului de către una dintre părţi ar fi avut ca efect, în ochii săi şi ai altora ca el, doar o anumită tendinţă vestimentară sau purtarea unui anumit tip de pălărie în perioada imediat postbelică. Mărturiseşte Alexandru Paleologu că abia în anul 1944 a avut sentimentul de război total, purtat în marile oraşe, cu victime din rândul populaţiei civile. Până atunci însă, „cariera militară" a lui Alexandru Paleologu se va fi sfârşit demult. Aşa încât amintirile sale despre armată – N.B. – în vreme de război! – rămân mai degrabă pitoreşti şi ludice.

„Când a venit războiul, eu nu am fost pe front, dar am fost militar. Şi am trăit o vreme viaţa ofiţerească. Era ca în

Puşkin. Mi-a plăcut. Un gen de viață mai zăpăcit, cu chefuri, cu petreceri, mergeam călare pe distanțe mari, purtam pinteni la cizme şi sabie. E un mod frumos de asumare la tinerețe a unei forme virile de existență. Chiar îmi pare rău că nu am ales armata drept carieră. Acum mă gândesc că ar fi fost frumos să fi fost ofițer[144]".

Ca fapt divers, Alexandru Paleologu a fost contemporan la Sibiu cu perioada de activitate a faimosului Cerc literar. Nu i-a cunoscut atunci pe niciunul dintre membrii acestuia, chiar dacă existau diferite cunoştințe comune care, cel puțin teoretic, ar fi putut să îi pună în contact. Una dintre acestea era profesorul italian Umberto Cianciolo, viitorul soț al Etei Boeriu, pe care Alexandru Paleologu îl cunoştea de la Bucureşti, din anii 1937-1938.

La vremea bilanțului, armata[145] părea mai degrabă un *intermezzo* amuzant al vieții sale, chiar dacă cel de-al Doilea Război Mondial izbucnise deja, şi un posibil drum în viață pe care l-a ignorat la vremea respectivă, dar care ar fi putut să îi confere, încă o dată, un cu totul alt destin.

Puține amănunte oferă Alexandru Paleologu în confesiunile sale despre începuturile carierei lui de diplomat. Se ştie doar că la sfârşitul războiului a fost referent la Comisia de Armistițiu. În mod paradoxal, deşi în multe dintre interviurile pe care le-a acordat a atins doar *en passant* această perioadă din foarte sinuoasa sa existență, activitatea în Comisia de Armistițiu a fost primul moment din viața lui Alexandru Paleologu în care a avut cu adevărat sentimentul puterii în fața celorlalți. A fost angajat de Ionel Christu la începutul lunii octombrie 1944, într-o echipă de tineri, din care mai făceau parte Teddy Trancu, Sandu Danielopol, Gheorghe Vetra şi Vlad Skeletti. Despre activitatea propriu-zisă avea să îşi amintească peste ani:

„Am avut legături directe şi un cuvânt hotărâtor față de departamentele care aveau de aplicat condițiile de armistițiu. Noi eram cei care dădeam indicațiile şi dispozițiile. Veneau la

mine în birou sau la Trancu ditamai directorii generali din ministere, colonei care ascultau ce spuneam noi şi aia făceau. Sau dădeam telefon, Ministerului de Interne de pildă, secretarului de la interne, care era tot un general: «Nu executaţi măsura cutare până când nu veţi avea de la noi dispoziţii. Vom obţine în timp util avizul Consiliului Juridic pentru interpretarea articolului 2, în sensul cutare». Am dat dispoziţia aceasta înainte să existe acest aviz al Consiliului Juridic şi am văzut ulterior – antedatat, ca să putem salva nişte vieţi de oameni. Unele. Multe nu au putut fi salvate. Dar vreau să spun că atunci am avut sentimentul că într-adevăr facem tot ce se putea face pentru a păstra, a salva oameni şi bunuri şi autoritatea statului român în anumite domenii unde ruşii se amestecau direct şi treceau peste articolul 17 al Convenţiei de Armistiţiu[146]".

Primii ani postbelici au adus României şi un fel de *belle époque*. Entuziasmul încheierii războiului, mica degringoladă politică în care totul se negocia în culise, previzibila defulare colectivă de după momentele de groază din timpul bombardamentelor americane şi germane, poate şi presentimentul pericolului iminent generat de prezenţa ruşilor în ţară, au împins populaţia spre un stil de viaţă hedonist, în care grădinile de vară, vinul şi fripturile, balurile, spectacolele şi femeile frumoase au fost la mare căutare. Viaţa mondenă era în floare, chipeşii ofiţeri americani şi englezi erau vânaţi la noi, ca peste tot în Europa, de frumoasele dornice să se mărite, grija pentru ziua de mâine a fost pentru o vreme dată uitării. Acest „dans pe vulcan" a continuat pentru Alexandru Paleologu până în anul 1946, când devine membru al corpului diplomatic, în urma ultimului concurs de admitere la gradul de ataşat de legaţie, organizat de Ministerul de Externe. Noi perspective strălucitoare par să se deschidă în calea fermecătorului tânăr. Din nefericire, ele vor fi curmate brutal un an mai târziu, când este dat afară din diplomaţie de către temuta Ana Pauker. Dacă munca propriu-zisă nu i-a

lăsat vreo amintire memorabilă – este clar că postul său în Ministerul de Externe a fost unul cu profil tehnic şi de importanţă secundară – cu ceva tot s-a ales: cu visul de a deveni într-o zi ambasador şi nu oriunde, ci la Paris, oraş pe care îl vizitase cu mama sa în anul 1937. Cele două luni petrecute în „Oraşul lumină" la vârsta de 18 ani vor consolida tradiţionalele sale sentimente francofile şi vor face din Paris singurul loc din lume în care ar fi dorit să-şi exercite activitatea diplomatică. Visul avea să i se îndeplinească. Dar până atunci mai avea de aşteptat o jumătate de secol.

4.3. Masoneria şi catolicismul sau Unde să te refugiezi?

După abdicarea Regelui Mihai I, la 30 decembrie 1947, şi preluarea tuturor frâielor puterii de către regimul comunist, viaţa lui Alexandru Paleologu suferă o nouă turnură radicală. Elementele care până atunci reprezentaseră atuuri ale existenţei sale (originea socială, bunăstarea materială, nivelul de educaţie, stilul de viaţă) au devenit dintr-odată contraargumente, dezavantaje insurmontabile în calea unei viitoare cariere pentru care părea să fie predestinat. Deteriorarea continuă a situaţiei de pe scena politică se răsfrânge asupra standardului de viaţă al celor din imediata sa apropiere. Devine tot mai clar că sfârşitul este aproape şi că visurile sale de a deveni scriitor şi diplomat nu mai pot fi împlinite într-un viitor previzibil. Reacţia lui Alexandru Paleologu la această vrie în care a intrat propria sa clasă socială este opusă celei la care ne-am fi putut aştepta. Se scufundă într-o mare de hedonism, *Carpe diem* devine singurul său principiu de viaţă. Îmi mărturisea scriitorul în anul 2003: „Nu mai puteam să am niciun fel de carieră. (...) Nu ştiam să mă transform şi să mă prefac – nici nu doream – într-un proletar. De altfel, m-ar fi mirosit de la distanţă, imediat. Viaţa mea a căpătat un caracter mai aventuros şi mai imprevizibil, ceea ce nu era lipsit de interes. În special în prima fază comunistă, a lui Dej, vânzând lucruri pe

care le aveam şi despre care ştiam că nu le voi putea deţine mult timp – de pildă aveam o moşie redusă la 50 de hectare după ultima reformă agrară, din care am vândut cu hectarul, cu pogonul, transformând totul în cocoşei, în aur – am trăit foarte luxos. În anii 1948-1949 mi-am permis fel de fel de nebunii, pentru că nu conta. Şi nu regret, pentru că acele agremente le-am avut, am gustat eu şi prietenii mei din ele şi era şi o sfidare pe care îmi plăcea să o practic"[147].

Tot în această perioadă de destructurare a vechii lumi şi derută socială, Alexandru Paleologu ia două decizii oarecum surprinzătoare. Într-un interval foarte scurt de timp, aproape simultan, se iniţiază în masonerie şi se converteşte la catolicism. În foarte detaliata autobiografie scrisă în Penitenciarul Botoşani (întinsă pe nu mai puţin de 9 file)[148], Alexandru Paleologu precizează că propunerea de a intra în masonerie i-a fost făcută de Dan Amedeo Lăzărescu şi Paul Dimitriu, în anul 1946. Iniţierea a avut loc în loja „Les frères écossais", care îşi ţinea şedinţele la un sediu situat în Bucureşti, pe strada Bursei. Scriitorul mai precizează că ulterior a fost iniţiat la gradul 3 (maestru) în loja „Delta" al cărei Venerabil era regizorul George Teodorescu, în februarie 1948, dar că din primăvara aceluiaşi an nu a mai luat parte la şedinţe. Ulterior, Ordinul a fost dizolvat.

Aşa cum a mărturisit în repetate rânduri, masoneria nu a jucat un mare rol în viaţa sa. În pofida gradului mare pe care l-a avut în organizaţie, imediat după prăbuşirea regimului comunist, Alexandru Paleologu nu a obosit să facă inchizitorii la adresa stadiului jalnic în care a ajuns masoneria contemporană. Nimic din ce era pe vremea lui Goethe, a lui Mozart, sau a marilor bărbaţi care au făcut România modernă nu se mai regăseşte în masoneria de azi. Ritualurile sunt ridicole, iar eficienţa acţiunii membrilor ei la nivelul societăţii este egală cu zero. Practic singurul câştig real al întâlnirii sale cu masoneria este, aşa cum a declarat în nenumărate rânduri, revelarea grilei de interpretare a operei

sadoveniene, utilizată în scrierea propriei sale cărți *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*[149].

Convertirea la catolicism are la bază rațiuni estetice și politice. În interviul pe care mi l-a acordat pentru volumul *Nostalgia Europei*[150], scriitorul mărturisește că în copilărie a fost crescut creștinește. Obișnuia să meargă la biserică, împreună cu părinții sau cu guvernanta. Spre deosebire însă de părinți, care erau ortodocși, guvernanta, catolică fiind, frecventa – în chip firesc – biserica catolică. De atunci i-a rămas lui Alexandru Paleologu fascinația pentru ținuta solemnă a slujbelor catolice, augmentată de muzica de orgă și de slujbele ținute în limba latină. Lecturile din adolescență (Voltaire, Anatole France) l-au îndepărtat de religie și multă vreme s-a considerat agnostic. Apoi, în 1949 a venit marea convertire. Se explică Alexandru Paleologu: „În acest stadiu de agnosticism în care mă aflam, în anul 1949 – poate și cu o anumită perioadă anterioară care a făcut pregătirea fenomenului –, am început să-mi dau seama că unica așezare afectivă și care te poate împuternici, întări împotriva devastărilor comuniste este Biserica Catolică, pentru că este universală. Acum universală este, tot sobornicească, și a noastră, dar cea catolică avea un caracter mai organizat pe plan internațional. Catolicismul era unica atitudine eficientă, și pentru că îmi plăceau foarte mult slujbele în latină, muzica de orgă, practica confesionalului și a penitențelor – acestea îmi dădeau o organizare corectă a vieții mele interioare; eram foarte scrupulos și efectuam toate penitențele date de confesor –, credeam că cred. De fapt adeziunea mea era una estetică și politică. Nu era una realmente spirituală[151]".

Mai mult decât înțelepciunea divină, Alexandru Paleologu a căutat prin convertirea la catolicism protecția oamenilor. Rolul Bisericii Catolice în timpul celui de-al Doilea Război Mondial este și îi era binecunoscut. În anul 1949, toate iluziile privind „democrația populară", de inspirație sovietică, impusă românilor de regimul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, se ma-

piseră de mult. Destinul clasei sociale căreia îi aparținea Alexandru Paleologu era pecetluit. Convertirea la catolicism și intrarea în masonerie pot avea ca explicație și dorința disperată a tânărului aristocrat de a intra în structuri transnaționale, cu speranța că acestea vor găsi metodele eficiente de a-și pune membrii la adăpost în fața deja evidentei urgii comuniste. O astfel de explicație a gestului său – cât se poate de plauzibilă – poate fi dedusă și din precizările pe care scriitorul i le face lui Stelian Tănase. În această discuție aduce și un argument suplimentar al opțiunii sale pentru catolicism: persoana foarte charismatică a Monseniorului Vladimir Ghica: „... prin el (Monseniorul Ghica – n.m.) s-a petrecut această convertire. El a fost directorul meu de conștiință. De altfel, motivațiile mele pentru trecerea la catolicism erau destul de puțin legate de conținut. Primul lucru care m-a atras a fost șirul de lecturi din catolicii francezi: Maritain, Claudel, Péguy, poate mai ales Léon Bloy, Mauriac și Bernanos. Apoi a fost o fascinație de natură estetică – îmi plăceau mult limba latină și orga. În drumul meu spre catolicism o carte esențială a fost cea despre Sf. Francisc de Assissi, o carte groasă și foarte frumoasă, scrisă de Johannes Jørgensen, un autor danez format în spiritul *fin de siècle*, sceptic, incredul, mai mult sau mai puțin agnostic, din cercul lui G. Brandès și care, scriind despre Sf. Francisc, s-a convertit la franciscanism. În același timp vedeam în franciscanism o altă francmasonerie, credeam eu pe atunci, mai virulentă și mai temeinică decât cea propriu-zisă – care avusese rolul său în societatea noastră în secolele trecute, dar nu-l mai are acum, după câte știu fiind destul de vidată de conținut[152]".

Dacă sperata protecție conferită de catolicism în fața urgiei comuniste nu a venit, cu ceva tot s-a ales Alexandru Paleologu și de pe urma acestei originale experiențe spirituale. Monseniorul Ghica, devenit el însuși martir al regimului comunist, i-a oferit un model de viață, care îl va urmări pentru tot restul zilelor. Toate evocările acestui prelat catolic făcute de-a lungul timpului de Alexandru Paleologu sunt

încărcate de respectuoasă admirație: „Avea o anumită abilitare pontificală pentru convertiri. Era un om de o mare inteligență și un spirit fin, francez, extraordinar de nuanțat[153]"; „... ideea princiară îl stăpânea așa cum îl stăpânea și pe Tolstoi. Era singurul stil de viață pe care îl putea duce, și chiar și coborârile sale în lumea neheraldică erau de tip princiar, aristocratic, exact ca în Tolstoi[154]"; „După câte știu, Vladimir Ghica a murit la Jilava, ca un sfânt. Prezența lui în societate – care stârnea o reculegere și o corectare a ținutei – era modelatoare. Nu-ți permiteai orice în prezența sa[155]".

Cum preciza însă chiar Alexandru Paleologu, convertirea sa la catolicism a avut alte cauze decât cele spirituale. De altfel, ea a durat foarte puțin, iar motivele îndepărtării au fost cât se poate de naturale. În chiar anul următor, stilul de viață al lui Alexandru Paleologu a suferit o nouă mutație radicală: devine fugar, dat în urmărire generală. Se mută dintr-un loc în altul, are identități false, viața sa ia aspect de roman polițist, dar vreme de șase ani nu este niciodată prins. Apoi se autodenunță, după ce autoritățile publică un decret de amnistie.

4.4. Un *malentendu* și șase ani de pribegie

În anul 1949, viața lui Alexandru Paleologu ia o turnură stranie. La rugămintea unui prieten, Ion Zurescu, din organizația de tineret a PNL, găzduiește pentru câteva zile un cuplu (Gil Antonescu și Madeleine August) despre care se credea că este căutat de autorități. Câteva luni mai târziu, același Ion Zurescu îi cere să traducă în limba franceză o scrisoare prin care lumii occidentale i se cerea să scape România de „teroarea comunistă". La numai trei zile după redactarea scrisorii, Ion Zurescu este arestat, iar Alexandru Paleologu este convins că scrisoarea a picat în mâna autorităților, mai ales că din Occident nu a existat niciun semn că ea ar fi ajuns la destinație. Căutat la rândul său de Securitate, Alexandru Paleologu este convins că va fi arestat pentru că a

tradus scrisoarea, şi dispare de la domiciliu. De fapt, fusese căutat pentru a da relaţii despre cei doi fugari care poposiseră şi în casa sa, cu o lună înainte. O faptă mult mai puţin gravă. Din păcate, acest malentendu va influenţa decisiv viaţa sa în următorii zece ani.

În foarte densa autobiografie scrisă în Penitenciarul Botoşani, Alexandru Paleologu va povesti în detaliu această confuzie care l-a costat şase ani de pribegie şi cinci ani de închisoare[156]. Iată însă cum se vede din închisoare acest episod asupra căruia scriitorul nu a revenit decât sporadic în confesiunile de mai târziu:

„Între timp, în cursul verii 1949, am adăpostit la mine acasă, în Bucureşti, la rugămintea lui Ion Zurescu, pe fugarii Virgil Antonescu, arhitect şi Madeleine August, zisă Luli, urmăriţi de Securitate pentru o activitate ilegală ce mi-a rămas până azi necunoscută. În octombrie acelaşi an, numiţii nemailocuind la mine, Virgil Antonescu a fost arestat, iar Madeleine August a reuşit să dispară.

La 1 ianuarie 1950, fiind în concediu la Bucureşti, am primit vizita lui Ion Zurescu, care mi-a arătat un articol sub formă de scrisoare deschisă pe care îl scrisese cu scopul de a fi trimis în Franţa spre publicare. Articolul era un apel către lumea occidentală pentru «eliberarea» României de sub «teroarea» comunistă. El mi-a cerut să-l traduc în franţuzeşte, ceea ce am făcut. A doua zi ne-am dus la o prietenă de origine franceză, arhitecta Solange de La Tour d'Herbez, care urma să plece definitiv în Franţa şi căreia i-am cerut să dea acest manuscris lui Mihail Fărcăşanu pentru a-l publica în presa franceză. (...)

La 1 ianuarie 1950 am aflat că Ion Zurescu a fost arestat şi, crezând că am fost denunţaţi de Solange de La Tour, am hotărât să mă ascund. Aflând a doua zi că nu era vorba de aceasta, ci că sunt căutat în legătură cu adăpostirea lui Virgil Antonescu şi Luli August, părându-mi-se chestiunea mai puţin gravă, am gândit să mă predau, dar în cele din urmă

am socotit preferabil să mă ascund şi din acel moment am devenit fugar[157]".

O întrebare care se poate pune este care ar fi fost destinul lui Alexandru Paleologu dacă ar fi dat curs primului instinct şi s-ar fi predat a doua zi? Cu siguranță, altul. Probabil mult mai rău. Regimul penitenciar de la începutul anilor '50 era mult mai dur decât cel de la începutul anilor '60. De altfel, Ion Zurescu a murit în închisoare. Să lăsăm însă istoria contrafactuală şi să revenim la cea reală.

Lui Alexandru Paleologu i se deschide dosar de urmărire, începând cu data de 27 decembrie 1950. Prin *Referatul 321/41.114//10.XI.1952*[158], întocmit de sublocotenentul de Securitate Câmpeanu Mircea, se propune deschiderea dosarului de urmărire pe țară a lui Alexandru Paleologu şi supravegherea familiei sale pentru a se vedea locul în care se ascunde. Solicitarea are ca argument faptul că cel urmărit „în dosar 1/1 jurnal 13.503 din 1950 este cunoscut ca unul al cărui tată anume Mihail Paleologu este semnalat că ar fi spus: fiul meu Alexandru a fost căutat de poliție pentru că a scris un memoriu lui Truman unde dădea relații (informații) din R.P.R. şi totodată cu această ocazie i-a cerut sugestii şi bani pentru «Rezistența Românească» (sic!)[159]". În dosarul de urmărire sunt date diverse indicii ale unor presupuse locuri în care se ascunde fugarul, dar acesta nu este niciodată prins. Fie nu a călcat vreodată prin respectivele locuri, fie, printr-un noroc providențial, le-a părăsit exact înainte de apariția celor veniți să îl aresteze. Printre declarațiile aflate la dosar, se află cea dată de Ivan Ghica, la data de 8 ianuarie 1954, potrivit căreia fugarul ar fi ascuns de doctorul Stelian Neagu, neurolog la Spitalul Central de Boli Mintale. În declarația sa, Ivan Ghica sugerează că cel în cauză ar putea fi internat în respectivul spital şi chiar că, pentru ca prezența sa să fie mai bine camuflată, ar fi fost supus unor operații estetice. Autorul notei, locotenentul de Securitate Slăniceanu I., relatează că, intrigat de frecventele vizite ale medicului la mama fugarului, informatorul a înce-

put să bănuiască o posibilă complicitate a sa în ascunderea fugarului. „Pentru ca să se convingă de bănuielile sale, într-una din zile văzându-i din nou pe aceştia doi vorbind (mama fugarului şi doctorul Neagu), a reţinut unele cuvinte ce au fost exclamate de medic şi anume: «Poate să vină să-l caute, cred că nu l-ar recunoaşte, chiar după o fotografie bună, aşa cum l-am aranjat»"[160]. În nota 312/7 august 1951, sursa „Morel" informează că Andrei Paleologu, fratele lui Alexandru Paleologu, ar fi primit o scrisoare de la acesta, expediată din... Paris. Cum niciuna dintre metodele utilizate pentru prinderea fugarului nu a dat roade, la data de 25 martie 1954 este propus *Planul de acţiune nr. 353*. De notat este că, în motivarea necesităţii aplicării acestui plan, este făcută o precizare semnificativă. Afirmaţia lui Mihail Paleologu potrivit căreia fiul său ar fi fost căutat pentru că i-a scris preşedintelui Truman este serios nuanţată. În noul document, ea apare în forma: „Fiul meu a fost căutat pentru că *a tradus* (s.n.) memoriul lui Zurăscu adresat lui Truman". Nu se poate şti dacă Mihail Paleologu a făcut cu adevărat această rectificare menită în mod clar să diminueze culpa fiului, sau dacă cel care a elaborat noul plan de acţiune a copiat pur şi simplu preambulul vechiului document, punând vechea declaraţie a avocatului în acord cu rezultatele ulterioare ale anchetei derulate în cazul respectiv. În noul plan de măsuri se mai precizează şi faptul că: „Pentru identificarea tuturor rudelor a fost recrutat ca informator Andrei Paleologu, fratele vitreg al fugarului. Această recrutare a fost făcută pe baza materialului compromiţător pe care l-a deţinut asupra sa. C-a fost membru al tineretului liberal şi că a făcut parte dintr-o organizaţie cu caracter contrarevoluţionar, fapt pentru care a fost şi reţinut timp de două luni de zile.[161]" Dintr-o informare înaintată de şeful Direcţiei Regionale MAI Iaşi Direcţiei a 3-a din Ministerul Afacerilor Interne, aflăm că, în anul 1950, Alexandru Paleologu a locuit la Iaşi, găzduit fiind de o doamnă Adela Solomon. După plecarea sa, la doamna respectivă s-a prezentat un cetăţean cu nu-

mele Robert Murat, care, în virtutea unei scrisori din partea familiei, a ridicat toate obiectele lui Alexandru Paleologu. Partea mai curioasă a acestei informări constă în aceea că, după ce se spune că Alexandru Paleologu a stat în anul 1950 trei-patru luni la adresa respectivă, se precizează că „în timpul sărbătorilor de iarnă 1949-1950, susnumitul a plecat la Bucureşti, lăsând la gazdă toate obiectele sale personale[162]".

În dosarul de urmărire informativă al lui Alexandru Paleologu, aflat în arhivele CNSAS, se mai găseşte o foarte interesantă notă, cea cu numărul 353/10 iunie 1955. Sursa „Victor" indică faptul că fugarul „se ascunde la Câmpulung Muscel sub un nume fals[163]". Se ştie, 1955 este anul în care Alexandru Paleologu s-a predat în urma amnistiei anunţate de autorităţi, fără să fi fost vreodată prins. Aceasta poate să sugereze fie faptul că informaţia cât se poate de reală a sursei „Victor" a ajuns prea târziu pentru a mai interesa pe cineva, dar a fost totuşi pusă la dosar, fie că, în urma discuţiei cu cel căutat fără succes vreme de şase ani, lucrătorii Securităţii au întocmit şi plasat la dosar o notă antedatată pentru a-şi masca propria incompetenţă. Interesant este şi faptul că *Nota* poartă exact acelaşi număr, 353, ca şi *Planul de măsuri* pentru prinderea lui Alexandru Paleologu.

Unde s-a ascuns, totuşi, Alexandru Paleologu în cei şase ani în care autorităţile nu au reuşit să-i dea de urmă? La Paris, aşa cum pretindea sursa „Morel", cu siguranţă nu a ajuns, pentru că este greu de imaginat că în contextul politic de la începutul anilor '50 ar fi avut naivitatea să mai revină în ţară. Din frânturile de informaţie risipite prin paginile volumului *Sfidarea memoriei* se poate reconstitui ceva din traseul său rocambolesc. După fuga de acasă, a făcut un popas de o lună (martie) într-un apartament mare, dar neîncălzit al lui Barbu Brezianu, situat în Aleea Alexandru din Bucureşti („Am stat împreună luna martie, o lună îngrozitoare, în nişte condiţii înfiorătoare, cu nişte lemne umede şi o lampă de gaz, ne spălam cu apă îngheţată. Era îngrozitor,

dar râdeam de ne prăpădeam. Râdeam tot timpul[164]"). Din vasta bibliotecă a lui Barbu Brezeanu îşi aminteşte că a citit în luna respectivă scrierile lui Noica, *De caelo,* de Aristotel, şi cartea lui Gundolf despre Goethe.

În anul 1950 a stat pe la mai multe case ale unor cunoştinţe din Bucureşti. Îşi aminteşte scriitorul: „Nu prieteni prea apropiaţi, ca să nu fiu reperat – nişte oameni care aveau curajul să ascundă în casa lor, cu riscuri, un om care nu era prea apropiat în modul cel mai intim, oameni de care eu m-am legat foarte strâns prin asta[165]".

Apoi a urmat epopeea buletinului falsificat. Alexandru Paleologu îşi aminteşte că l-a procurat printr-un văr de-al său care, la rândul său, îl cumpărase de la un amic. Dacă e să îi dăm crezare autorului, falsificarea buletinului a fost o acţiune de două ori riscantă. În sine, o astfel de infracţiune fiind aspru pedepsită în orice regim (or, să nu uităm că ne aflăm în România de la începutul anilor '50, când trupele ruseşti se aflau încă în ţară, iar Stalin era la putere în Uniunea Sovietică), dar şi prin faptul că la acţiune a participat toată suflarea familiei, simpla filare sau strângere cu uşa a vreunuia dintre membri putând să producă dezastrul. Îşi aminteşte amuzat scriitorul la aproape patru decenii de la momentul faptelor: „Mi-am putut face o fotografie cu mustaţă, pe care am pus-o pe acel buletin. Trebuia să i se aplice un timbru sec falsificat. Asta a fost o operaţie care a dat o mare emoţie familiei mele. Toată familia mea a asistat în seara aceea când s-a încercat experienţa timbrului sec: mama, mătuşile mele, verişoara mea. Emoţia a fost mare în momentul când trebuia aplicată matriţa de timbru sec pe pagina respectivă a buletinului. Matriţa ce trebuia să se îmbine perfect cu urma rămasă de la vechea fotografie. Emoţia a fost mare, dar am reuşit[166]". Este aproape o minune cum de o acţiune cu atâţia martori – rude foarte apropiate, deci suspecţi de prim rang – a putut scăpa vigilenţei Securităţii. Ce s-ar fi întâmplat dacă vreuna dintre mătuşi sau verişoare

ar fi fost informatoare a Securității, așa cum se pare că a devenit fratele său vitreg, Andrei? Nu este greu de ghicit. Probabil, întreaga familie ar fi sărit în aer.

Din momentul plecării în provincie, traseul nu e foarte ușor de reconstituit. S-a internat într-un spital de urologie din Ploiești unde, pentru autenticitate, s-ar fi lăsat tratat chiar de o blenoragie pe care nu o avea. De acolo a plecat la Brașov, unde a stat o noapte. A doua zi a mers la Zărnești pentru a se angaja la Fabrica de celuloză, așa cum îl sfătuise cineva din București înainte de plecare. Nu găsește persoanele care îi fuseseră recomandate, așa că se mută pentru câteva zile la un hotel – casă de vacanță, la Plaiul Foii. De acolo revine în București pentru a-și revedea familia, prilej cu care cineva îi promite un adăpost sigur la Câmpulung[167].

În altă parte[168], Alexandru Paleologu povestește că o vreme a stat ascuns într-un spital de neuro-chirurgie, sub numele fals Petrescu. „Apoi am plecat la o vie, de unde, devenind suspect, am fugit peste dealuri la Drăgășani, apoi în București. Un timp am fost plasat de acest doctor la spitalul Colțea, la Clinica Oftalmologică, și de acolo m-am dus din nou la Spitalul 9, de această dată într-o clinică de neurologie. Acolo am stat în salon cu mai mulți, nu mai aveam rezervă. Acolo a fost mai dezagreabil, pentru că eram subiect de experiment pentru studenți. Eram internat ca suferind de tulburări etilice, de etilism, mi se făceau tot felul de probe, de înțepături cu ace. Trebuia să simulez că nu simt nimic[169].

O versiune oarecum diferită asupra locurilor în care s-a ascuns în perioada sa de clandestinitate oferă Alexandru Paleologu în volumul său *Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor*[170].

Calvarul vieții în clandestinitate avea să se încheie în mod oficial pentru Alexandru Paleologu odată cu transmiterea *Ordinului 90382/11 ianuarie 1956, strict secret*, emis „Către toate regionalele M.A.I. din țară – DGMDTC și serviciul „C", prin care se dispune „încetarea urmăririi numitului Paleologu

Alexandru (...) întrucât nu mai necesită urmărirea lui[171]". Ordinul este semnat de General maior Evghenie Tănase, locțiitor al ministrului Afacerilor Interne. Peste numai câteva luni însă, pentru Alexandru Paleologu va începe un alt calvar.

4.5. Prima tentativă de recrutare ca informator al Securității

În mai toate amintirile sale[172], Alexandru Paleologu vorbește despre două tentative ale Securității de a-l recruta ca informator, ambele petrecute în închisoare. Una, la începutul detenției, încheiată cu „două palme memorabile" și un sentiment de mare libertate interioară pentru cel în cauză, cealaltă, la sfârșit, având ca rezultat semnarea controversatului pact cu diavolul. În dosarul de rețea[173] al lui Alexandru Paleologu, aflat în custodia Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, există semne indubitabile că a mai existat o intenție de racolare, în anul 1956. Pe vremea aceea, tânărul Paleologu încerca să își normalizeze situația după cei șase ani în care a fost fugar și s-a ascuns sub identitatea falsă Ion Crăifăleanu. Interesant este că în documentele care au dus la decizia recrutării sale în anul 1963 se face referință la această discuție din 1956 cu cel în cauză, nu și la încercarea ratată de la începutul perioadei de detenție, despre care vorbește scriitorul în amintirile sale. Din raportul privind modul în care a decurs discuția cu candidatul la recrutare (*Raport 352 /7 septembrie 1956*) rezultă că scopul acțiunii a fost unul punctual: acela de a se obține referințe despre „August Madilena", una dintre cele două persoane găzduite de Alexandru Paleologu înaintea dispariției sale de la domiciliu. Caracterul foarte vag al relațiilor dintre potențialul agent și persoana urmărită și lipsa posibilităților acestuia de a obține informații relevante au făcut să se renunțe la propunerea de recrutare, în pofida atitudinii lui Alexandru Paleologu, pe care ofițerul care l-a chestionat o califică drept foarte cooperantă. Cel puțin așa arată justificarea

din raport[174]. Interesantă este ultima frază a raportului, din care rezultă că s-a avut în vedere, ca o primă opțiune, și ideea trimiterii în judecată a potențialului agent, dar că nu existau suficiente temeiuri pentru un asemenea demers:

„Întrucât scopul pentru care fusese adus Paleologu Alex. a căzut, iar materialul posedat asupra lui nu este valabil pentru trimiterea în justiție

PROPUN

A se aproba clasarea materialului la A.S."

Autenticitatea documentului este indiscutabilă, el fiind însoțit de un angajament olograf, semnat Alexandru Paleologu:

„Angajament:

Subsemnatul Alexandru Paleologu, născut la 14 martie 1919, domiciliat în București, raionul Stalin, str. Petre Poni nr 18, îmi iau angajamentul de a nu comunica nimănui cele discutate și văzute de mine astăzi 3 septembrie 1956, păstrând un desăvârșit secret asupra lor. În caz de nerespectare voi suporta consecințele.

Semnătura olografă a lui Alexandru Paleologu, 3 septembrie 1956[175].

Două întrebări rămân în urma acestei tentative abandonate de recrutare. Este, aceasta, în fapt, ispita de a deveni informator al Securității, pe care Alexandru Paleologu a respins-o și pe care, printr-un capriciu al memoriei, ar fi putut să o transfere în amintirile sale în perioada începutului de detenție? Bogăția detaliilor din amintirile scriitorului ne face să credem mai degrabă că nu. A doua întrebare ne trimite din nou în zona istoriei contrafactuale. Dacă această tentativă ar fi fost încununată de succes, noul statut ar fi fost în măsură să îl scutească pe Alexandru Paleologu de cei cinci ani de închisoare care au urmat? Ar fi putut lua, încă o dată, destinul său o altă turnură? Nu vom ști niciodată.

Din textul raportului rezultă destul de clar că ofițerul care l-a anchetat (cpt. Spiridon Mihai) a renunțat la planul de a-l recruta în momentul în care a înțeles că omul din fața

sa nu are prea multe posibilități de a obține informații utile în cazul „August Madilena". Este foarte posibil ca decizia să fi fost luată chiar în timpul discuțiilor și ca Alexandru Paleologu să nu fi știut niciodată care sunt adevăratele intenții ale celui din fața sa. Aceasta ar putea fi și o explicație convenabilă pentru faptul că acest episod nu a fost niciodată evocat în confesiunile și amintirile sale.

4.6. Arestul și un moment de slăbiciune

Din păcate, amnistia din anul 1955 nu a însemnat sfârșitul, ci începutul calvarului pentru Alexandru Paleologu. La data de 9 iunie 1959 este înaintată propunerea de deschidere a *Dosarului de acțiune informativă individuală a lui Alexandru Paleologu*. În motivația deciziei se precizează faptul că din materialele aflate în arhivă și din răspunsurile la interogatorii ale lui Constantin Pillat și Constantin Noica au rezultat următoarele:

„A cunoscut despre activitatea contrarevoluționară desfășurată de Zurascu Ion (PNȚ-ist)[176] traducându-i acestuia materiale pentru a fi trimise în SUA, motiv pentru care a fost implicat în procesul privind activitatea lui Zurascu Ion.

A fost fugar în perioada anilor 1949-1955 când s-a prezentat organelor Procuraturii cu ocazia amnistierilor din anul 1955.

A avut legături cu legionarul Constantin Noica în timp ce acesta avea domiciliul obligatoriu la C. Lung, a cunoscut despre activitatea contrarevoluționară desfășurată de acesta în prezent, precum și legăturile ce le avea cu legionarul Cioran Emil, fugit în Franța, ale cărui publicații au fost citite și de Paleologu Alexandru.

A cunoscut despre activitatea dușmănoasă desfășurată de Pilat Constantin, cu care se întâlnea și discuta dușmănos împotriva regimului democrat popular, precum și felul cum să procedeze de a strecura în lucrările ce le execută, idei naționaliste. (sic!)[177]"

În document se mai precizează că se propune deschiderea dosarului pentru a se stabili „activitatea duşmănoasă prezentă desfăşurată de el şi legăturile sale". Propunerea este aprobată şi înregistrată cu nr. 2211/18 VI 1959.

Planul de măsuri „privind descifrarea activităţilor duşmănoase desfăşurate de Paleologu Alexandru, cercetător la Institutul de Istoria Artei, urmărit în acţiune informativă[178]", adoptat imediat după deschiderea dosarului de urmărire, prevede printre altele: identificarea şi încercarea de recrutare ca informator, pe lângă Alexandru Paleologu, a colegului său de la Institut, Paul Dumitrescu, reanchetarea Teodorei Voinescu (arestată la momentul respectiv), cu scopul precis de a se obţine informaţii despre „activitatea duşmănoasă" a celui urmărit, dirijarea agentului „Silviu" pentru „a stabili care sunt lucrările ce au caracter naţionalist ale lui Paleologu Alex", studierea cercului său de prieteni în vederea recrutării unuia dintre ei (cei susceptibili a fi recrutaţi sunt Maria Muzicescu, Mihai Vasiliu şi Dan Paraschivescu), reanchetarea lui Zurăscu Ion şi Constantin Noica pentru stabilirea exactă a activităţii contrarevoluţionare a celui urmărit.

Ancheta dă roade, astfel încât în data de 3 septembrie 1959 este aprobat *Referatul 371/ 2 septembrie 1959*, cu propunerea de arestare a lui Alexandru Paleologu. Este arestat în noaptea de 7-8 septembrie 1959. Starea de spirit a celui abia adus în arest este excelent redată în nota informativă a colegului său de celulă, Mateovici Duşan.

„Subsemnatul, Mateovici Duşan declar că: în dimineaţa zilei de 8 (opt) septembrie 1959 am primit în cameră cu mine un om cu nume de Paleologu Alexandru (sic!). (...) Imediat la început era bine dispus (chiar râdea) şi mai puţin părea surprins de faptul că era arestat. La întrebarea mea când a fost arestat el mi-a spus că a fost trezit din somn cu o lanternă în faţă în dimineaţa zilei mai sus arătate, pe la ora 2 (două) fiind imediat şi percheziţionat. În timpul percheziţiei au fost găsite la

el printre altele (după el probabil mai suspecte) o carte de Ibrăileanu şi un manuscris a (sic!) unei lucrări mai vechi de a lui (sic!), cât şi o traducere a unei poezii germane. Apoi a povestit că are mulţi prieteni (...) care au unele concepţii şi idei necorespunzătoare orânduiri (sic!), din care cauză uni (sic!) fiind chiar şi arestaţi. Dar pentru acest fapt el nu prea este neliniştit căci ştie că n-a avut cu ei legături politice mai strânse de cât (sic!) discuţii simple pe marginea unor probleme de caracter mai duşmănos faţă de orânduirea acesta nouă. (...) Până în ultimii doi ani spera în revenirea vechiului regim cu ajutorul Americanilor (sic!). Dar de acum doi ani zice că vede că aceasta este o prostie şi că ar fi mai bine să biruie acest comunism peste tot, căci aşa oamenii (mai ales cei vechi) n-ar mai fi aşa de bănuiţi şi de suspecţi (...). Apoi discuţia a fost întreruptă de ofiţerul de servici care ne-a mutat într-o altă cameră. Acolo a fost îmbucurat (sic!) de faptul că camera este curată, mai luminoasă şi a început să povestească mai departe despre viaţa de afară. (...) Dar fiind obosit n-am mai discutat aşa mult şi a mai dormit din când în când pentru ca după servirea mămăliguţei să fie dus la anchetă, pe care până atunci o aştepta cu nerăbdare fiind chiar bine dispus. După aproximativ o oră vine de la anchetă schimbat, cam tăcut şi cu faţa mai serioasă[179]".

Ne este foarte uşor să ne imaginăm acest dialog pentru că atitudinea lui Alexandru Paleologu, aşa cum apare ea descrisă de informator, este în perfectă consonanţă cu viziunea sa asupra vieţii. De altfel, rememorând după mai bine de patru decenii momentul arestării, scriitorul confirmă până la detaliu nota informatorului, la care cu siguranţă nu avusese acces la sfârşitul anilor optzeci, când a avut loc dialogul cu Stelian Tănase. Acurateţea amintirii demonstrează faptul că, dincolo de mica bravadă, momentul l-a marcat serios pe Alexandru Paleologu. Chiar dacă, după câteva decenii, el este privit mai ales din perspectiva laturii sale umoristice. Iată însă dialogul purtat de Alexandru Paleologu şi Stelian Tănase pe marginea acestui subiect:

„După vreo săptămână, noaptea, în timp ce eu dormeam, mă pomenesc trezit din somn (nu încuiam niciodată ușa) de cineva care proiecta o lanternă aprinsă pe o hârtie. M-am scuturat de somn, în fine, pe urmă mi-am revenit și am văzut că pe hârtia aceea scria «Paleologu Alexandru, învinuit de...» I-am rugat să aprindă lumina electrică. «Aveți comutatorul lângă ușă». Cel cu lanterna a rămas cu ea ațintită asupra mea, un altul a aprins lumina, în fine, a început percheziția, care a durat cât a durat. A fost absurdă.

De ce?

Pentru că, de pildă, au umblat prin cărți și au găsit *Studii literare* de Ibrăileanu, au întrebat «legionarul»? Într-adevăr, fusese arestat un legionar pe nume Ibrăileanu, rudă pare-se cu Garabet Ibrăileanu, și fusese obiectul unui proces cam în anul ăla[180]".

Dacă Alexandru Paleologu a făcut vreo greșeală impardonabilă în viață, aceasta este aceea ca, în perioada în care a fost arestat în procesul Noica-Pillat, să-l fi luat drept confesor pe colegul său de celulă, Dușan Mateovici. Nici interogatoriile la care a fost supus, nici notele pe care le-a scris mai târziu ca informator al Securității nu se pot compara în nocivitate cu – să le spunem – indiscrețiile scăpate în discuțiile cu acest individ și care, transmise mai departe, au distrus poate destinele unor oameni. În discuțiile cu Alexandru Paleologu am abordat de nenumărate ori, pe toate fețele, problema colaborării sale cu Securitatea. Era convins sincer că niciodată nu a făcut rău cuiva, că nu există persoană care să fi avut de suferit de pe urma acțiunilor sale. Inteligența l-a ajutat mereu să se apere în fața celor mai abili anchetatori, să răspundă la întrebări astfel încât afirmațiile sale să poată fi oricând verificate, dar ele să nu poată produce efecte asupra persoanelor vizate. Avea deplină încredere în capacitățile sale intelectuale și ele nu l-au trădat în fața anchetatorilor.

În discuția pe care am purtat-o la sfârșitul anului 2000, după apariția comunicatului CNSAS prin care era învinuit

că a făcut poliție politică, Alexandru Paleologu mi-a spus la un moment dat, referindu-se la o emisiune de televiziune unde fusese atacat în termeni contondenți de jurnalistul Cristian Tudor Popescu: „Acolo s-a spus că eu sunt turnător extrem pentru că am dat nenumărate nume care puteau să-i ducă la puşcărie pe acei oameni. Puteau, dar i-au dus? Aceasta este întrebarea. Cine a avut o astfel de urmare, chiar întâmplător, din cauza mea? Dacă aş afla un asemenea lucru, chiar m-ar interesa şi aş fi dispus să accept oprobriul public. Eu am dirijat această activitate spre oameni care erau acoperiți şi protejați de putere[181]". Fără îndoială, aşa a procedat. Şi trebuie crezut atunci când spune că a suportat bătăi crunte fără să îşi trădeze prietenii. A făcut însă o singură greşeală. Fatală! A subestimat gradul de perversitate al sistemului. Tânăr şi lipsit de experiență, nu şi-a putut imagina vreo clipă că ieşirea din sala de anchetă nu reprezenta sfârşitul, ci începutul interogatoriului. Şi că adevăratul anchetator nu era individul obtuz care îl izbea cu pumnul ori cu palma şi de prostia căruia nu se mai sătura să facă haz, ci colegul de suferință, care îl privea cu ochii mari, în care se puteau citi solidaritatea compătimirea, uimirea şi admirația. În ticăloşia lui, Mateovici Duşan a recunoscut într-o notă că nu putea discuta subiecte ca acelea care urmează decât în primele momente după ce Alexandru Paleologu venea de la anchetă. Erau singurele lui clipe de slăbiciune şi derută. Nevoia defulării. Călcâiul lui Ahile. Citatele care urmează sunt groaznice. Ele probează însă nu o intenționalitate ticăloasă, cum s-ar putea grăbi unii să tragă concluzia, ci o slăbiciune umană, pe fond de anxietate maximă, absolut de înțeles, din păcate, însă, cu o foarte posibilă finalitate tragică. Câți dintre oameni ar fi putut oare evita o asemenea capcană? Să nu uităm că omul în cauză avea 39 de ani, fusese un *dandy* pentru care viața însemnase un continuu prilej de amuzament şi pentru prima dată în viață se confrunta cu experiența arestului în beciurile Securității.

Într-o notă informativă, nedatată, Mateovici Duşan scrie textual:

„Paleologu spune că împreună cu el trebuie să fie arestați şi încă câțiva prieteni de a lui (sic!) ca Mihai Rădulescu (critic muzical) – Enescu (de la Academie) încă un prieten (a –sic! – cărui nume nu mi-a spus) care a lăsat acasă un tată foarte bolnav şi o prietenă (tot nu mi-a spus numele ei) care la fel a lăsat o mamă bătrână acasă, care împreună cu Enescu s-au ocupat de partea financiară, adică ei au strâns bani ca ajutor pentru Noica.

După părerea lui Paleologu trebuie să fie arestată şi o regizoare de la Teatrul Național, Marieta Sadova, care la rândul ei se cunoştea bine cu Noica şi care i-ar fi adus lui Noica o carte a lui Cioran din Franța 1956 cu ocazia turneu lui întreprins de Teatrul Național în Franța. Doamna Sadova era şi ea legionară pe timpul lui Antonescu[182]".

Informațiile au fost primite cu cel mai înalt interes, dovadă faptul că pe manuscrisul original aceste pasaje au fost intens subliniate şi adnotate de ofițerii de Securitate. Vestea proastă este că absolut toți cei menționați au fost arestați şi judecați ulterior în procesul Noica – Pillat. Mai mult decât atât, unul dintre ei, Mihai Rădulescu, s-a spânzurat în arest. O spune chiar Alexandru Paleologu în cartea de convorbiri cu Stelian Tănase:

„În perioada asta, s-a spânzurat, în celulă, prietenul meu, fost coleg la externe şi la facultate, Mihai Rădulescu, muzicolog în perioada aceea. Fusese arestat pe chestiuni de moravuri – o anchetă oribilă asupra vieții sale intime – şi apoi transferat la Malmaison fiindcă era prieten cu noi, făcea parte şi el din grupul nostru. M-a surprins că nu l-am văzut la proces. Înainte de proces, când a fost gata ancheta, mi s-a dat şi mie să văd dosarul, un dosar care avea patru volume mari. N-am putut să văd nimic din ce mă privea pe mine, dar am văzut alte interogatorii, între care l-am văzut şi pe al lui Mihai Rădulescu, şi am văzut că, la un moment dat, în timpul interogatoriilor, ajunse

se în starea în care nu mai putea să ascundă numele altora. Ancheta ducea, fatal, la divulgarea a două nume de oameni, încă în libertate. N-am văzut restul şi apoi am văzut că nu era prezent în boxa acuzaţilor. (...) Am aflat, mai târziu, că s-a spânzurat cu indispensabilii, legaţi la duş[183]".

Ironia sorţii a făcut ca Mihai Rădulescu să-şi fi pus capăt zilelor într-o situaţie similară cu cea în care se afla, fără să o ştie, chiar autorul acestei confesiuni.

Poate că Mihai Rădulescu era deja în atenţia Securităţii în momentul în care Mateovici Duşan a făcut delaţiunea. Poate că interogatoriile la care au fost supuşi ceilalţi arestaţi au dus sau ar fi dus, inevitabil, la numele lui. Poate că fusese deja arestat (nota informatorului nu este datată) şi Alexandru Paleologu nu ştia asta. Cert este un lucru: dacă ar fi citit notele informative ale lui Mateovici Duşan, Alexandru Paleologu ar fi trebuit să aibă o mare problemă de conştiinţă.

La un moment dat, spre sfârşitul perioadei de arest, Alexandru Paleologu a intuit, se pare, că este ceva în neregulă cu exagerat de atentul său confesor de circumstanţă. În volumul *Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor* există o frază cheie în acest sens: „După îndeplinirea formalităţilor şi a măsurătorilor antropometrice, am fost vârât într-o celulă cu un tânăr sârb, care avea sarcina, după cum mi-am dat seama mai târziu, să mă tragă de limbă[184]". Că este vorba de o intuiţie, mai mult decât de o informaţie, nu mai încape vorbă, din moment ce cartea care conţine această frază a fost publicată în anul 1990 (ediţia în limba franceză, respectiv, 1991, ediţia românească), cu mult înainte ca problema deschiderii dosarelor fostei Securităţi să se fi pus măcar în discuţie. Cu siguranţă însă că, în starea de surescitare de după primele anchete, nici măcar nu a conştientizat cât de importante sunt informaţiile pe care le-a scăpat în faţa celorlalţi săi coleg de celulă.

Cunoscându-i bine modul de a fi, sunt absolut convins că Alexandru Paleologu nu şi-a putut imagina vreo secundă că

vorbele scăpate de el au ajuns direct pe masa anchetatorilor de care tocmai se despărțise, poate cu fața însângerată, dar bucuros în sinea lui că i-a păcălit încă o dată. Cât de mare este vina lui în acest caz cu final tragic? Cred că nimeni dintre cei care nu au trăit experiențe comparabile nu are dreptul moral să îl judece. Mi-aş fi dorit însă imens să pot discuta cu Alexandru Paleologu, în abstract, la o cafea, un asemenea caz.

4.7. Detenția şi Pactul cu diavolul

Aşa cum era de aşteptat, toți cei judecați în procesul Noica-Pillat au fost în final condamnați la ani grei de închisoare. Nu pentru că ar fi săvârşit mari crime împotriva orânduirii, ci pentru că aceasta era regula jocului. Alexandru Paleologu a fost condamnat la 14 ani de muncă silnică pentru „săvârşirea infracțiunii de agitație contra ordinei sociale". Decizia a fost luată de Tribunalul Militar al Reg. a II-a Militare Bucureşti şi poartă numărul 24/1 martie 1960. Recursurile sunt respinse şi sentința rămâne definitivă prin Decizia nr. 77/1960, dată de Tribunalul Suprem, Colegiul Militar. Potrivit sentinței, ar fi trebuit să fie eliberat la data de 3 septembrie 1973 (din totalul anilor de detenție s-a scăzut perioada petrecută în arest). Din fericire a fost eliberat la 24 iunie 1964, în urma intrării în vigoare a Decretului privind amnistierea deținuților politici.

În toate confesiunile sale de după 1989, Alexandru Paleologu vorbeşte despre anii de închisoare ca despre o experiență fundamentală a vieții sale, pe care nu ar fi trebuit cu niciun chip să o rateze. Zilele şi nopțile petrecute dincolo de gratii, bătăile şi umilințele îndurate, exemplele de sublimă solidaritate umană întâlnite, lupta cotidiană pentru supraviețuire şi abandonul moral din final i-au oferit şansa unei înțelegeri mult mai nuanțate a limitelor ființei umane şi i-au oferit o nouă viziune asupra vieții, în general.

După trei decenii, timp în care a citit *Arhipelagul Gulag* şi alte confesiuni ale unor foşti deținuți mai mult sau mai puțin

celebri, Alexandru Paleologu se raporta cu jubilație la perioada detenției sale. Toate experiențele prin care a trecut au fost cruciale pentru înțeleptul care avea să devină. În discuția pe care am purtat-o pentru volumul *Nostalgia Europei*, îmi spunea că ar fi fost „păcat de Dumnezeu" să iasă din pușcărie fără să fi gustat măcar o bătaie adevărată și a povestit cu umor cam cum arăta o astfel de bătaie: „Spânzurat de mâini sau de picioare, bătut rău, până la sânge. E foarte bine, dom'le! Trebuie să treci și prin asta. Era păcat de Dumnezeu să ies din pușcărie fără să știu și să gust cum este fenomenul acesta. Mai ales că mi-am spus, și mi s-a confirmat, că acesta este prețul anticipat al cine știe ce altor împliniri favorabile[185]".

Ideea este remarcabil prelungită în *Breviar pentru păstrarea clipelor*. Referindu-se la „suferință", Alexandru Paleologu susține că aceasta este o componentă obligatorie a formulei fericirii. Fără ea cunoașterea nu este deplină, iar formula fericirii este incompletă: „Omul e făcut să cunoască și asta. Mai mult decât atât, și am văzut asta la prieteni de vârsta mea, remarcabil de inteligenți, de culți, oameni foarte de bine, dar care toată viața au fugit de suferință și au evitat-o: cine fuge de suferință, matematic ratează fericirea. Suferința e o ipostază posibilă, și de altminteri probabilă, în devenirea umană. Mai multă sau mai puțină, mai consecventă sau mai întâmplătoare, dar este[186]".

Tot în *Breviar...* octogenarul Alexandru Paleologu schițează ideile unui „curs" de supraviețuire în închisoare, mai ales în condițiile unei prăbușiri sociale precum cea suferită de un tânăr provenit dintr-o familie de aristocrați. Deși, la prima vedere, un dandy, frivol prin definiție, pare condamnat sigur la pierderea identității sale în momentul în care intră în sistemul penitenciar, el poate găsi resurse nesperate de supraviețuire. Totul este să folosească „metoda Paleologu" de adaptare, o combinație de frivolitate, umor, indiferență și curiozitate amuzată față de „experimentele" la care este supus propriu-i trup.

„De pildă, pentru mine, care am fost întotdeauna un bărbat elegant şi îngrijit, aspectul din închisoare era o chestiune paradoxală şi îl luam ca pe o fantezie. «*Vai, vai în ce hal am ajuns!*» Ei, am ajuns într-un «hal». Şi asta e ceva. Este şi asta o formă de experienţă, un aspect al vieţii. (...) Trebuie să tratezi neajunsurile cu cât mai multă seninătate şi în spirit de cunoaştere. Nu te poţi conserva în condiţii de totală suspendare a normalităţii dacă nu ai umor. Şi, mai cu seamă, nu trebuie să te socoteşti victimă. Asta e marea dobitocie. Victimă nu eşti niciodată decât dacă eşti prost. E adevărat că erau acolo oameni care se raportaseră la ceea ce posedaseră înainte şi la rangul social pe care îl avuseseră. Odată pierdute acele posesii sau ranguri, se percepeau ca oameni complet desfiinţaţi. Or, eu zic că poţi să fii tu în cea mai nefericită situaţie, aşa cum am fost şi eu de mai multe ori, şi să fii tot acelaşi. Să observi viaţa cu aceeaşi luciditate, cu acelaşi amuzament şi cu aceeaşi furie când e cazul, deşi furia este cea mai slabă, cea mai neputincioasă reacţie la... rele[187]".

Această filosofie de supravieţuire a fost aplicată de Alexandru Paleologu din prima zi de arest până în ultima zi de închisoare. Cum se reflecta comportamentul său în ochii celor din imediata sa apropiere? O aflăm din notele informative ale neobositului Mateovici Duşan. Fireşte, cel descris aici este Alexandru Paleologu din primele lui zile de arest, dar există temeiuri serioase de a crede că atitudinea sa nu a suferit mutaţii majore după condamnarea definitivă. Ca în toate citatele din dosarele CNSAS, am păstrat intacte particularităţile stilistice şi gramaticale ale notei informative: „În general el este bine dispus pentru că cum spune el: n-are rost să se necăjească şi să se consume, căci şi aşa se aşteptase la aşa ceva, (chiar imediat după arestarea lui Noica în urma cărui fapt a şi distrus totală corespondenţa lui Noica) şi că va încerca să-şi formeze şi aici o viaţă. În absenţa unor preocupări mai importante, el se gândeşte la conţinutul unei cărţi pe care are de gând s-o scrie când va ieşi din închisoare, bineînţeles, aşa cum convine regimului acesta

ta. Are de gând să se poarte bine, în general să spună totul pentru că şi aşa ancheta ştie totul foarte bine şi pentru că n-are rost să fie şi el rău văzut şi prost tratat[188]".

Toate caracterizările făcute de comandanţii penitenciarelor prin care a trecut, toate notele informative ale celor recrutaţi din rândurile deţinuţilor pentru a-l supraveghea informativ şi toate răspunsurile sale în anchetele oficiale confirmă acest tip de comportament. Aşa cum reiese din stenogramele interogatoriilor la care a fost supus, Alexandru Paleologu a avut în faţa anchetatorilor o atitudine care s-ar putea numi de cooperare rezervată. Spre deosebire de Nicu Steinhardt, de pildă, care nu ezita să mintă sau să îl ia pe NU în braţe, Paleologu a confirmat sau a infirmat, cu deplină sinceritate, informaţiile care i se puneau în faţă (era evident că le aveau deja şi că existau toate şansele ca unul dintre ceilalţi arestaţi să le recunoască, fapt ce i-ar fi putut aduce reale prejudicii pentru minciună), dar s-a ferit din răsputeri să deschidă noi direcţii de anchetă. Altfel spus, nu a făcut exces de zel. În plus, pe măsura trecerii timpului, a dat semnale tot mai clare şi mai puternice că este reeducat şi că a ajuns să creadă cu adevărat în valorile promovate de noul regim.

Relaxat, vesel, simpatic, inteligent, cultivat, credibil printre deţinuţi din perspectiva descendenţei sale aristocratice, aparent deschis în relaţiile cu anchetatorii şi tot mai dornic să-şi insuşească principiile marxism-leninismului, Alexandru Paleologu avea toate calităţile pentru a deveni un foarte eficient informator al Securităţii. Fireşte, toate aceste calităţi nu aveau cum să treacă neobservate de cei meniţi să-i selecteze pe viitorii agenţi.

În *Sfidarea memoriei,* Alexandru Paleologu vorbeşte despre o tentativă ratată de recrutare a sa ca informator al Securităţii, petrecută în primii ani de detenţie, pe când se afla internat la Penitenciarul Jilava. În arhivele CNSAS nu există nicium indiciu al acestui presupus episod. În schimb, sunt

referințe clare despre tentativa de recrutare din 1956, la care s-a renunțat în urma constatării că cel vizat avea un potențial redus de a aduce informații utile în cazul respectiv. Nu avem însă niciun motiv să punem la îndoială autenticitatea episodului relatat de scriitor. El este descris în cele mai mici detalii și, până în prezent, nimic din ceea ce a mărturisit Alexandru Paleologu în legătură cu activitatea sa de informator al Securității nu a fost infirmat de conținutul arhivelor. Din moment ce nu a ezitat să se spovedească public, fără ca cineva să i-o ceară, în legătură cu faptele cele mai controversate ale vieții lui, este inacceptabil de imaginat că și-ar fi putut asuma acte fictive de eroism, eventual pentru a cosmetiza ceea ce singur a deteriorat: propria sa imagine în societate. Este foarte posibil ca, pentru a nu raporta superiorilor un eventual eșec, ofițerii care s-au ocupat de caz să fi șters toate indiciile scrise ale tentativei eșuate de recrutare. Peste ani, scriitorul era încă foarte mândru de atitudinea demnă pe care ar fi adoptat-o în acele momente. Ceea ce, firește, nu-l împiedică, încă o dată, să prezinte lucrurile într-o notă cvasi-umoristică:

„Imediat după proces am fost depuși la Jilava. Câțiva am fost chemați la conversație cu un colonel. Cafele, țigări, literatură, filosofie, Arghezi, Blaga... (...) În fine, de toate, agreabile. Nu a spus ce vroia și mă întorc în celulă, îi povestesc lui Sergiu Al. George și facem tot felul de presupoziții absurde, bineînțeles. Că ar fi masonii. Mai știu eu ce, mă rog, aberații. (...) Iar sunt chemat. De data asta altfel. Că ei au apreciat că sunt un om inteligent și onest, că au nevoie de asemenea colaboratori, din păcate cei mai mulți sunt niște lași sau canalii, aș putea avea o ameliorare și chiar o scurtare a pedepsei, dacă aș consimți să dau informații corecte și aș servi nu numai cauza partidului, dar și societatea românească și valorile în care cred. (...) Deși eram ferm hotărât să refuz, chestiunea mi-a pus multe întrebări. Tot mă învârteam în jurul problemei. În primul rând era ceva de ordinea politeții – cum să-i răspund așa, dom'le, te refuz?! Când mă rog

gă o revistă să colaborez şi n-am chef, amân, mai o sucesc, în fine scap. Dar acum?! (...)

După câteva zile sunt chemat din nou. De data asta nu mai era colonelul, ci un tânăr îmbrăcat în haină albă de vară, cu o cravată frumoasă. Politicos, amabil, m-a întrebat dacă m-am gândit la întrebarea pusă. Da, m-am gândit, dar uitați, răspunsul meu e negativ, nu rețin ce se întâmplă în jurul meu, nu-mi place să fiu atent la conversații care nu mă privesc, nu pot face munca asta. «Câți ani ai de făcut?» «Paisprezece». «Ai să-i faci pe toți şi încă în lanțuri. Tot bandit ai rămas, f. în c. pe mă-ta!», mi-a urlat tânărul şi mi-a cârpit două palme năucitoare. Ei bine, palmele acelea le țin minte şi le simt şi acum ca unul din cele mai frumoase momente ale vieții mele[189]".

Privit prin lumina acestei întâmplări, angajamentul de informator al Securității, semnat la penitenciarul din Botoşani în anul 1963, devine aproape imposibil de înțeles. Condițiile de detenție erau mult mai bune, semnele apropiatei eliberări se vedeau tot mai clar. În privința metodei folosite la recrutare, ea a semănat până la cele mai mici detalii cu cea care a dus la eşecul încercării de la Penitenciarul Jilava. Nu este o întâmplare sau o lipsă de imaginație a ofițerilor care au astfel de sarcini. În manualele şi instructajele lor, ea poartă şi un nume: „metoda convingerii îmbinată cu interesarea personală[190]".

În foarte multe interviuri acordate după căderea comunismului, Alexandru Paleologu a explicat pe larg circumstanțele acestui dificil de înțeles abandon moral. Pe de altă parte, în arhivele CNSAS se găsesc rapoartele ofițerilor care s-au ocupat de această acțiune. Din suprapunerea celor două perspective se poate reconstitui cu maximă precizie modul în care a fost pregătită şi dusă la îndeplinire acțiunea.

Versiunea lui Alexandru Paleologu despre modul în care a decurs recrutarea este expusă pe larg în dialogul cu Stelian Tănase. Circumstanțele sunt asemănătoare, până la un punct, cu cele descrise de Alexandr Soljenițîn în *Arhipelagul Gulag*, cu privire la propriul său abandon moral. Alexan-

dru Paleologu își amintește că, la un moment dat, pe când se afla la Penitenciarul Botoșani, a fost introdus de ofițerul politic într-o încăpere în care erau doi domni distinși. Aceștia au discutat cu el câteva probleme de politică internațională, subliniind poziția de deschidere a României, și i-au cerut să comunice informațiile respective unor deținuți mai serioși. I-au mai propus să colaboreze cu două articole demascatoare la revista „Glasul Patriei" și să devină președintele Clubului penitenciarului, unde se dădeau filme, se țineau conferințe, aveau loc tot felul de manifestări culturale. A acceptat să devină președintele Clubului și să scrie articolele împotriva lui Mihail Fărcășanu și Emil Cioran. Fascinat de efervescența deschiderii care se profila (să nu uităm că suntem în anul 1963 și, mărturisea chiar scriitorul, în perioada respectivă, în penitenciar fiind, avea acces la „Contemporanul" în care apăreau numele unor scriitori precum Ion Barbu, Lucian Blaga, Valéry sau Beckett, fapt inimaginabil cu numai câțiva ani înainte), după patru ani de temniță, Alexandru Paleologu și-a spus că „nu mai e cazul să păstrăm pozițiile vechi și, dacă ni se întinde o mână, trebuie să o luăm[191]". A ținut o conferință la Clubul penitenciarului, în care și-a pus cenușă în cap pentru ideile lui retrograde din tinerețe care l-au adus în mod „binemeritat" în închisoare, și a așteptat cu sufletul la gură apariția revistei „Glasul Patriei" cu articolele sale împotriva lui Cioran și Fărcășanu. Așa cum singur a mărturisit cu o sinceritate dezarmantă, a devenit procomunist „în mod sincer, dar idiot". Cu voluptate sado-masochistă își face publice ideile de atunci într-o perioadă (primii ani de după căderea regimului comunist) când cei mai mulți dintre oameni se străduiau să-și cosmetizeze biografiile inventându-și sentimente și atitudini anticomuniste pe care nu le-au avut niciodată.

Raționamentele lui Alexandru Paleologu, în toamna anului 1963, erau de tipul următor: „Procomunismul meu venise din colonia de muncă unde simțisem pe pielea mea

cum se muncea la muncile agricole, din care eu şi generaţiile care m-au precedat am tras foloase. De unde îmi veneau mie Mallarmé, Proust, franceza? Din munca unor oameni care cam aşa munceau şi cam cu aceleaşi mijloace erau impulsionaţi. Şi mi-am zis că am de plătit o mai veche poliţă, de mai multe generaţii. Dacă nu comunismul, în tot cazul revoluţia e justificată şi întemeiată. Expresia «bestii moşiereşti» nu mi se aplica mie ca persoană, dar clasei în ansamblu, da. Coroborând cu o mai veche înclinaţie a mea social-democrată, mi-am spus că aşa trebuie să fac[192]".

Cu noile sale convingeri, semnarea pactului cu Securitatea nu a mai constituit o problemă. Alexandru Paleologu o anunţă sec, fără să mai insiste: „La închisoarea de la Botoşani mi s-a reînnoit propunerea refuzată cu 5 ani în urmă. A revenit şi am acceptat-o. Am acceptat-o cu formele în regulă, cu pseudonim, cu toate alelalte[193]".

De partea cealaltă a baricadei, la 3 octombrie 1963, maiorul de securitate Emil Macri primeşte un *Referat* cu propunerea ca deţinutul Alexandru Paleologu să fie recrutat ca agent pentru „acoperirea informativă a camerei 118". Între calităţile care îl recomandă pe cel în cauză ca demn de a fi recrutat, raportul specifică:

„Agentul «Tuţi Ilie» cu care este supravegheat informativ, la 8 august 1963, ne informează că deţinutul Paleologu recunoaşte faptele comise de el, le regretă, manifestă un interes deosebit pentru activitatea de reeducare ce se desfăşoară în penitenciarul Botoşani, apreciind şi elogiind realizările prezente, uneori îndemnând şi pe ceilalţi deţinuţi din cameră să păşească pe noua cale deschisă de socialism.

De asemenea este cunoscut faptul că a luat cuvântul la club în faţa tuturor deţinuţilor ce se aflau în sală (cca 250), a recunoscut că la data arestării se considera nevinovat prin prisma concepţiilor politice ce le avea, însă în prezent recunoaşte 100% vinovăţia ce i s-a reţinut în sarcină cu ocazia condamnării sale.

Solicitând raportul organelor noastre la data de 10 sept. 1963 s-a discutat cu el, raportând că el ar dori să studieze câteva opere ca *Operele* lui Lenin, *Capitalul, Antiduring* (sic!), *Dialectica materialistă* etc., deoarece dorește a păși pe aceeași cale cu deținuții C.R. (?), Paul Dumitriu, Dan Lăzărescu, Netea Vasile cu care este coinculpat și buni prieteni din libertate[194]".

Despre candidatul la recrutare se mai spune că este inteligent, cultivat și că se bucură de multă simpatie printre deținuți. Se cere acordul ca recrutarea să fie făcută de căpitanul Dora Alexandru (persoană foarte agreată de cel în cauză) la data de 11 octombrie, 1963.

Referatul primește aprobarea lui Emil Macri, iar căpitanul își începe misiunea de recrutare. După primele discuții cu Alexandru Paleologu, observând entuziasmul convingerilor sale procomuniste și energia neobișnuită utilizată pentru a le disemina printre ceilalți deținuți, asumându-și pe față antipatia unora dintre ei, căpitanul Dora Alexandru ajunge la convingerea că deținutul Paleologu este superior condiției de simplu informator și propune recrutarea lui pe o treaptă superioară, ca agent de influență:

„În discuție a precizat că despre convingerile sale ulterioare a discutat și cu colegii lui deținuți, chiar și cu alți deținuți decât colegi, continuând să le demonstreze acest adevăr obiectiv.

Dându-mi seama în procesul recrutării că deținutul Paleologu Alexandru depășește cadrul unei simple recrutări de agent și că va corespunde pentru a fi recrutat agent de influență – am solicitat să ne dea și în scris aceste impresii cu care a fost de acord.

Actualizată afirmația sa cum că a exercitat influență pozitivă asupra altor deținuți, i-am sugerat ideia să facă și în viitor, dar pentru a face organizat, să se consulte și cu organele noastre, cu care candidatul a fost pe deplin de acord[195]".

În continuarea Raportului său, ofițerul de Securitate spune că a stabilit cu agentul ca numele său conspirativ să fie MARIN OLTESCU și descrie câteva metode de lucru

prin care calitatea sa de informator să nu fie sesizată de ceilalți deținuți. Precizările sunt interesante pentru că oferă o idee despre modul în care erau protejați informatorii aflați în sistemul penitenciar.

„Deoarece din camerele vecine la fel au fost scoşi deținuți pentru a scrie diferite teme ca: nuvele, poezii etc, a fost instruit ca la rândul său în cameră şi el să-şi justifice lipsa de mai multe zile prin scrierea unei astfel de lucrări.

Am accentuat asupra păstrării în secret a faptului că el s-a angajat de a colabora cu organele noastre, să fie obiectiv în relațiile sale cu noi, să nu facă provocări şi deci treptat să treacă la înfăptuirea rolului său de a influența pozitiv pe ceilalți deținuți din camera 54 unde se află în prezent. Aceasta, în deosebi prin folosirea articolelor din presă, a literaturii ce li se pune la dispoziție, filme vizionate, conferințe audiate etc. Apoi la întâlniri pe care le va avea cu noi, să ne relateze mersul discuțiilor şi reacția produsă în rândul celorlalți deținuți din cameră.

Întâlnirea viitoare s-a fixat aproximativ peste două săptămâni, când, după ce vom discuta individual şi cu alți deținuți din cameră va fi chemat şi el[196]".

Propunerea căpitanului Dora Alexandru ca Alexandru Paleologu să fie recrutat ca agent de influență, nu ca informator, este avizată pozitiv de căpitanul M. Vidraşcu, şeful grupei „K" şi aprobată, pe prima pagină a *Referatului*, de Şeful direcției Reg., Maior E. Macri. Noul statut l-a salvat, poate, pe scriitor de la scrierea unor note informative precum cele ale lui Mateovici Duşan. Nici în dosarele de urmărire informativă, nici în cel de rețea, ale lui Alexandru Paleologu nu am descoperit vreo notă scrisă de agentul „Marin Oltescu" în închisoare. E drept, şi vremurile deveniseră cu totul altele.

La şapte luni după ce este recrutat de Securitate, Alexandru Paleologu este unul dintre primii beneficiari ai *Decretului* nr. 310/1964 de amnistiere a pedepselor deținuților politici. Prinde primul val de liberări şi iese din închisoare la 24 iunie 1964 (spre deosebire de Nicu Steinhardt, de pildă,

care a mai rămas în penitenciar încă două luni). Redevenise, în sfârşit, un om liber. Dar nu cu totul. Pentru că efectele angajamentului cu Securitatea din noiembrie 1963 îl vor urmări, într-un fel sau altul, până în ultima clipă a vieții.

4.8. De ce nu au apărut articolele despre Cioran şi Fărcăşanu?

În mai multe dintre confesiunile sale, Alexandru Paleologu şi-a exprimat uimirea şi dezamăgirea pricinuite de nepublicarea în revista „Glasul Patriei" a celor două articole scrise în Penitenciarul Botoşani împotriva lui Emil Cioran şi Mihail Fărcăşanu. Cu trecerea timpului, sentimentul de dezamăgire s-a transformat în credința că a avut parte de o protecție divină şi că prin nepublicarea respectivelor texte a scăpat de o foarte mare ruşine. Interesant, dar foarte relevant pentru onestitatea absolută a spovedaniilor publice făcute de scriitor în anii din urmă, este faptul că, în loc să îngroape subiectul, fericit că, în chip miraculos, el nu a devenit public în perioada comunistă, Alexandru Paleologu îl scoate senin la lumină într-o vreme în care principala preocupare a celor mai mulți dintre intelectuali era să ascundă orice urmă a colaborării lor cu trecutul comunist. În convorbirea cu Stelian Tănase, autorul recunoaşte cu o sinceritate dezarmantă:

„Am ales să scriu un articol împotriva lui Mihai Fărcăşanu, cu care fusesem prieten, şi altul împotriva lui Cioran. Cele două articole le-am scris cu o plăcere enormă, cu senzația că-mi reiau meseria. Erau foarte violente şi brutale. Puțin mai apoi mi s-a dat şi drumul (din închisoare – n.n.). Aşteptam să apară în «Glasul Patriei». Dumnezeu m-a iubit şi m-a protejat şi a făcut ca articolele să nu apară.

De ce credeți că nu au apărut?

Nu ştiu de ce nu au apărut. Dar nu au apărut. Dumnezeu a ascultat-o pe mama, care se ruga disperată să nu apară. Întâi am fost jignit că nu le-am publicat. Pentru că eu am ieşit din

închisoare foarte procomunist. (...) Nu cred că articolele mai pot apărea de acum înainte. Dar dacă ar fi apărut, n-aş mai fi avut obraz. Ele însă există, sunt, le-am scris cu mâna mea, le-am gândit cu capul meu. Şi le-am scris cu plăcere[197]".

Dumnezeul care l-a iubit şi apărat pe scriitor prin nepublicarea celor două articole infame avea cu siguranţă un nume şi purta un grad în Securitate. La aproximativ o lună de la punerea în libertate a lui Alexandru Paleologu, maiorul Macri primeşte un *Referat*, prin care se solicită „înregistrarea agentului „Marin Oltescu" la Serv. «C» şi folosirea lui în problema PNL[198]". În motivaţie se precizează că, potrivit ordinului primit, fostul deţinut a fost contactat de mai multe ori pentru a i se stabili în mod clar utilitatea ca agent.

„Cu ocazia acestor contactări s-a constatat că în afară de elementele menţionate în lista de legături dată în penitenciar în care apar şi o serie din cei fugiţi în străinătate în această perioadă, el are posibilităţi (i-a contactat în această perioadă) pe lângă Alimănişteanu Dumitru, fost în conducerea PNL şi ministru de finanţe, urmărit în acţiune individuală conform ord. 70/c, Bolintineanu Nicolae, Grozdea Mircea, foşti în TNL., Roşca Radu, fiul vitreg al lui I.G. Duca, semnalat în prezent cu o serie de legături şi alţii.

Printre elementele cu care a avut legături, dar până în prezent n-a reuşit să le contacteze, menţionăm pe: Radu şi Dan Patrulius, Teodorescu George-Cealâc, foşti membri în conducerea TNL, Rădulescu Săvel, fost ministru plenipotenţiar, toţi luaţi în evidenţa dosarului de problemă PNL, Lăzeanu Mihail, fost în C.C. PNL şi secretar general la Ministerul de Finanţe, urmărit în acţiune individuală[199]".

Concluzia ofiţerului care a redactat nota este că „agentul este util muncii noastre şi are calităţi". Înainte de a face propunerea pentru utilizarea agentului „Marin Oltescu" în dosarul PNL, el mai face însă o observaţie foarte relevantă:

„Mai menţionăm că, cu puţin înainte de eliberare, agentul a scris două articole (despre Emil Cioran şi Fărcăşanu Mi-

hail – ambii fugiți) care după cum apreciază tov Col Todiriu prezintă interes dar n-au fost exploatate până în prezent[200]".

Această precizare dovedeşte faptul că, deşi Alexandru Paleologu părăsise penitenciarul de mai bine de o lună, situația celor două articole se afla „sub control" din punctul de vedere al Securității. Explicația nepublicării lor devine străvezie dacă recurgem la celebra întrebare a anticilor, *Cui prodest?* Câtă credibilitate ar fi putut să aibă articolele scrise împotriva lui Cioran şi Fărcăşanu de un om aflat în închisoare, ca deținut politic? Oricine şi-ar fi putut imagina că a fost obligat să le scrie, sau poate chiar mai rău, că a fost pus să-şi treacă semnătura pe textele scrise de alții. Paradoxal, în situația în care, publicate, articolele ar fi fost recunoscute şi acceptate de toată lumea ca fiind scrise de bunăvoie de Alexandru Paleologu, Securitatea ar fi avut şi mai mult de pierdut. Credibilitatea agentului „Marin Oltescu" în cercurile PNL ar fi devenit nulă (practic, s-ar fi deconspirat, în condițiile în care Mihail Fărcăşanu fusese preşedintele Tineretului Național Liberal şi devenise un simbol al rezistenței anticomuniste prin calitatea sa de prim director al secției în limba română la postul de radio „Europa Liberă", înființat în anul 1950). Aşa cum reiese din *Referat,* Securitatea urmărea să-l infiltreze pe agentul „Marin Oltescu" în cercurile foştilor liberali. Prin urmare, s-ar fi sabotat singură dacă ar fi dat drumul articolelor defăimătoare, care l-ar fi transformat pe autorul lor într-un personaj detestabil în rândurile celor pe care avea misiunea să şi-i facă prieteni. În fine, ținute sub obroc, articolele puteau fi oricând material de şantaj în cazul unei eventuale defecțiuni a agentului „Marin Oltescu". Este limpede că, dincolo de satisfacerea orgoliului de scriitor al autorului lor, publicate în „Glasul Patriei", cele două articole nu ar fi fost nimănui de folos. Interesant este însă un alt aspect: ele nu se mai află nici în arhivele CNSAS, acolo unde se găseşte, de pildă, foarte detaliata autobiografie a lui Alexandru Paleologu, redactată la penitenciarul Botoşani, în exact aceeaşi perioadă.

Preocuparea Securității de a-i oferi agentului ei o credibilitate cât mai mare în rândurile opozanților regimului reiese clar şi dintr-un alt material. La 6 iulie 1965 este redactată prima caracterizare a muncii agentului „Marin Oltescu". Autorul materialului remarcă la un moment dat: „În ce priveşte comportarea lui față de elementele cu care venea în contact, la început agentul a avut o atitudine necorespunzătoare, în sensul că şi după punerea sa în libertate, *el a căutat să influențeze în sens pozitiv elementele cu care intra în contact* (s.n.). Aceasta a făcut ca unele elemente chiar dacă nu-l suspicionează, să-l considere totuşi foarte timorat şi astfel să evite contactul cu el. În ultimul timp, ducându-se cu el o muncă susținută, el pare să se mai fi debarasat de acest mod de a discuta[201]". Altfel spus, în libertate fiind, Alexandru Paleologu nu scăpa niciun prilej să laude noua realitate, până acolo încât a devenit suspect în ochii tuturor. O spune maiorul care notează cu pixul la sfârşitul acestei caracterizări: „De acord cu caracterizarea. Atenție însă că prin comportarea lui atât din penitenciar cât şi după a stârnit suspiciuni chiar rudelor lui apropiate".

4.9. Misterele colaborării cu Securitatea

Ca informator al Securității, Alexandru Paleologu a fost activ de la recrutare (5.11.1963) până la scoaterea din rețea (10.12.1984). În anul 1973 a fost trecut în subordinea unității care se ocupa de viața literară, iar numele de cod i-a fost schimbat din „Marin Oltescu" în „Alexandru". În cei peste douăzeci de ani de colaborare cu Securitatea a avut, simultan, şi statutul de urmărit. În mod paradoxal, activitatea sa poate fi dedusă din analizele şi planurile de măsuri propuse de ofițeri şi aprobate de superiorii lor, dar lipsesc elementele concrete, notele informative la care se face trimitere. Cazul său este, din acest punct de vedere, singular, net diferit, de pildă, de cele ale lui Nicu Steinhardt (al cărui dosar de ur-

mărire informativă, doldora de probe mai mult sau mai puțin relevante, a fost închis doar după decesul scriitorului în anul 1989) sau Ștefan Augustin Doinaș, în care abundă transcrieri de convorbiri telefonice, rapoarte ale agenților de filaj, fotocopii ale corespondenței. La Alexandru Paleologu există planuri de măsuri aprobate (în care el este dirijat spre diverse obiective sau alții sunt dirijați să îl supravegheze pe el) și caracterizări de bilanț, la sfârșit de an, dar nicio referire la rezultatele concrete ale acțiunilor întreprinse în virtutea respectivelor planuri.

În mod explicit, în *Caracterizarea asupra agentului Marin Oltescu din problema PNL*, din data de 6 iulie, 1965, se spune: „De la punerea în libertate agentul «Marin Oltescu» a furnizat materiale despre un număr de 19 elemente, pe unele contactându-le în urma sarcinilor primite de la organele noastre, pe altele întâmplător.

Mai frecvent agentul a contactat pe Alimănișteanu Dumitru, fost fruntaș PNL și ministru liberal al finanțelor, (...) în prezent urmărit în acțiune informativă fiind semnalat cu poziție dușmănoasă, Strelisker Beatrice, cu care a fost în același grup subversiv, iar în prezent este în atenția Direcției a II-a, Bolintineanu Nicolae, Dumitriu Paul, Durma Mircea, Ștefănescu Basil (sic!) toți foști membri PNL, cuprinși în evidența dosarului de problemă PNL[202]". Dar respectivele note nu apar în niciun dosar. Ceea ce înseamnă fie că ele nu există, dar ofițerul i-a făcut un mic cadou în raportul de activitate poate și pentru a arăta superiorilor eficiența echipei sale, fie că, din motive obscure, ele se află într-un fond secret. Mai mult decât atât, autorul materialului face și o caracterizare a informațiilor furnizate de agent, care se potrivește ca o mănușă cu stilul lui Alexandru Paleologu de a aborda astfel de chestiuni: „Materialele informative furnizate de acest agent deși nu au valoare operativă deosebită, ele s-au verificat și pe alte linii informative, dovedind că agentul prezintă în mod real poziția elementelor cu care vine în con-

tact[203]". Este exact atitudinea lui Alexandru Paleologu din timpul interogatoriilor în procesul Noica Pillat: bunăvoință, deschidere, sinceritate, dar niciun fel de exces de zel. Nimic dincolo de ceea ce este evident şi nu poate fi eludat de un om care ține ochii deschişi. Mai mult decât atât, agentul îşi face un soi de *mea culpa* pentru scăparea de a nu-l fi utilizat pe agent pentru a da relații despre unele persoane aflate în afara țării: „O problemă pe care am neglijat-o în munca cu acest agent a fost dirijarea şi instruirea lui spre a-şi relua legăturile cu unele elemente din străinătate. Agentul este rudă apropiată (văr) cu Şerban Vălimărescu, fost ofițer în Misiunea Militară Americană, iar în prezent este şeful secției de presă şi informații pentru America Latină în Departamentul de Stat al SUA. Această problemă ne va sta în atenție mai ales că Şerban Vălimărescu intenționează să-l scoată în vizită în SUA pe agent.

În viitor agentul va fi dirijat pe lângă Alimănişteanu Dumitru, Teodorescu George-Cealâc, Noica Constantin, Dan Lăzărescu, cuprinşi în evidențele organelor noastre, precum şi pe lângă Dumitriu Paul, Bolintineanu Nicolae, Ştefănescu Basil, în scopul verificării lui[204]".

Încă o dată devine clar că o asemenea misiune ar fi avut şanse zero de reuşită în cazul apariției articolelor despre Mihail Fărcăşanu şi Emil Cioran în revista etalon a Ministerului de Interne.

În același document se mai precizează că, „în decursul colaborării cu organele noastre agentul a fost recompensat o singură dată imediat după punerea în libertate, când nu avea serviciu, cu suma de 250 lei". Este clar că recompensa i-a fost dată înainte, nu după efectuarea presupuselor servicii. De altfel, motivația CNSAS de a-i acorda lui Alexandru Paleologu verdictul de poliție politică s-a întemeiat pe faptul că a primit bani pentru serviciile prestate. În interviul pe care mi l-a acordat la sfârşitul anului 2000, la puține zile după întâlnirea pe care a avut-o cu membrii CNSAS, Ale-

xandru Paleologu a spus: „Îmi aduc aminte de întâlnirea cu membrii Colegiului. Singura întrebare pe care mi-au pus-o a fost aceea dacă am luat bani de la Securitate pentru informațiile furnizate. Am răspuns: „Așa cum am spus în cartea mea *Sfidarea memoriei*, în care totul este explicat și povestit, am luat 500 de lei pe o chitanță. Ei mi-au spus că nu a fost o chitanță de 500 de lei, ci au fost două chitanțe de câte 250 de lei, la interval de câțiva ani. Asta a fost tot[205]". În dosarul său de rețea, lista sumelor încasate este ceva mai lungă (vezi anexa 10), dar în mod cert, tot atât de nerelevantă. Și pentru ca absurdul să fie complet, lângă tabelul cu aceste sume, dosarul mai conține și niște pagini pe care sunt lipite bonuri de casă fără ca ceva să demonstreze în chip indubitabil că respectivele cumpărături ar fi fost efectuate de Alexandru Paleologu (vezi anexa 11). Așa cum a vorbit de prima sumă de bani încasată, probabil ar fi putut vorbi și despre celelalte, pentru că, raportate la un interval de timp de 20 de ani, ele sunt ridicole. N-ar fi fost imposibil nici ca ofițerii de Securitate să fi introdus în dosarele informatorilor deconturi ale propriilor lor cheltuieli. Oricum, subiectul este complet lipsit de relevanță. Ceea ce contează cu adevărat în judecarea activității unui fost agent al Securității nu poate fi decât gravitatea notelor pe care le-a redactat, din perspectiva eventualelor consecințe pentru cei din jur. Or, sub acest aspect, documentele aflate în arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității nu conțin nimic relevant în cazul lui Alexandru Paleologu.

În raportul de evaluare a activității agentului „Marin Oltescu, încheiat la 21 martie 1968, caracteristicile de bază ale eficienței sale se mențin în aceiași parametri: „În decursul colaborării cu organele noastre informatorul a furnizat materiale care, deși nu au avut o importanță deosebită, în sensul că nu s-au luat măsuri operative în baza lor, ele s-au verificat și pe alte linii, dovedind că prezintă în mod real poziția elementelor cu care vine în contact[206]". Superiorii sunt infor-

mați că, așa cum fusese instruită, sursa a început să dea relații despre români aflați în străinătate. În privința atitudinii sale față de regim, raportul subliniază faptul că în urma instructajelor care i s-au făcut, agentul a reușit să-și tempereze entuziasmul pro-comunist. Până acolo încât a devenit suspect și a fost pus el însuși sub urmărire: „Dacă imediat după punerea în libertate el își manifesta în mod deschis admirația față de politica și realizările statului nostru, comportare pe care și-a mai temperat-o în urma instructajului făcut de noi, în ultimul timp luându-se măsuri pentru verificarea lui mai temeinică, printre care și instalarea unui post ITX, dar care s-a deconspirat, el a avut unele ieșiri dușmănoase într-un mod ostentativ[207]".

Tot în această perioadă i se dă acordul pentru a face prima vizită în Occident după ieșirea din penitenciar, dar nu i se trasează sarcini speciale pe linie informativă. Dimpotrivă, alții sunt puși să-l urmărească pentru a se verifica loialitatea sa față de Securitate. Vizita în Italia și Franța (evenimentele din Cehoslovacia îl găsesc la Paris) îl bulversează complet, are intenția să rămână în Occident, dar se întoarce la insistențele vechii sale prietene Beatrice Strelisker, aflată la Londra și care îi telefonează la Paris pentru a-l convinge să nu rămână în Occident. La revenirea în țară, toți informatorii dirijați pe lângă el îl descriu ca „șocat" și cuprins de sentimente „antiromânești[208]".

Din acest moment, relația lui Alexandru Paleologu cu Securitatea îmbracă două forme distincte. Pe de o parte își continuă activitatea de informator, iar rapoartele de activitate de până la scoaterea sa din rețea în anul 1984 îi califică activitatea drept utilă și propun invariabil menținerea sa în rețea, iar, pe de altă parte, devine obiectivul unei tot mai riguroase supravegheri. Planurile de măsuri privind stricta sa supraveghere devin tot mai complexe. Paralelismul merge până acolo încât nu există semne care să sugereze că ofițerii care lucrează cu el știu că este și supravegheat sau că cei care îl pândesc au vreo

informație că le-ar fi coleg. Așa se face că la data de 21 iunie 1973 este aprobat un *Plan de măsuri* pentru supravegherea lui Alexandru Paleologu, demn de cei mai înverșunați adversari ai regimului. Acesta prevede:

„– Încadrarea sa la locul de muncă cu informatorii «Iliescu» din legătura ltmaj. Popa Marin de la serv. 2 și «Vlad» din legătura cpt. Oprișor Onițiu de la IMB;

– Va fi urmărită activitatea sa în domeniul literaturii, inclusiv luările de cuvânt de la ședințele Uniunii Scriitorilor;

– Activitatea sa de redactor (dacă încearcă să publice cărți cu caracter necorespunzător sau persoane foste condamnate);

– Prin direcția a IX-a se solicită investigație detaliată privind comportarea sa și a soției, reputația de care se bucură în imobilul în care locuiesc, cum își exercită sarcinile obștești;

– Interceptarea corespondenței interne și externe;

– Instalarea de TO[209]".

În paralel, materialele informatorului sunt apreciate, iar prezența sa în rețea este catalogată drept utilă. În analiza făcută activității informatorului „Alexandru" la data de 5 noiembrie 1975, se precizează:

– „A furnizat materiale valoroase despre Nicolae Breban, Nichita Stănescu, Mircea Ciobanu, Geo Bogza, Sergiu Dan – notele au fost valorificate, aspectele semnalate s-au confirmat din alte surse.

– Nu sunt suspiciuni (semnalări) de deconspirare. De menționat că după preluare au avut loc unele discuții de «clarificare» în care ne-au fost relatate unele fenomene «negative» din mediul creației literare preocupările sale și a ridicat unele aspecte privind subiectivismul care există în aprecierile oportunității apariției unor scrieri.

Informator util. Trebuie antrenat cu sarcini concrete și verificat continuu[210]".

Din analizele periodice de bilanț ale activității informatorului „Alexandru" (așa cum am precizat, dat fiind prestigiul tot mai ridicat al lui Alexandru Paleologu în lumea culturală

s-a ajuns la concluzia că eficiența sa ar fi mai mare în mediul scriitoricesc decât în zona foștilor militanți PNL și a diasporei; de aceea a fost trecut în subordinea altei unități și i s-a schimbat numele de cod din „Marin Oltescu" în „Alexandru"), rezultă că, în decursul timpului, acesta ar fi oferit informații despre următorii scriitori: Nicolae Breban, Nichita Stănescu, Mircea Ciobanu, Geo Bogza, Sergiu Dan (pentru anul 1975), Mircea Ciobanu, Paul Georgescu, Nichita Stănescu, Ion Negoițescu, Ovid. S. Crohmălniceanu (pentru anul 1977; în legătură cu poziția informatorului față de protestul lui Paul Goma din anul respectiv, Raportul precizează: „De menționat în perioada activităților din țară ale lui Bărbosu (Goma) a trimis în Franța unor cunoștințe apropiate cu influență în emigrație o serie de scrisori privind adevărul în ce privește situația acestuia și faptul că nu este aprobat de intelectualii din țară. În același context, pe baza unor idei date de organele noastre, informatorul a întocmit o scrisoare către Virgil Ierunca și Monica Lovinescu privind atmosfera din rândul scriitorilor după măsurile luate cu BĂRBOSU[211]"), Ion Negoițescu, Ștefan Augustin Doinaș, Nichita Stănescu „și este pe cale să reia legătura cu Ileana Vrancea" (1979), Ileana Vrancea, Ion Negoițescu, Ștefan Augustin Doinaș, Dan Hăulică (1980; se consideră ca a avut un „aport substanțial și că informațiile sale au fost verificate și din alte surse), Dan Deșliu, Ileana Vrancea, Nicu Steinhardt, Ștefan Augustin Doinaș, Nicolae Manolescu (1982; în raport se precizează că a oferit un număr sporit de materiale, dar că manifestă tendințe de subiectivism, nu se poate detașa de gruparea din care face parte). În nota de analiză a activității sale de informator din data de 1 martie 1984, tonul este radical schimbat. Nu mai sunt date nume de scriitori despre care sursa ar fi oferit informații mai mult sau mai puțin utile, în schimb se precizează că: „Aportul pe linia *Eterul* – dosarul deschis în legătură cu problematica postului de radio „Europa Liberă" – a fost nesemnificativ, a amânat întâlnirile, tratează superficial și superior problemele din viața literară și

are poziții evidente de grup; cu toate acestea se propune „prelucrarea și menținerea informatorului în rețea[212]). Nouă luni mai târziu însă, la 10 decembrie 1984, un nou *Raport* propune scoaterea din rețea a informatorului „Alexandru". Textul documentului rezumă cel mai bine cariera de informator al Securității a lui Alexandru Paleologu:

Raport cu propunerea de scoatere din rețea

„La data de 05.11.1963 numitul Paleologu Alexandru, fiul lui Mihail și Elena, născut la 14.03.1919 în București, scriitor, domiciliat în Aleea Romancierilor nr. 6, bl. E 19, ap. 55, sect. 6, a fost recrutat în calitate de informator în Penitenciarul Botoșani și i s-a dat numele conspirativ «Marin Oltescu». La data de 05.03.1975 a fost preluat de unitatea noastră sub numele conspirativ «Alexandru».

În faza inițială a furnizat materiale informative bune, dar cu timpul nu și-a mai adus același aport observându-se totodată o reținere și apoi evitarea ofițerilor care-l aveau în legătură.

A fost semnalat din sursele «Relu» și «Diana» cu tendința de apropiere de grupul scriitorilor protestatari din București, făcându-se interpretul dorințelor acestora și evitând contactul cu ofițerii de securitate.

Față de cele raportate propun a se aproba încetarea legăturii cu informatorul și clasarea materialelor la CID (?), cu menținerea în calitatea general-documentară.[213]"

Din perspectiva acestor rapoarte de activitate și a faptului că a fost remunerat (așa cum a fost) pentru colaborarea sa, s-ar putea trage concluzia că Alexandru Paleologu a fost – cel puțin până la un punct – unul dintre agenții foarte activi ai Securității. Pentru a-i putea judeca nuanțat activitatea este nevoie de un element esențial: notele informative. Doar acestea pot proba intenționalitatea celui în cauză: dacă a dorit să-i protejeze sau să-i înfunde pe cei despre care a scris, dacă a fost rău intenționat sau descriptiv, neutru, dacă și-a scris notele cu entuziasm sau strâns cu ușa. Din păcate, [illegible]

notele scrise cu propria mână lipsesc din dosarele lui Alexandru Paleologu. În dosarele sale de urmărire informativă şi de reţea nu există nicio notă despre scriitorii citaţi în analizele de bilanţ al activităţii. În cele unsprezece dosare de urmărire informativă a lui Nicu Steinhardt am găsit doar trei note scrise de Alexandru Paleologu despre care am vorbit pe larg în capitolul despre prietenia lor. În dosarele de urmărire informativă ale lui Ştefan Augustin Doinaş se regăsesc doar două note semnate „Alexandru", dintre care una nu îi aparţine în mod sigur lui Alexandru Paleologu.

Notă

În rândurile scriitorilor, cu deosebire printre cei maturi şi cu oarecare greutate în sferele conducerii US, precum şi în viaţa literară în general, cu (sic!) ar fi Ştefan Augustin Doinaş, Ov. S. Crohmălniceanu, G. Demisian (sic!) etc se conturează din ce în ce mai puternic sentimentul că atât US ca organizaţie profesională, cât şi instituţiile şi formele de manifestare a culturii (?) sunt obiectul unei progresive şi programatice acţiuni de discreditare, minimalizare şi în ultimă instanţă de lichidare, din partea unor persoane cu funcţii importante ca factori de decizie în viaţa publică a ţării şi care la adăpostul invocării partidului şi directivelor acestuia, fără a şi asuma nominal răspunderea acestei acţiuni, o dirijează în mod consecvent.

„Alexandru"

Nici stilul, nici scrisul (de mână), nici greşelile (era imposibil ca Alexandru Paleologu să scrie „Demisian" în loc de „Dimisianu", câtă vreme erau prieteni de familie, doamna Dimisianu i-a fost colegă la Editura Cartea Românească şi tocmai ei îi dăduse spre sigură păstrare dactilograma cărţii lui Nicu Steinhardt, *Jurnalul fericirii)*, nici gramatica şovăielnică nu pot fi ale lui Alexandru Paleologu. Este posibil ca cineva să fi redactat nota din amintirile de după o discuţie cu Alexandru Paleologu şi să i-o fi atribuit acestuia, dar şi să o fi scris direct ofiţerul de Securitate şi să o fi trecut în cuviinţă

informatorului pentru a le demonstra superiorilor încă o dată eficiența muncii în echipa lui.

Cealaltă *Notă* pare scrisă cu adevărat de Alexandru Paleologu (grafia seamănă vizibil cu cea a scriitorului), dar nu spune mare lucru. E drept, în cuprinsul ei apar mai multe nume de scriitori, aproape toate prezente și în analizele privind activitatea informatorului. Dacă acestea sunt singurele informații oferite de „Alexandru" despre scriitorii în cauză, este la îndemâna tuturor să judece gravitatea activității de „poliție politică" făcută de acesta:

Notă 122/ON/ 2 IV 1981

Într-o discuție avută cu Ileana Vrancea aceasta a afirmat că este foarte mulțumită pentru faptul că a reușit să participe la o audiență la cel mai înalt nivel, care a fost acordată unui grup de aproape 30 de scriitori, la cererea lor. Consideră că a fost „toată crema" scriitorilor ca: N. Manolescu, St. A. Doinaș, Nina Casian (sic!) s.a.

A avut cuvinte de apreciere pentru poziția lui IORGULESCU, DOINAȘ care au vorbit fără patimă dar lucruri esențiale, profunde și serioase.

„Alexandru"

4.10. A mărturisi până la capăt

În fundamentala sa carte de dialoguri cu Stelian Tănase, *Sfidarea memoriei*, a cărei primă ediție a fost publicată în anul 1995, Alexandru Paleologu își face un complet examen de conștiință asupra colaborării sale cu puterea comunistă, începând cu ultimul an de închisoare. În momentul înregistrării interviurilor (coautorii cărții și-au realizat dialogurile încă înainte de căderea regimului comunist, dar cum prima ediție nu a apărut decât în anul 1995, nu este exclus ca ei să fi revăzut unele afirmații în condițiile de libertate de după 1990) nu se punea problema deschiderii dosarelor Securității, dar foarte puține și neînsemnate lucruri descoperite ulterior au

rămas atunci nespuse de Alexandru Paleologu. Corectitudinea spovedaniei sale este fără reproş. A făcut-o pentru prima dată în februarie 1990, pe când societatea românească era antagonizată la modul isteric şi un astfel de gest ar fi putut să îl coste foarte scump. Mai mult, a oferit detalii despre episoade care, în mod normal, aveau infime şanse să iasă la lumină, indiferent de direcţia în care ar fi putut să o ia societatea românească.

Dincolo de actul de mare onoare şi de admirabila putere a unui om de a se arăta gol în faţa judecăţii semenilor, această mărturisire *in extenso* este foarte importantă pentru înţelegerea exactă a gradului de implicare al celui în cauză în colaborarea cu – să le spunem – reprezentanţii puterii. Dacă, în privinţa motivaţiei deţinutului Alexandru Paleologu de a colabora cu autorităţile, lucrurile sunt clare şi au fost spuse în repetate rânduri (credea sincer că regimul comunist se poate moderniza, citise *Capitalul*, muncile agricole foarte grele la care fuseseră duşi îi oferiseră o nouă perspectivă asupra raporturilor dintre clasele sociale, nu putea să refuze mâna care i se întindea, redescoperise bucuria scrisului, devenise un adept convins al ideilor socialiste şi îi detesta pe deţinuţii despre care credea că nu făceau compromisuri dintr-un fel de vanitate de clasă socială, fără să aducă argumente intelectuale care să le justifice poziţia, slăbiciunea sa umană în faţa poliţeii), este foarte interesant de ştiut cum arăta ierarhia culpelor la nivelul propriei sale conştiinţe. Fiind vorba de o confesiune neprovocată, făcută în timpul regimului comunist, avem toate motivele să-i dăm credit total, mai ales acum când faptele sunt cunoscute. În momentul discuţiei cu Stelian Tănase, cel mai greu atârnau în conştiinţa lui Alexandru Paleologu articolele scrise împotriva lui Mihail Fărcăşanu şi Cioran şi conferinţa susţinută la clubul penitenciarului din Botoşani, chiar dacă era conştient că, formal, lucrul cel mai grav era semnarea pactului cu Securitatea. Întrebat de Stelian Tănase dacă, după ieşirea din închi-

soare, a fost sâcâit de agenții Securității, Alexandru Paleologu a răspuns senin: „Nu, deloc. Din când în când câte un telefon, o întâlnire, și o poveste când de obicei scăpam cu o chestie anodină. E adevărat că ei asta vor. Ei pot foarte bine speria pe alții cu ceva anodin. Dacă împricinatul vede că ei știu cine știe ce mărunțiș, atunci se sperie și crede că ei știu tot. Dar nu știu decât un mărunțiș, furnizat de unul ca mine și plătit cu 300 de lei, o dată la 10 ani[214]".

Pentru a nu uita că omul nu este infailibil și că nu are voie să se semețească, Alexandru Paleologu și-a mărturisit slăbiciunea, momentul de cădere, abandonul moral, până la capăt, atunci când creditul său în societatea românească era maxim. Gestul său a fost primit cu respect, ca venind din partea unui om de onoare.

După ce și-a mărturisit colaborarea cu Securitatea, a fost numit ambasador al României la Paris, Horia-Roman Patapievici i-a adresat, ca unei instanțe morale foarte înalte, scrisorile introduse ulterior în cuprinsul volumului *Politice*[215], a fost ales de două ori senator în Parlamentul României (unul dintre rarisimele cazuri în care oamenii au votat în deplină cunoștință de cauză, despre el știindu-se la ora alegerilor totul: și binele și răul), a fost încununat cu Premiul de Excelență în Cultura Română.

Zece ani mai târziu, totul a fost dat uitării. CNSAS l-a plasat în rândul categoriei celei mai nocive de informatori ai Securității, a fost batjocorit în gazete și emisiuni de televiziune, Horia-Roman Patapievici (unul dintre „jurații" care au dat verdictul de „poliție politică") a refuzat să îi mai răspundă la telefon. Mulți dintre vechii prieteni i-au întors definitiv spatele.

Ajuns la vârsta de 80 de ani, dezamăgit de judecata oamenilor, Alexandru Paleologu a început să se gândească la judecata lui Dumnezeu și să se pregătească să moară.

4.11. Un ambasador cum n-a văzut Parisul

În martie 1990, la numai câteva zile după apariția numărului din „Contrapunct" în care şi-a mărturisit colaborarea cu Securitatea, lui Alexandru Paleologu i se împlineşte unul dintre marile visuri ale tinereții, acela de a deveni ambasador al României la Paris. Are 71 de ani, o vârstă nu tocmai propice pentru începutul unei noi cariere. Dar viața este plină de surprize. Chiar în a doua zi a mandatului său, soseşte în capitala Franței tânărul premier Petre Roman, sunt primiți cu mare simpatie de preşedintele François Mitterand, prestigiul revoluției române este încă intact, chiar dacă execuția cuplului Ceauşescu i-a oripilat pe mulți dintre politicienii francezi de prim rang. Prezența lui Alexandru Paleologu la Paris modifică major şi atitudinea unei părți a diasporei față de instituția Ambasadei. Oameni care nu trecuseră prin fața Palatului Béhague decât în calitate de protestatari devin prieteni ai ambasadorului şi invitați de onoare la diverse manifestări. Cordial, ambasadorul se vizitează cu Eugen Ionescu, Emil Cioran, Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca, oameni trecuți pe listele negre ale tuturor predecesorilor săi postbelici. Inevitabil, dată fiind structura sa intelectuală, prietenia acestora îi devine infinit mai prețioasă decât secile instrucțiuni primite de la şefii săi din Ministerul de Externe sau de la tot mai contestatul – mai ales de către intelectuali – preşedinte al României. După alegerile de la 20 mai 1990, ambasadorul stârneşte rumoare şi amuzament general când, luând o portavoce, îşi anunță solidaritatea cu participanții la manifestațiile anti-Iliescu, organizate în fața Ambasadei României din Paris. Este invitat de Monica Lovinescu într-o dezbatere la radio „Europa Liberă", unde susține cu entuziasm mişcarea de protest din Piața Universității. Mai mult, îi dă o replică memorabilă lui Gabriel Liiceanu într-o scenă plină de haz petrecută într-o cafenea pariziană. Îşi notează Monica Lovinescu în *Jurnal. 1990-1993:* „Lui Liiceanu, care se

plânge că, în loc să se ocupe de Platon, trebuie să-şi piardă timpul cu... Iliescu, Alecu îi replică: «Mai dă-l dracului pe Platon! Socrate, dacă ar fi trăit acum, ar fi făcut exact ce facem noi»[216]".

Fireşte, un asemenea ambasador în capitala Franţei era exact ceea ce nu aveau nevoie Ion Iliescu şi Petre Roman în zilele în care orice iluzie de democratizare a României s-a năruit dramatic sub loviturile bâtelor minereşti. Aşa încât, în iunie 1990, la numai cinci luni de la instalare, Alexandru Paleologu este demis de preşedintele Ion Iliescu din rangul de ambasador. Marele său regret? Unul singur: că bătrânul socialist François Mitterrand, a cărui atitudine fermă în faţa lui Nicolae Ceauşescu a admirat-o sincer, i-a refuzat întrevederea de rămas bun, solidarizându-se în felul acesta cu cei pe care îi considera responsabili de chemarea minerilor în Bucureşti şi de toate violenţele care au urmat. Un posibil câştig? Publicarea în Franţa a cărţii sale *Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans*[217], prin care sunt aduse la cunoştinţă francezilor opiniile sale foarte sincere despre Ion Iliescu, François Mitterrand, relaţiile româno-franceze de ieri şi de azi şi istoria noastră mai veche sau mai recentă.

4.12. *La Cérémonie des adieux*

În anul 1995, Alexandru Paleologu îi acordă Adrianei Babeţi un amplu interviu pentru revista „Orizont"[218], a cărui temă este bătrâneţea. Cu umor, vervă lingvistică şi foarte multă delicateţe, scriitorul ajuns la vârsta de 76 de ani, proaspăt bunic, face apologia senectuţii. Din perspectiva filosofiei sale de viaţă, în care rafinarea continuă a propriului sine prin îmbogăţirea cunoaşterii este prioritatea absolută, bătrâneţea reprezintă apogeul existenţei, momentul deplinei împliniri. Toate afirmaţiile eseistului din această splendidă pledoarie pentru vârsta a III-a sunt citabile, dar mă voi opri doar la un singur fragment, edificator pentru viziunea scri-

torului asupra vieții: „Bătrânețea este începutul vieții adevărate. Până atunci totul este un preludiu. Un exercițiu pentru bătrânețe. De altfel, dacă Dumnezeu îți dă o longevitate normală, cea mai mare parte a vieții se consumă în actul îmbătrânirii. E foarte interesant să observi asupra ta și asupra celor de lângă tine cum se produce îmbătrânirea. O definiție a iubirii (...) după mine este aceasta și nu văd cum ar fi alta posibilă. A iubi înseamnă a îmbătrâni împreună și a te emoționa de ridurile care se descriu pe figura partenerului sau a partenerei tale[219]". Se poate citi în aceste rânduri o estetică a bătrâneții, pe care Alexandru Paleologu a încercat să o transfere în viața cotidiană. De altfel, după dramatica dezamăgire pricinuită de punerea sa la stâlpul infamiei ca urmare a verdictului CNSAS privind încadrarea sa în categoria cea mai nocivă a foștilor agenți ai Securității, Alexandru Paleologu a început să-și încheie conturile cu această lume. Pe măsura agravării bolii care avea să îl răpună, ieșea din ce în ce mai rar din casă, iar principala sa grijă devenise aceea de a se pregăti pentru moarte. Și pentru că fiecare întâlnire cu cineva putea să fie ultima, își dorea ca imaginea sa în ochii celuilalt să rămână una fără cusur. O întâmplare petrecută în ultimele sale luni de viață, pe care nu am relatat-o niciodată, este mai mult decât elocventă. L-am sunat să văd ce mai face și mi-a reproșat că nu mai vin să îl vizitez. M-a rugat să o fac pentru că îi este dor de mine. Cum știam că este în tratament și are un program destul de riguros împărțit, i-am spus că vin cu plăcere, dar să stabilească o zi și o oră precise, pentru a nu nimeri într-un moment neinspirat. Mi-a spus că în ziua următoare trebuia să vină doctorul, așa că dacă aș putea să trec „poimâine" pe la 5 după-amiaza ar fi perfect. Așa am făcut, doar că, ajuns în fața masivei sale uși de la intrare, am găsit-o ferecată. Îngrijorat, l-am sunat la telefon, m-a rugat, puțin încurcat, să-l aștept dacă nu mă grăbesc prea tare, era evident că uitase de întâlnirea noastră. După vreo 40 de minute, ușa s-a deschis și Alexandru

Paleologu mă aştepta în salon în ţinută de grand senior: costum impecabil, pantofi de lac, nelipsita batistă în buzunarul de la piept, pipa ţinută cu mare clasă. Nu s-a ridicat nicio secundă de pe scaun, nici la sosire nici la plecare, dar conversaţia pe care am purtat-o a fost, ca întotdeauna, consistentă, plină de haz dar şi de învăţăminte. Am plecat fermecat, reamintindu-mi în gând replicile care m-au fascinat şi ţinuta lui imperială. De atunci, m-am gândit de multe ori la efortul pe care trebuie să îl fi făcut pentru a se îmbrăca şi a coborî în salon (sunt absolut convins că stătea comod în pat), iar apoi pentru a fi strălucitor în conversaţie într-un moment în care trupul său lupta din greu cu boala. A fost cu adevărat un mare senior!

Alexandru Paleologu şi-a pregătit momentul despărţirii pe îndelete, până la cele mai mici detalii. Pentru el, intrarea în moarte a fost ultima probă, poate cea mai importantă, a vieţii. O spune singur, în finalul cărţii apărute în anul morţii sale: „Oricum, la peste 80 de ani este clar că destinaţia ta cea mai evidentă şi promptă este sfârşitul. Aşa că trebuie să ţi pregăteşti o moarte «în pace». Pregătirea sufletească nu se poate face repede şi prin formule stereotipe (...) Omul care moare debitând clişee, moare ca un idiot. Multe vorbe spuse pe patul de moarte sunt profund compromiţătoare. Sper să mă ferească Dumnezeu de acest simulacru de înţelepciune. Când câte unii îmi spun să nu mă mai gândesc la moarte, nu pot să le spun că vorbesc prostii, fiindcă ştiu că sunt bine intenţionaţi. Cum să nu mă gândesc, când e vorba de actul cel mai important pe care îl voi săvârşi?[220]".

A murit demn, împăcat cu sine şi cu lumea, aşa cum şi-a dorit. În urma lui au rămas imaginea unui aristocrat autentic, câteva cărţi, amintirea unor seri de neuitat în care vorbele sale de duh şi râsul inimitabil au dat iluzia că scurgerea nemiloasă a timpului poate fi oprită.

Poate că acolo unde se află a regăsit, în sfârşit, ceea ce îşi dorea:

„I-aş vedea acolo pe toţi oamenii pe care i-am iubit, aş regăsi gesturi afectuoase, cuvinte nimerite, gânduri vii; lumina de octombrie, râsul inteligent al prietenilor, toată iubirea şi toate gândurile bune pe care, poate, le-am irosit. M-aş reîntâlni acolo şi cu mine, pentru că toate cele pe care le-am pomenit intră în alcătuirea mea[221]".

5. CONCLUZII

Articolul despre Alexandru Paleologu de pe *Wikipedia* debutează cu un enunţ şoc: „**Alexandru (Alecu) Paleologu** (n. 14 martie 1919, Bucureşti, d. 2 septembrie 2005, Bucureşti) a fost un scriitor, eseist, critic literar, diplomat şi om politic român, legionar până în 1940, fascist şi colaborator cu regimul Antonescu până în 1944, colaborator cu Securitatea şi sistemul comunist după 1965".

Reaua credinţă, ignoranţa şi ticăloşia celui care a postat textul respectiv pe Internet sunt desăvârşite. Legionar şi fascist, Alexandru Paleologu nu a fost niciodată. Dacă cineva mai are vreun dubiu în această privinţă, el este spulberat de chiar autobiografia redactată de Alexandru Paleologu în penitenciarul Botoşani. Unde, vorba lui, trebuia să scrie lucruri concrete, nu eseuri despre melancolie: „În toamna 1940, după instaurarea dictaturii legionare am iniţiat cu mai mulţi prieteni şi colegi organizarea clandestină a unui grup de tineret universitar cu vederi democratice, care urma să se manifeste prin publicaţii, conferinţe etc. în spirit umanist, antilegionar şi democratic, raţionalist, critic şi antimistic. Din acest grup au făcut parte: Paul Dimitriu, Dan A. Lăzărescu, fraţii Brâncoveanu, Florin Papazu, Constantin Suter etc. O parte din aceştia intrând în legătură (prin mine) cu Mihail Fărcăşanu s-au orientat ulterior către PNL, iar alţii (ca ultimii doi), intrând în legătură cu Mihai Ralea, s-au orientat către stânga, dar păstrând în prima fază o colaborare unilaterală. S-au scos unele publicaţii ca «Viaţa noastră», «Gândul nostru», suprimate succesiv de autorităţi. Eu, fiind încorporat în armată şi plecând la Sibiu să urmez Şcoala de ofiţeri de rezervă, nu am mai activat în acele grupuri, păstrând totuşi legătura cu prietenii amintiţi[222]".

Cât despre colaborarea cu Securitatea şi cu regimul comunist, a mărturisit-o singur, şi cu bunele şi cu relele, dar, în

mod cert, nu acestea sunt elementele semnificative pentru a semnala prezența sa în societatea românească postbelică.

Ce idee şi-ar putea face un tânăr care citeşte această succintă prezentare despre omul care a scris *Bunul-simț ca paradox* şi care ne-a fermecat vreme de aproape o jumătate de secol cu inteligența sa nonconformistă, cu ideile mereu surprinzătoare, cu replicile tăioase şi vorbele de duh, cu ținutele sale impecabile şi cu râsul său molipsitor?

Alexandru Paleologu a fost o personalitate mult mai complexă decât o sugerează cinica prezentare făcută la început.

În această lucrare, folosind surse multiple, am încercat să ofer o imagine tridimensională a personalității sale. Pentru aceasta am apelat la mai multe surse, confesiunilor sale adăugându-le toate punctele de vedere care au reflectat un anumit eveniment. Şi trebuie spus că, în cele mai multe cazuri, eseistul a trecut cu bine testul adevărului. Nu a căutat să-şi cosmetizeze trecutul, nici să dea faptelor sale justificări fanteziste. Nimic din afirmațiile sale nu a fost infirmat de arhive sau de mărturiile celorlalți participanți la diversele evenimente.

Campion al nonconformismului şi arbitru al eleganței de tip aristocratic, Alexandru Paleologu este şi semnatarul unui angajament cu Securitatea, în virtutea căruia a redactat nişte note informative şi a încasat nişte bani. Cine este de fapt adevăratul Alexandru Paleologu? Omul gândirii neinhibate din majoritatea eseurilor sale, informatorul Securității sau iconoclastul ambasador al golanilor? Există vreun element capabil să dea coerență personalității umane a lui Alexandru Paleologu, dincolo de toate aceste tendințe centrifuge? Cu siguranță, da. Toți cei care au avut şansa să îl cunoască pe scriitor ştiu bine cât de puternică şi bine articulată era structura sa interioară, dincolo de aparenta risipire publicistică şi socială a omului public.

În primăvara anului 2000, când Alexandru Paleologu a fost recompensat cu Premiul pentru Excelență în Cultura Română, mulți au fost cei care au pus la îndoială opțiunea juriului. S-a spus atunci că omul este foarte simpatic, spiri-

tual şi plin de erudiţie, dar că nu are operă. Cu excepţia volumului *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, toate cărţile acestui autor ar fi alcătuite din articole publicate în presă sau din interviuri. E drept, nu sunt rele, dar nu sunt cărţi scrise ca atare.

Trebuie să mărturisesc sincer că eu însumi am avut mari probleme în a începe această carte fiind pus în situaţia ingrată de a aduna particule care zboară în direcţii diferite. Exagerând puţin aş putea spune că fiecare articol din fiecare volum semnat de Alexandru Paleologu presupune citirea câtorva rânduri de bibliotecă şi redactarea unei lucrări de doctorat pentru a fi decriptat până la ultimele semnificaţii. Principala dilemă la scrierea acestei cărţi a fost legată de identificarea elementului de coeziune care să lege în chip miraculos principalele elemente ale vieţii şi operei autorului, aflate într-o permanentă mişcare centrifugală. Eram pus chiar în faţa unui mic paradox. Privită de la o oarecare distanţă, personalitatea lui Alexandru Paleologu părea una monumentală, perfect coerentă şi bine proporţionată. Pe măsură ce mă apropiam observam însă multitudinea de preocupări şi experienţe – unele, aparent incompatibile – ceea ce îmi provoca multiple întrebări legate de esenţa ultimă a personalităţii personajului meu.

Până la urmă, salvarea mi-a venit din filosofia lui Mihai Şora. Am avut revelaţia faptului că între filosofia de viaţă a lui Mihai Şora şi cea a lui Alexandru Paleologu există reale afinităţi: optimismul de nezdruncinat în faţa vieţii, dorinţa de a se bucura de fiecare clipă, curiozitatea şi pofta de cunoaştere, cărţile scrise spre bătrâneţe (e drept, Mihai Şora a debutat la Gallimard în 1947, dar apoi a urmat o pauză de un sfert de secol). Umorul senin, lipsa vanităţilor mai mici sau mai mari creau iluzia unor personalităţi foarte apropiate. Ei înşişi au fost conştienţi de afinităţile lor evidente şi relaţiile dintre ei au fost mereu de preţuire reciprocă şi sinceră afecţiune. De aceea, am fost tentat să analizez viaţa şi personalitatea lui Alexandru Paleologu din perspectiva filosofiei lui Mihai Şora.

În cartea lui Leonid Dragomir, *Mihai Şora. O filosofie a bucuriei şi a speranţei*[223], venerabilul filosof povesteşte cum a ajuns la faimosul *motto*, care deschide cartea sa de debut, *Despre dialogul interior*, publicată, după cum se ştie, la prestigioasa editură pariziană Gallimard, la citirea căreia Étienne Gilson a scris că „un asemenea filosof se naşte o dată la 100 de ani": *„Problema omului: cum să trăiască asemeni unui arbore, fără a înceta prin aceasta să fie om"*.

Mihai Şora avea 19-20 de ani, se plimba cu viitoarea sa soţie, Mariana Şora, prin împrejurimile Timişoarei, ea îi vorbea despre o sumedenie de proiecte foarte spectaculoase, dar atunci când o întreba de ce nu le face, ea îi răspundea, invariabil, că e prea târziu. Atunci, tânărul de 19-20 de ani (vârstă departe de a fi considerată una a înţelepciunii) i-a spus: „Ştii care e deosebirea dintre noi doi? Tu eşti ca un râu care curge, pe când eu sunt ca un copac care stă înfipt cu rădăcinile în pământ şi creşte. Râul acela care curge devine imens, se umflă, e formidabil, dar la un moment dat se pierde în mare şi nu mai este[224]". În vreme ce copacul atrage sevele pentru a se dezvolta, apa risipeşte totul în curgerea ei.

Am pus acest *motto* în corelaţia cu modelul ontologic al lui Mihai Şora. Acesta este imaginat ca o sferă, U(niversala) P(utinţă), de rază nulă. Verticala acestei sfere, raza, este locul geometric al interiorităţii, iar orizontala – suprafaţa sferei – cel al exterioorităţii. În gândirea lui Mihai Şora, orizontala, care aparţine exterioorităţii, este locul unei oricând posibile disipări, după cum verticala, raza nondimensională, este locul privilegiat al intimităţii, „al continuei disponibilităţi de a prelua din plin impulsul de a fi plenar", adică de a fi „pe măsura propriei putinţe îndreptăţite a-i pretinde titularului ei să o aducă în întregime la lumină". În această viziune, logica orizontalei este o logică a disjuncţiei şi a excluderii terţului, în vreme ce logica verticalei este una a integrării şi a includerii terţului. Potrivit filosofiei lui Mihai Şora, obiectivele fiecărui om se plasează pe orizontală, în vreme ce calea de urmat se situează pe verticală. În lumea contemporană (pe care ne-am obişnuit să o numim

postmodernă), în goana tot mai decerebrată după obiective de tot felul, omul este pe cale să-şi piardă dimensiunea verticală şi, odată cu ea, elementele care o definesc: sentimentele, puterea de a admira, dorinţa de cunoaştere, bucuria de a zâmbi unui necunoscut, obişnuinţa de a nu trece cu indiferenţă pe lângă frumosul care ne înconjoară, în ultimă instanţă, tot ceea ce este capabil să ofere consistenţă spiritului. Privind din perspectiva sugerată de *motto*-ul lui Mihai Şora, omul contemporan este pe cale să piardă exact elementele menite să-i confere fiinţei umane vigoarea de neclintit a unui copac. Dacă astăzi cei mai mulţi dintre oameni sunt sclavii exteriorităţii, goanei iraţionale după obiective cât mai palpabile, pentru intelectualii de o anumită formulă clasică, precum Mihai Şora sau Alexandru Paleologu, consolidarea dimensiunii verticale a propriei fiinţe umane reprezintă principalul scop al existenţei. Tot ce se întâmplă în exterior – atât în bine cât şi în rău – îmbogăţeşte structura dimensiunii interioare, care, în timp, prin experienţe succesive, poate atinge vigoarea unui copac. La Alexandru Paleologu, bucuria de a cunoaşte şi entuziasta disponibilitate de a se supune experienţelor de tot felul – de la cele de natură spirituală, până la cele pur fizice – pentru a înţelege viaţa sub toate aspectele ei, este chiar mai mare decât la Mihai Şora.

Am înţeles astfel că „marea operă" a lui Alexandru Paleologu nu trebuie căutată în cărţile pe care le-a scris, nici în faptele bune sau rele pe care le-a făcut, ci în ceea ce a acumulat în interior din toate aceste experienţe. Marea sa operă constă în continua rafinare şi consolidare a propriului sine şi la spectacolul pe care acesta îl poate oferi. La fel ca şi Mihai Şora, Alexandru Paleologu a folosit fiecare experienţă (de viaţă sau livrescă) pentru a-şi lărgi orizontul cunoaşterii şi a se bucura pe deplin de miracolul vieţii. Bucuria noastră este aceea de a avea acces, graţie cărţilor sale de confesiuni, la seducătorul spectacol al privirii şi al minţii sale.

În aceste condiţii, pornind de la foarte multele confesiuni făcute de Alexandru Paleologu de-a lungul timpului, am încercat să decelez care au fost oamenii şi momentele care

i-au influenţat destinul, modul în care diferitele experienţe de viaţă i-au modelat sinele. Pentru a obţine o imagine cât mai completă şi reală a personalităţii scriitorului, am încercat – acolo unde a fost cazul – să suprapun amintirilor sale relatările altor participanţi la un episod sau altul. Fireşte, multiplicarea unghiurilor din care sunt privite anumite întâmplări, oferă o mai mare obiectivitate în evaluarea lor.

În capitolul *Familia Paleologu, ipoteze, legende, fantezii* compar ipotezele lansate de Alexandru Paleologu în legătură cu originile numelui său ilustru şi istoria familiei cu rezultatele cercetărilor făcute în arhive de experţii în genealogii. În acelaşi timp ofer unele explicaţii pe marginea presupusei prietenii, foarte vehiculate de scriitor în ultimii ani de viaţă, dintre bunicul său patern, Mihail (Mişu) Paleologu, şi poetul Mihai Eminescu.

În capitolul *Vremea întâlnirilor esenţiale* analizez rolul unor oameni şi al unor opere literare în configurarea personalităţii intelectuale a omului şi scriitorului Alexandru Paleologu: tatăl său, prima guvernantă, profesorii de şcoală, Alice Voinescu, Theodor Pallady, Mihail Jora, George Enescu, şocul unor lecturi care îi vor marca definitiv gustul literar: Caragiale, Zarifopol, Voltaire, Montaigne, Tolstoi, Goethe, Mihail Sadoveanu, întâlnirile decisive cu Constantin Noica şi Nicu Steinhardt. Pentru a demonstra rolul fiecăreia dintre aceste întâlniri în viaţa lui Alexandru Paleologu am utilizat confesiunile scriitorului şi am analizat eseurile despre autorii în cauză pentru a pune în evidenţă aspectele din operele acestora care au atras atenţia eseistului. În capitolul dedicat prieteniei dintre Alexandru Paleologu şi Nicu Steinhardt am folosit documente aflate în Arhiva CNSAS. De asemenea, ofer unele informaţii inedite privind circumstanţele în care a fost confiscat de către Securitate *Jurnalul fericirii*. În plus, prezint notele informative scrise de Alexandru Paleologu despre Nicu Steinhardt, aflate în arhiva CNSAS.

În capitolul *Lecţiile vieţii: pe cărările paradisului şi infernului*, abordez problema influenţei pe care au avut-o mediile prin

care a circulat şi câteva evenimente majore din viaţa sa, în cristalizarea personalităţii intelectuale şi umane a lui Alexandru Paleologu. Cu ajutorul confesiunilor sale, reconstitui modul de viaţă al aristocraţiei din perioada copilăriei sale (epoca interbelică) şi raporturile reprezentanţilor ei cu cei ai ţărănimii pe de o parte şi ai marii burghezii, de cealaltă parte. Trec în revistă apoi experienţele succesive ale scriitorului (scurta carieră de cavalerist, meteorica trecere prin diplomaţie, iniţierea în masonerie, convertirea la catolicism). Cea mai mare parte a capitolului este dedicată perioadei în care scriitorul a fost fugar sub o identitate falsă (Ion Crăifăleanu), celor cinci ani de închisoare şi activităţii sale de informator al Securităţii până în anul 1984. Aproape fiecare informaţie conţine punctul de vedere al lui Alexandru Paleologu, dar şi cele ale celor aflaţi de cealaltă parte a baricadei (ofiţeri de Securitate, informatori care aveau ca sarcină să-l ţină sub observaţie). Ca premieră absolută, aduc informaţii despre o tentativă de recrutare a lui Alexandru Paleologu ca informator al Securităţii, petrecută în anul 1956, înainte de arestarea sa, despre care scriitorul nu a vorbit niciodată, şi reproduc nota informativă a unui coleg de celulă (Mateovici Duşan) din perioada în care a fost arestat în procesul Noica-Pillat, potrivit căreia este posibil ca din naivitate Alexandru Paleologu să fi contribuit la arestarea unor oameni şi, ulterior, la moartea unuia dintre ei în arest.

Toate afirmaţiile în legătură cu această problematică se bazează pe studierea directă a dosarelor aflate în custodia CNSAS, iar unele documente sunt reproduse în Anexe. Pe lângă informaţiile punctuale furnizate de/despre Alexandru Paleologu, investigaţia oferă sugestii importante despre modul în care acţiona Securitatea în mediul foştilor deţinuţi politici şi în cel al lumii scriitoriceşti. Pe de altă parte, documentele aflate în arhivele Securităţii oferă şi un paradox. Deşi se vorbeşte mult de Alexandru Paleologu în documentele de reţea (planuri de măsuri, analize ale activităţii), notele propriu-zise, scrise de mâna lui, sunt foarte puţine şi câtuşi de puţin semnificative.

În fine, prezint câteva aspecte legate de activitatea lui Alexandru Paleologu de ambasador la Paris (din februarie până în iunie, 1990) şi glosez pe marginea ideilor sale despre bătrâneţe şi moarte.

În *Anexe* reproduc câteva conversaţii cu Alexandru Paleologu, realizate până în anul 2000, nepublicate în vreun volum şi inexistente pe internet. Una dintre ele, realizată la câteva zile după anunţul CNSAS privind apartenenţa sa la grupul informatorilor despre care ar exista probe că au făcut poliţie politică surprinde întreaga frustrare a autorului faţă de lipsa de nuanţe a acuzaţiilor în condiţiile în care el şi-a mărturisit colaborarea cu Securitatea încă de la începutul anului 1990. Prin reproducerea integrală a acestor interviuri la care se face adesea referinţă în textul de bază al volumului, am vrut să ofer cititorului şansa de a vedea contextul exact în care au fost făcute anumite afirmaţii, pentru a nu lăsa loc speculaţiilor potrivit cărora ar fi fost scoase din context. De asemenea, public transcrieri şi fotocopii ale unor documente aflate în Arhiva CNSAS, relevante pentru demonstraţiile pe care încerc să le fac în capitolele respective.

Titlul volumului, *Vieţile lui Alexandru Paleologu*, mi-a fost sugerat spontan de distinsul profesor Ion Pop, căruia îi sunt sincer recunoscător. Este mult mai puţin simplu decât pare la prima vedere şi se potriveşte de minune conţinutului cărţii.

Îi sunt recunoscător Adrianei Babeţi pentru că mi-a făcut cadou un extraordinar manuscris al lui Alexandru Paleologu *Despre prietenie*, a cărui primă pagină este reprodusă în acest volum.

Le mulţumesc vechilor şi foarte bunilor mei prieteni Cornel Ungureanu şi Ion Simuţ pentru sfaturile şi observaţiile pertinente făcute pe toată durata redactării cărţii.

Le mulţumesc lui Mircea Dinescu şi doamnei Alina Ilincu fără sprijinul cărora m-aş fi descurcat cu greu în labirintul CNSAS.

Mulţumiri cu totul speciale bunului meu prieten Stelian Tănase, fără de care, cu siguranţă, cartea nu ar fi putut să

apară într-un timp atât de scurt, în forma actuală. Ca om care l-a cunoscut foarte bine pe Alexandru Paleologu, Stelian Tănase mi-a oferit în permanență un sprijin foarte generos, inclusiv documente din arhiva sa personală. Îi rămân mai mult decât recunoscător.

Nu în ultimul rând, întreaga mea gratitudine se îndreaptă către doamna Silvia Colfescu și admirabilul colectiv al editurii Vremea care mi-au oferit o adevărată demonstrație de seriozitate, profesionalism și corectitudine. A fost literalmente o plăcere să lucrez cu această editură.

Tudorel Urian

6. NOTE

Argument

[1] Pentru modul în care opinia publică a luat cunoştinţă de comunicatul Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, elocvent este textul articolului apărut în ediţia din 23 noiembrie 2000 a cotidianului „Ziua". Articolul integral este reprodus în Anexa 1.
[2] *Cu Alexandru Paleologu despre lucrurile cu adevărat importante*, Alexandru Paleologu în dialog cu Tudorel Urian, în *Nostalgia Europei. Volum în onoarea lui Alexandru Paleologu*, volum îngrijit de Cristian Bădiliţă în colaborare cu Tudorel Urian, Editura Polirom, Iaşi, 2003, p. 33.
[3] *Idem*, p. 25.

Familia Paleologu: ipoteze, legende, fantezii

[4] *Sub semnul seninătăţii*, în Al. Paleologu, *Politeţea ca armă. Convorbiri şi articole mai mult sau mai puţin politice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000, pp. 85-103.
[5] Idem, p. 85.
[6] Ibidem.
[7] Idem, p. 86.
[8] Ibidem.
[9] Alexandru Paleologu în dialog cu Filip-Lucian Iorga, *Breviar pentru păstrarea clipelor*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005, pp. 16-19.
[10] *Eminescu a fost de multe ori la noi în casă*, în *Alexandru Paleologu: Nu cred în aptitudinile de justiţie, corectitudine şi creaţie ale omului care disprețuieşte literatura*, interviu de Tudorel Urian, „România literară", nr. 9/2004.
[11] Ibidem.
[12] Ibidem.
[13] *Breviar pentru păstrarea clipelor*, p. 24.
[14] Ibidem.
[15] Idem, pp. 24-25.
[16] Iulian Costache, *Eminescu. Negocierea unei imagini – construcţia unui canon, emergenţa unui mit* – Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2008.

[17] Alexandru Paleologu, *Alchimia existenței*, Editura Cartea Românească, București, 1983.
[18] *Idem*, pp. 15-23.
[19] *Alexandru Paleologu: Nu cred în aptitudinile...*, „România literară" nr. 9/2004.
[20] *Ibidem.*
[21] Mihai Sorin Rădulescu, *Genealogii*, Editura Albatros, București, 1999.
[22] Apud Mihai Sorin Rădulescu, *Op.cit.*, p. 198.
[23] Pentru mai multe detalii privind ascendenții lui Al. Paleologu vezi Mihai Sorin Rădulescu, *Op.cit*, pp. 198-200.
[24] *Nu cred în aptitudinile...* „România literară", nr. 9/2004.
[25] *Breviar pentru păstrarea clipelor*, p. 26.
[26] Idem, p. 27.

Vremea întâlnirilor esențiale

[27] *Breviar...* p. 81.
[28] *O revistă și un profesor*, în Alexandru Paleologu, *Alchimia existenței*, Editura Cartea Românească, București, 1983, p. 175.
[29] Idem pp. 175-176.
[30] Apud Al Paleologu, *Interlocuțiuni*, p. 27.
[31] *Breviar pentru păstrarea clipelor*, pp. 86-87.
[32] Idem, p. 90.
[33] Al. Paleologu, Stelian Tănase, *Sfidarea memoriei (Convorbiri), aprilie 1988-octombrie 1989*, ediția a II-a, Editura DU Style, București, 1996, p. 122.
[34] Ibidem.
[35] Alice Voinescu, *Jurnal*, Ediție îngrijită, evocare, tabel biobibliografic și note de Maria Ana Murnu, cu o prefață de Alexandru Paleologu, Editura Albatros, București, 1997, p. 117.
[36] Idem, pp. VI-VII.
[37] Al. Paleologu, Stelian Tănase, *Op. cit.*, p. 132.
[38] *Al. Paleologu: Nu cred în aptitudinile...*
[39] Apud Al Paleologu, *Interlocuțiuni*, pp. 19-20.
[40] Vezi Al. Paleologu, *Interlocuțiuni*, p. 9, Al. Paleologu, Stelian Tănase, *Op. cit*, p. 249, Al. Paleologu, *Politețea ca armă*, p. 207, Alexandru Paleologu, Filip-Lucian Iorga, *Breviar...*, p. 96, Alexandru

Paleologu: Nu cred în aptitudinile..., „România literară", nr. 9/2004, etc.

[41] Apud Al. Paleologu, *Interlocuțiuni*, pp. 9-10.

[42] *Nu cred în aptitudinile...*

[43] Alexandru Paleologu, *Spiritul și litera; încercări de pseudocritică*, Editura Eminescu, București, 1970; ediția a II-a, Editura Cartea Românească, București, 2007.

[44] Alexandru Paleologu, *Spiritul și litera...*, ediția a II-a, pp. 67-68.

[45] Idem, p. 68.

[46] Alexandru Paleologu, *Bunul-simț ca paradox*, Editura Cartea Românească, București, 1972; ediția a II-a, Editura Vitruviu, București, 1997; ediția a III-a, Editura Cartea Românească, București, 2005.

[47] Alexandru Paleologu, *Bunul-simț ca paradox*, ediția a III-a, Editura Cartea Românească, București, 2005, p. 43.

[48] Idem, p. 47.

[49] Alexandru Paleologu, *Despre lucrurile cu adevărat importante*, Editura Polirom, Iași, 1997.

[50] Vezi *Comicul și zeflemeaua*, în *Alexandru Paleologu: Despre lucrurile cu adevărat importante*, Editura Polirom, Iași, 1997, pp. 112-115.

[51] Al. Paleologu, *Interlocuțiuni...* p. 18.

[52] *Al. Paleologu: Nu cred în aptitudinile...*

[53] *Punctul pe i de la Paul Zarifopol*, în Alexandru Paleologu, *Ipoteze de lucru*, Ediția a III-a, Editura Cartea Românească, București, 2006, pp. 117-126.

[54] Idem, p. 117.

[55] Idem, p. 118.

[56] Ibidem.

[57] *Anticlasicism și creație aurorală*, în Alexandru Paleologu, *Op. cit.*, pp. 127-142.

[58] *Precizări necesare cu privire la Paul Zarifopol*, în Alexandru Paleologu, *Op. cit.*, pp. 143-173.

[59] *Genul doct nu mi se potrivește*, convorbire consemnată de Mircea Vasilescu, în *Interlocuțiuni*, Biblioteca „Viața Românească", București, 1997.

[60] Idem, pp. 10-11.

[61] Al. Paleologu, Stelian Tănase, *Op. cit.*, p. 259.

[62] *Idem*, p. 254.

[63] *Genul doct nu mi se potrivește*, *Op. cit.*, p. 10.

[64] Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniş. Un model paideic în cultura umanistă*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1983.
[65] Este vorba despre cei doi discipoli ai lui Noica, Gabriel Liiceanu şi Andrei Pleşu, *Idem*, p. 107.
[66] Idem, p. 108.
[67] Idem, pp. 108-109.
[68] Alexandru Paleologu a fost fugar în perioada 1949-1955. Ultima parte a acestui interval a petrecut-o, sub o identitate falsă – Ion Crăifăleanu – la Câmpulung, unde a devenit unul dintre apropiaţii lui Noica. Această apropiere va fi de altfel unul dintre principalele capete de acuzare în procesul ce va duce la condamnarea scriitorului.
[69] Gabriel Liiceanu, *Op. cit.*, p. 119.
[70] Al. Paleologu, *Amicus Plato... sau: Despărţirea de Noica*, în *Ipoteze de lucru*, ediţia a III-a, Editura Polirom, Iaşi, 2006, p. 81.
[71] *Idem*, p. 13.
[72] *Ibidem*.
[73] Pentru întreaga discuţie vezi Cristian Bădiliţă, *Amicus Plato et Amicus Amici Platonis*, Editura LiterNet, pe portalul liternet.ro.
[74] *Un interviu recuperat*, în Al. Paleologu, *Politeţea ca armă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000, pp. 206-207.
[75] *Nostalgia Europei. Volum în onoarea lui Alexandru Paleologu*, volum îngrijit de Cristian Bădiliţă în colaborare cu Tudorel Urian, Editura Polirom, Iaşi, 2003.
[76] *Cu Alexandru Paleologu despre lucrurile cu adevărat importante* (Alexandru Paleologu în dialog cu Tudorel Urian), în vol. *Nostalgia Europei...*, p. 30.
[77] Ibidem.
[78] Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1978, pp. 7-8.
[79] Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, ediţia a III-a, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2006, p. 14.
[80] Pentru a da un singur exemplu, este binecunoscut faptul că din ediţia cărţii lui Cioran, *Schimbarea la faţă a României*, publicată la câţiva ani după căderea comunismului, au fost eliminate toate pasajele cu nuanţă antisemită din ediţia princeps.
[81] *Nostalgia Europei*, p. 31.
[82] *Breviar pentru păstrarea clipelor, pp. 79-80.*

[83] Alexandru Paleologu, *Despre lucrurile cu adevărat importante*, Editura Polirom, Iaşi, 1997.
[84] Idem, p. 39.
[85] *Nostalgia Europei*, p. 27.
[86] N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991.
[87] Idem, p. 210.
[88] Ibidem.
[89] Ibidem.
[90] Idem, pp. 210-211.
[91] Al. Paleologu, Stelian Tănase, *Op. cit.*, p. 159.
[92] Idem, p. 160.
[93] Ibidem.
[94] Alexandru Paleologu, *Alchimia existenţei*, ed. cit., p. 159.
[95] *Idem*, p. 162.
[96] Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, *Nicu Steinhardt în dosarele Securităţii. 1959-1989*, Selecţia documentelor Clara Cosmineanu şi Silviu B. Moldovan, Prefaţă Toader Paleologu, Studiu introductiv Clara Cosmineanu, Editura Nemira, 2005, p. 48.
[97] Idem, p. 57.
[98] Din fericire, din motive necunoscute, acele articole nu au fost publicate, fapt ce face mărturia lui Paleologu cu atât mai preţioasă. De ce nu au mai fost publicate articolele? Poate că cineva a considerat că pentru eficienţa muncii ar fi mai bine ca onorabilitatea şi credibilitatea proaspătului informator să rămână neştirbită. Este doar o ipoteză.
[99] N. Steinhardt, *Op. cit.*, pp. 301-302.
[100] Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, *Op. cit.*, p. 193.
[101] Idem, p. 157.
[102] Idem, pp. 181-182.
[103] Aşa cum au arătat istoricul literar George Ardeleanu şi alţi cercetători specializaţi în viaţa şi opera lui Nicu Steinhardt, informatorul „Artur" este poetul Ion Caraion.
[104] Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, *Op. cit.*, pp. 182-183.
[105] Idem, p. 182.
[106] Interviul nu a fost reprodus în volumul *Nostalgia Europei* din cauza tonului foarte vehement al interlocutorului meu şi dorinţei sale de a nu pleca din această lume certat cu unii şi alţii. Cum la vremea

respectivă revista „Cuvântul" nu avea nici pagină de Internet, textul a devenit aproape intruvabil. Pentru că el conține informații esențiale, îl voi reproduce integral în Anexa 2 a acestei lucrări.

[107] *De la Premiul de Excelență la stâlpul infamiei,* Tudorel Urian în dialog cu Alexandru Paleologu, în revista „Cuvântul", anul VII (XII), Nr. 1 (285), ianuarie 2001.

[108] *„Omul este vinovat de nereușita lui de la 60 de ani încolo"*, interviu (inedit) realizat de Ovidiu Şimonca, în revista „Observator cultural", nr. 285, august 2005.

[109] Întregul document aflat în Arhiva CNSAS, dosar I207/vol. 4, este reprodus în Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Op.cit.*, pp. 111-114.

[110] Întregul document aflat în arhiva CNSAS, dosar I207/vol.4, este reprodus în Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Op. cit.*, pp. 122-125.

[111] Vezi Anexa 2.

[112] Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Op. cit.*, pp. 117-121.

[113] Idem, p. 117.

[114] Idem, pp. 120-121.

[115] Idem, p. 121.

[116] Cele mai multe dintre notele aflate în dosarul de urmărire informativă a lui Nicu Steinhardt sunt semnate de informatorul „Adrian Cozmescu". Adesea lungi şi scrise într-un stil nelipsit de eleganță, ele par a fi rodul muncii unui „informator onest", mai degrabă favorabil „obiectivului". S-a demonstrat ulterior că cel care se ascundea sub această identitate a fost Emanuel Vidraşcu, fostul naş de botez al lui Steinhardt, cunoscut din perioada detenției.

[117] Idem, pp. 253-254.

[118] Vezi Anexa 2.

[119] *Alexandru Paleologu: Nu cred în aptitudinile...*, „România literară" nr. 9/2004.

[120] Alexandru Paleologu, *Bunul-simț ca paradox*, ediția a III-a, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2005.

[121] Idem, pp. 205-206.

[122] Idem, p. 206.

[123] Idem, p. 215.

[124] Al. Paleologu, *Interlocuțiuni*, p. 28.

[125] Idem, p. 30.

[126] Cele patru cronici plastice, publicate în „Universul literar": Expozițiile *Laetiția Lucasievici și Grupul ieșan* (Sala Dalles) „Universul literar", v. 47, nr. 1, 19 februarie 1938, p. 4; *Sala Dalles: Adam Bălțatu; Sala Mozart: Aramov*, „Universul literar", v. 47, nr. 2, 26 februarie 1938, p. 4; *Grupul nostru*, „Universul literar", v. 47, nr. 3, 5 martie 1938, p. 4; *Expozițiile: Șirato-Tonitza și Lucia Demetriade-Bălăcescu (Sala Dalles)*, „Universul literar", v. 47, nr. 4, 12 martie 1938, p. 4.
[127] Idem, p. 31.
[128] Pentru mai multe amănunte legate de existența lui Mihail Jora în primii ani ai regimului comunist vezi excelentul articol *Mihail Jora – sub lupa Securității*, semnat de Ioana Voicu Arnăuțoiu, în numărul din 3 iunie 2005 al revistei „22".
[129] În realitate nu s-a adresat studenților, ci așa cum am arătat mai sus, a cerut păstrarea unui moment de reculegere în cinstea Regelui, în momentul depunerii jurământului de credință față de noua putere; evident însă, ideea rămâne aceeași, mai ales că ea a avut efecte imediate asupra existenței sale, fiind dat afară de la Conservator.
[130] Al. Paleologu, Stelian Tănase, *Op. cit*, p. 137.
[131] *Breviar...* pp. 30-31.
[132] Idem, p. 105.
[133] *Alexandru Paleologu: Nu cred în aptitudinile...*, România literară", nr. 9/2004.

Lecțiile vieții: pe cărările paradisului și infernului

[134] *Breviar*, pp. 29-30.
[135] Idem, p. 30.
[136] Ibidem.
[137] *Pentru o lady pielea delicată era un semn de mârlănie*, interviu cu Alexandru Paleologu realizat de Tudorel Urian, în „Cuvîntul", Anul II (VII), nr. 7 (231), iulie 1996 – vezi Anexa 4.
[138] Ibidem.
[139] *Sfidarea memoriei*, p. 167.
[140] Ibidem.
[141] Alexandru Paleologu, *Lucrețiu Pătrășcanu era descendentul postelnicului Veveriță*, în „Cuvîntul", anul II (VII), nr. 6 (230), iunie 1996 – vezi Anexa 3.
[142] Ibidem.
[143] *Sfidarea memoriei*, p. 98.

[144] *Nostalgia Europei*, p. 23.
[145] Aşa cum singur mărturiseşte (Vezi, *Breviar...*, p. 73), Alexandru Paleologu nu a fost niciodată ofiţer de profesie. Scurta sa carieră de cavalerist - imortalizată într-o fotografie celebră - a fost rezultatul efectuării stagiului militar în anul III de facultate. La sfârşitul acestuia a devenit ofiţer în rezervă, aşa cum deveneau cei admişi la facultate care făceau armata „cu termen redus" în timpul regimului comunist.
[146] *Sfidarea memoriei*, p. 111.
[147] *Nostalgia Europei*, p. 23.
[148] ACNSAS, Dos. nr. I 205, vol. 3, ff. 51-55 (faţă-verso).
[149] Vezi supra, subcapitolul *Revelaţiile vieţii şi ale literaturii: Mihail Sadoveanu*.
[150] Vezi *Nostalgia Europei*, pp. 28-29.
[151] Ibidem.
[152] *Sfidarea memoriei*, p. 53.
[153] Idem, p. 56.
[154] Idem, p. 57.
[155] Idem, p. 58.
[156] Dacă nu ar fi stat la Câmpulung sub o identitate falsă, nu ar fi fost implicat în Procesul Noica-Pillat. Mai mult, în actul de acuzare se reaminteşte şi faptul că i-a găzduit pe cei doi fugari şi că a tradus scrisoarea lui Zurescu către lumea liberă.
[157] ACNSAS, Dos. nr, I 205, vol. 3 ff. 53 (verso)-54.
[158] Arhiva CNSAS, Dos. nr. I 205 f. 2.
[159] Ibidem.
[160] Idem, ff. 67-68.
[161] Idem, f. 325.
[162] Idem, f. 381.
[163] Idem, f. 113.
[164] *Sfidarea memoriei*, p. 141.
[165] Idem, p. 138.
[166] Idem, pp. 138-139.
[167] Vezi *Sfidarea memoriei*, pp. 138-140.
[168] Idem, pp. 62-64.
[169] Idem, p. 64.
[170] Alexandru Paleologu, *Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor. Convorbiri cu Marc Semo şi Claire Trêan*, traducere de Alexandru Ciolan, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, pp. 107-116.
[171] Idem, p. 382.

[172] Vezi *Sfidarea memoriei*, pp. 187-190, *Politețea ca armă*, pp. 152-153.
[173] Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, dosar nr. R 84.
[174] Vezi Anexa 5, unde este reprodus textul Raportului.
[175] ACNSAS, dosar nr. R 84, f. 10.
[176] În toate amintirile lui Alexandru Paleologu și în alte documente se vorbește despre Ion Zurașcu ca despre un membru al PNL, nu al PNȚ.
[177] ACNSAS, dosar I 205/vol. 2 f. 2.
[178] Idem, ff. 7-9.
[179] Idem, ff. 23-24.
[180] *Sfidarea memoriei*, p. 171.
[181] Vezi Anexa 2.
[182] ACNSAS, dosar I 205/vol. 2, f. 28 (verso).
[183] *Sfidarea memoriei*, pp. 175-176.
[184] Alexandru Paleologu, *Minunatele amintiri...*, p. 123.
[185] *Nostalgia Europei*, p. 24.
[186] *Breviar...*, p. 19.
[187] Idem, pp. 18-19.
[188] ACNSAS, dosar I 205, vol. 2, f. 28 (față-verso).
[189] *Sfidarea memoriei*, pp. 186-187.
[190] ACNSAS, dosar R 84 ff. 72-74, vezi Anexa 6.
[191] *Sfidarea memoriei*, p. 188.
[192] Idem, p. 189.
[193] Ibidem.
[194] Vezi Anexa 6.
[195] Vezi Anexa 7.
[196] Ibidem.
[197] *Sfidarea memoriei*, pp. 188-189.
[198] Vezi Anexa 8.
[199] Ibidem.
[200] Ibidem.
[201] Vezi Anexa 9.
[202] Ibidem.
[203] Ibidem.
[204] Ibidem.
[205] Vezi Anexa 2.
[206] Vezi Anexa 12.
[207] Ibidem.

[208] Vezi Anexa 13.
[209] ACNSAS, dosar R 84, ff. 162-163.
[210] Idem, ff. 211-212.
[211] Idem, f. 247.
[212] Vezi Idem, ff. 293-295.
[213] Idem, f. 296.
[214] *Sfidarea memoriei*, pp. 191-192.
[215] Horia-Roman Patapievici, *Politice*, ediția a IV-a, Editura Humanitas, București, 2006, pp. 21-57.
[216] Monica Lovinescu, *Jurnal. 1990-1993*, Editura Humanitas, București, 2003, p. 127.
[217] Alexandre Paléologue, *Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur de gaulle*, Editions Balland, 1990.
[218] *Despre îmbătrânire*, interviu realizat de Adriana Babeți, în „Orizont", nr. 10/25 octombrie 1995, apud Alexandru Paleologu, *Interlocuțiuni*, Biblioteca „Viața Românească", București, 1997, pp. 384-399.
[219] Idem, p. 390.
[220] *Breviar...*, p. 225.
[221] Idem, p. 226.

Concluzii

[222] ACNSAS, dosar nr. I 205 vol. 3, p. 51 (verso).
[223] Leonid Dragomir, *Mihai Şora. O filosofie a bucuriei şi a speranței*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2009.
[224] *Idem*, pp. 94-95.

7. BIBILIOGRAFIE

Alexandru Paleologu, *Spiritul şi litera: încercări de pseudocritică*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1970; ediția a II-a, Cartea Românească, 2007.

Alexandru Paleologu, *Bunul-simț ca paradox*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1972; ediția a II-a (remaniată de autor), Editura Vitruviu, Bucureşti, 1997; ediția a III-a, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2005.

Alexandru Paleologu, *Simțul practic*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1974; ediția a II-a, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2007.

Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1978; ediția a II-a, Editura Vitruviu, Bucureşti, 1997; ediția a III-a, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2006.

Alexandru Paleologu, *Ipoteze de lucru*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1980; ediția a II-a, Editura Eminescu, Bucureşti, 1996, ediția a III-a, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2006.

Alexandru Paleologu, *Alchimia existenței*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1983.

Alexandre Paléologue, *Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans*, Éditions Balland, Paris, 1990.

Alexandru Paleologu, *Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor. Convorbiri cu Marc Semo şi Claire Trean*, traducere de Alexandru Ciolan, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991.

Al. Paleologu, Stelian Tănase, *Sfidarea memoriei (Convorbiri), aprilie 1988-octombrie 1989*, Editura DU Style, 1995; ediția a II-a, Editura DU Style, 1996.

Alexandru Paleologu, *Despre lucrurile cu adevărat importante*, Editura Polirom, Iaşi, 1997; ediţia a II-a, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2006.

Al. Paleologu, *Interlocuţiuni*, Biblioteca „Viaţa Românească", Bucureşti, 1997.

Al. Paleologu, *Politeţea ca armă. Convorbiri şi articole mai mult sau mai puţin politice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000.

Alexandru Paleologu, *L'Occident est à l'Est*, Est – Samuel Tastet Éditeur, 2001.

Al. Paleologu, *Moştenirea creştină a Europei*, Carte apărută cu binecuvântarea Î.P.S Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, ediţie îngrijită de Fabian Anton, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2003.

Alexandru Paleologu în dialog cu Filip-Lucian Iorga, *Breviar pentru păstrarea clipelor*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005.

Alexandru Paleologu, *Strada Armenească. Convorbiri cu Fabian Anton*, Editura Ararat, Bucureşti, 2006.

Nostalgia Europei. Volum în onoarea lui Alexandru Paleologu, volum îngrijit de Cristian Bădiliţă în colaborare cu Tudorel Urian, Editura Polirom, Iaşi, 2003.

Cristian Bădiliţă, *Nodul Gordian*, Editura Vinea, Bucureşti, 2002.

Pavel Chihaia, *Faţa cernită a libertăţii. Douăzeci de convorbiri la „Europa Liberă"*, Editura „Jurnalul Literar", Bucureşti, 1991.

Dan Ciachir, *Când moare o epocă*, Ediţie definitivă, Editura Timpul, Iaşi, 2009.

E. M. Cioran, *Œuvres*, Quatro Gallimard, 2003.

Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, *Nicu Steinhardt în dosarele Securităţii, 1959-1989*, selecţia documentelor Clara Cosmineanu şi Silviu B. Moldovan, Prefaţă Toader Paleologu, Studiu introductiv Clara Cosmineanu, Editura Nemira, Bucureşti, 2005.

Leonid Dragomir, *Mihai Şora – O filosofie a bucuriei şi a speranței*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2009.

Alexandru George, *Reveniri, restituiri, revizuiri*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1999.

Adriana Georgescu, *La început a fost sfârşitul*, ediția a II-a revăzută, text îngrijit de Micaela Ghițescu, prefață de Monica Lovinescu, Fundația Culturală Memoria, 1999.

Virgil Ierunca, *Fenomenul Piteşti*, prefață de François Furet, Editura Humanitas, Bucureşti, 2007.

Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*. Volumul I, 1949, 1952-1954, ediția a II-a revizuită, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999.

Sorin Lavric, *Noica şi mişcarea legionară*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2007.

Philippe Lejeune, *Pactul autobiografic*, traducere de Irina Margareta Nistor, Editura Univers, Bucureşti, 2000.

Philippe Lejeune, *Signes de vie. Le pacte autobiographique 2*, Éditions du Seuil, mars 2005.

Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniş. Un model paideic în cultura umanistă*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1983.

Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.

Monica Lovinescu, *Jurnal. 1981-1984*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002.

Monica Lovinescu, *Jurnal. 1985-1988*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002.

Monica Lovinescu, *Jurnal. 1990-1993*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2003.

Monica Lovinescu, *Jurnal. 1994-1995*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2004.

Monica Lovinescu, *Jurnal. 1996-1997*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005.

Monica Lovinescu, *Jurnal. 1998-2000*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2006.

Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2008.

Montaigne, *Essais. Livre premier*, Édition réalisée par Denis Bjai, Bénédicte Boudou, Jean Céard et Isabelle Pantin, sous la direction de Jean Céard, Le Livre de Poche Classique, 2002.

Montaigne, *Essais. Livre second*, Édition réalisée par Denis Bjai, Bénédicte Boudou, Jean Céard et Isabelle Pantin, sous la direction de Jean Céard, Le Livre de Poche Classique, 2002.

Montaigne, *Essais. Livre troisième*, Édition réalisée par Denis Bjai, Bénédicte Boudou, Jean Céard et Isabelle Pantin, sous la direction de Jean Céard, Le Livre de Poche Classique, 2002.

Constantin Noica în Arhiva Securității, selecția, prezentarea și îngrijirea documentelor de Dora Mezdrea, texte introductive de Gabriel Liiceanu şi Andrei Pleşu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009.

Horia-Roman Patapievici, *Politice*, ediția a IV-a, Editura Humanitas, Bucureşti, 2006.

Saint Augustin, *Les confessions*, traduction, préface et notes par Joseph Trabucco, Garnier-Flammarion, 1964.

Eugen Simion, *Scriitori români de azi, III*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1984.

Alexandr Soljeniţîn, *Arhipelagul Gulag. 1918-1956. Încercare de investigaţie literară*, Părțile întâi şi a doua, traducere, note şi tabel cronologic de Nicolae Iliescu, postfață de Alexandru Paleologu, Editura Univers, Bucureşti, 1997.

Mihai Şora, *Câteva crochiuri şi evocări*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 2000.

Mihai Şora, *Despre dialogul interior. Fragment dintr-o Antropologie Metafizică*, traducere din limba franceză de Mona Antohi şi Sorin Antohi, postfaţă de Virgil Nemoianu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2006.

Mihai Şora, *Clipa & timpul*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2005.

Alex Ştefănescu, *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, concepţia grafică Mihaela Şchiopu, fotografii de Ion Cucu, Editura Maşina de scris, Bucureşti, 2005.

Stelian Tănase, *Anatomia mistificării*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009.

Alice Voinescu, *Jurnal*, Ediţie îngrijită, evocare, tabel biobibliografic şi note de Maria Ana Murnu, cu o prefaţă de Alexandru Paleologu, Editura Albatros, Bucureşti, 1997.

Paul Zarifopol, *Pentru arta literară, I*, ediţie şi prefaţă de Al. Săndulescu, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1997.

Paul Zarifopol, *Pentru Arta literară, II*, ediţie de Al. Săndulescu, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1998.

Dosare ale Securităţii aflate în Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii:

ACNSAS, dosar I205/vol 1./Alexandru Paleologu

ACNSAS, dosar I/205/vol 2./Alexandru Paleologu

ACNSAS, dosar I/205/vol. 3/ Alexandru Paleologu

ACNSAS, dosar R84/Alexandru Paleologu

ACNSAS, dosar P336/volumele 1-15 – procesul Noica-Pillat

ACNSAS, dosar I207/vol. 1-11 – Nicu Steinhardt

ACNSAS, dosar I3091 – Nichita Stănescu

ACNSAS, dosar I2628/1 - Ştefan Augustin Doinaş

ACNSAS, dosar I2628/2 - Ştefan Augustin Doinaş

ACNSAS, dosar R874/1 - Ştefan Augustin Doinaş

ACNSAS, dosar R874/2 T.O. - Ştefan Augustin Doinaş

ACNSAS, dosar I2629/1 - Ştefan Augustin Doinaş

ACNSAS, dosar I2629/2 - Ştefan Augustin Doinaş

ACNSAS, dosar I2629/3 - Ştefan Augustin Doinaş

ACNSAS, dosar I2629/4 - Ştefan Augustin Doinaş.

8. ANEXE

Anexa 1

„Ziua", 23 noiembrie 2000
Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității a definitivat trei liste
Candidații securiști
Numele sonore: Mircea Ionescu Quintus, Marcian Bleahu, Alexandru Paleologu, Petre Naidin, Ilie Merce, Paul Alecu, Francisc Baranyi, Vicențiu Găvănescu, Petre Moldovan * 38 de aspiranți la Parlament au făcut poliție politică, au colaborat sau au lucrat efectiv la Securitate * Au fost verificați 20.000 de candidați și 4000 de dosare din arhiva SRI, SIE, MApN * Activiștii PCR nu apar în arhive * Quintus protestează * Decizia CNSAS în privința lui Iliescu nemulțumește CDR * Astăzi și mâine vor fi verificate listele candidaților pentru București
Colegiul Consiliului pentru Studierea Arhivelor Securității a dat, ieri, publicității numele candidaților la alegeri care au avut legătură cu Securitatea. Aceștia au fost împărțiți în trei categorii: colaboratori care au desfășurat activități de poliție politică; colaboratori a căror activitate de poliție politică nu poate fi argumentată prin documentele din dosar și o ultimă categorie, cei care au lucrat nemijlocit în Securitate.
CNSAS a verificat peste 4000 de dosare aflate în arhivele Serviciului Român de Informații, Serviciului de Informații Externe și Ministerului Apărării Naționale. Au fost audiate zeci de persoane care apăreau într-un fel sau altul în arhivele controlate. Unele dintre acestea au fost scoase din discuție în urma acestor audieri.
CNSAS va verifica astăzi și mâine ultimele liste ale candidaților pe București, a declarat președintele Colegiului, Gheorghe Onișoru.

De menționat că activiștii PCR nu apar în arhivele SRI, SIE sau MApN chiar dacă au colaborat cu Securitatea deoarece urmele turnătoriilor lor au fost șterse la ordinul lui Ceaușescu, au explicat membrii Colegiului.

Au fost verificate doar listele partidelor cu șanse de a ajunge în Parlament

„În temeiul Legii 187/1999 s-a procedat la verificarea candidaților pentru alegerile generale din 26 noiembrie 2000. Datorită numărului mare de candidați (circa 20.000) și în conformitate cu prevederile art. 36, al. 2, din Regulamentul de organizare și funcționare a CNSAS, Colegiul a stabilit ca fiind prioritară verificarea listelor depuse de partidele parlamentare creditate cu șanse reale. Astfel, au fost verificate listele complete puse la dispoziția Colegiului de către PDSR, CDR 2000, PNL, UDMR, ApR și AN (PUNR + PNR), precum și cele provenite de la Birourile Electorale Județene pentru minoritățile naționale altele decât cea maghiară, PRM și PD. Menționăm că acestea din urmă ne-au parvenit eșalonat, cea de la București sosind în cursul zilei de astăzi, ceea ce explică faptul că verificările pentru PD și PRM nu se pot socoti încheiate. Verificările CNSAS au avut în vedere numai acele acțiuni ale fostei Securități ce se reflectă în arhivele care, având instrumente de arhivare bine puse la punct, au putut fi cercetate, respectiv arhivele SRI, SIE și MApN. Materialul cercetat nu poate fi făcut public fără nuanțe. În consecință, Colegiul a identificat mai multe tipuri de legături cu fosta Securitate.

Categoria „poliție politică"

O primă categorie, ce se va publica și în Monitorul Oficial, cuprinde lista persoanelor care au desfășurat activități de poliție politică. Acestea sunt:

1. Balaj Eugen - CDR 2000; 2. Bleahu Marcian – CDR 2000; 3. Dobrescu Cătălin Gabriel – CDR 2000; 4. Drăgulin Gheorghe – PDSR; 5. Dumitru I. Dumitru – CDR 2000; 6. Fazakas László – UDMR; 7. Ianculovici Ivan – CDR-2000; 8. Ionescu-Quintus Mircea – PNL; 9. Luminosu Solomon – CDR 2000; 10. Mica

Alexandru – PDSR; 11. Naidin Petre – PDSR; 12. Negrău Mircea – CDR 2000; 13. Paleologu Alexandru – PNL; 14. Rațiu Viorel – PDSR; 15. Roman Emil – AN; 16. Sovago Dumitru – CDR 2000; 17. Toader Vasile – CDR 2000.

Colaboratori nedovediți

A doua categorie se referă la persoanele care au colaborat cu fosta Securitate, dar a căror activitate de poliție politică nu poate fi argumentată prin documentele aflate în dosar. Acestea sunt:

1. Alecu Aurelian Paul – PD; 2. Aranyosi Ștefan – UDMR; 3. Baranyi Francisc – UDMR; 4. Bogdan Marius Nicolae – CDR 2000; 5. Călăuz Ioan – CDR 2000; 6. Dănilă Vasile – PNL; 7. Dogaru Gheorghe – PDSR; 8. Drăguşanu Vasile – PD; 9. Găvănescu Vicențiu – CDR 2000; 10. Gioarsă Viorel – PDSR; 11. Gorea Marinel – PRM; 12. Jablonoczky Andrei Alexandru – UDMR; 13. Moldovan Petre – PDSR; 14. Popa Mircea – CDR 2000; 15. Rákóczi Ludovic – UDMR; 16. Râpeanu Petre – CDR 2000; 17. Sersea Nicolae – PDSR; 18. Vasile – PDSR; 19. Stefanca Petru – ApR.

Securişti activi

O altă categorie reprezintă persoanele care, deşi au semnat un angajament cu fosta Securitate, au refuzat ulterior colaborarea sau au furnizat informații nerelevante. Colegiul consideră că, potrivit legii, numele acestora nu trebuie făcute publice. În sfârşit, ultima categorie îi cuprinde pe acei candidați care au lucrat nemijlocit în Securitate, respectiv ofițerii de securitate Antonescu Marin - ApR; Merce Ilie - PRM.

În perioada imediat următoare, vom publica în Monitorul Oficial, conform prevederilor art. 17 al. 2, din Legea 187/1999, lista cu ofițerii şi subordonații de Securitate, care au desfăşurat activități de poliție politică, identificați din dosarele studiate. În stadiul de definitivare se găseşte lista colaboratorilor şi agenților fostei Securități din actualul Parlament.

(n.r. – intertitlurile aparțin redacției)

De la Premiul de Excelență la stâlpul infamiei

Tudorel Urian în dialog cu Alexandru Paleologu
„Cuvîntul", Anul VII (XII), Nr. 1 (285), ianuarie 2001

În preajma alegerilor din toamna anului trecut (2000 – n.m.) a fost dat publicității un comunicat al CNSAS în care dumneavoastră și președintele PNL, Mircea Ionescu Quintus, erați acuzați că pe vremea regimului comunist ați fi întreprins acțiuni de poliție politică. Cum calificați acest demers?

Înainte de a-l califica într-un fel, vreau să dau o, sper eu, convingătoare argumentare în legătură cu motivul pentru care voi spune ceea ce voi spune. Prima reacție la aflarea acestei „dezvăluiri" a fost să îmi pun o întrebare metafizică: cum se poate face, pe cont propriu, poliție politică? Se poate face doar în felul în care copiii care citesc romane polițiste se joacă de-a detectivii. Eu întreb dacă poliție politică poate exista în absența unui organism puternic al statului, dotat cu cele mai redutabile mijloace. Poate cineva, ca amator, ca diletant, ca estet, să facă poliție politică pe cont propriu? Cum se poate face așa ceva? În afară de o joacă de copii, care n-ar trebui să devină informație de presă decât minoră, eu nu văd cum. Cum puteam noi să facem poliție politică este o primă întrebare. A doua este cum de nu au apărut decât așa de puțini presupuși colaboratori ai fostei Securități (vreo zece de la PNȚCD, cu nume mai degrabă anodine, obscure și două nume mai răsărite de la PNL). Un mister rămâne și motivul pentru care acest demers s-a făcut exact în ultima săptămână a campaniei electorale și a afectat două partide care, deși se aflau într-o polemică idioată și aberantă, se situau cam pe aceleași poziții politice. Aceste liste au fost publicate de către o comisie care a întrunit acceptul tuturor formațiunilor politice din Parlament, deci, se presupune că nu face o politică partizană. Totuși a procedat ca și cum mi-

siunea ei ar fi fost să denigreze aceste două partide de – să le spun – democrație burgheză. Cu alte cuvinte, partidele care sunt în afara formulei iliesciano-vadimiste.

Ce interes ar fi avut Consiliul să lanseze o astfel de acțiune cu substrat politic într-un moment în care atât PNȚCD, cât și PNL se mai aflau, de bine, de rău, la putere?

Aceste partide nu se aflau la putere, ci doar la guvernare. Aveau niște miniștri în guvern care nu se înțelegeau între ei. Reprezentanții PNȚCD și PNL ocupau niște funcții de miniștri, fără a avea însă nicio putere, pentru că întregul aparat tehnic al ministerelor era ocupat de aceiași oameni rămași de pe urma lui Ceaușescu și, ulterior, a FSN. Cred că scopul Consiliului a fost acela de a compromite aceste două partide care ar fi trebuit să fie aliate, dar care se aflau într-o stupidă, grotescă și neruşinată, mutuală dușmănie. Mai grav este comportamentul PNȚCD, cu „sfânta mare neruşinare" și alte asemenea neruşinări.

Să nu uităm, totuși, că din CNSAS au făcut parte Andrei Pleşu și H.-R. Patapievici, oameni a căror vocație pentru un scenariu precum cel sugerat de dumneavoastră pare neverosimilă.

Pentru mine este o enigmă extremă. M-am văzut după aceea cu Andrei Pleşu la o conferință care a avut loc la New Europe College, unde ne-am pupat, am discutat mai multe probleme anodine și chiar despre chestia asta ca ceva obiectiv. Totuși, pentru că Andrei Pleşu are în această chestiune un punct de vedere mai relativist, mai puțin angajat și mai puțin convins, mâhnirea mea este mai mică și aș putea spune că dezamăgirea mea nu este enormă, nu este abisală. În cazul lui Horia Patapievici este însă abisală. Iată de ce. Locuim la doi pași, aveam obiceiul să ne dăm telefoane, să ne vedem des. După povestea asta, fiul meu a vrut să vorbească cu el. Nu a putut să dea de el la telefon. Firește, omul are tot dreptul să nu răspundă, să spună că nu este acasă, probabil că e asaltat de telefoane. Nu ne-am mai văzut niciodată de atunci, nu mi-a dat niciun telefon și nici nu are aerul că s-ar pregăti să îmi dea vreun telefon. Singurul moment în care

ne-am văzut a fost la înmormântarea lui Horia Bernea, când a venit la mine şi m-a îmbrăţişat. Acesta a fost un gest care poate fi emoţionant, dar nu a avut nicio congruenţă cu alte gesturi sau cu non-gesturi. Într-una din seri l-am văzut la televizor, la o emisiune a lui Florin Călinescu, unde făcea elogiul activităţii CNSAS. Or, acest Colegiu a avut o activitate lamentabilă, inexistentă din punct de vedere politic şi incalificabilă din punct de vedere moral.

Din cele afirmate de dumneavoastră în prima parte, aş spune, mai degrabă, existentă, din punct de vedere politic.

Existentă din punctul de vedere al nocivităţii.

Din reacţiile publice ale lui Andrei Pleşu şi Horia Patapievici nu am simţit că vreunul dintre ei ar pune în vreun fel sub semnul întrebării concluziile Raportului CNSAS sau modul şi momentul în care acesta a fost adus la cunoştinţa electoratului.

Nu. Dimpotrivă, am citit o replică a Colegiului (a întregului Colegiu, deci, inclusiv Patapievici şi Pleşu) la un articol al lui Mircea Dinescu în care se vorbea despre iepuraşul cu glonţul în el, care era acuzat de colaborare cu vânătorul. Replica celor din Colegiu a fost una antologică. Au afirmat că, dacă Mircea Dinescu nu ar fi chiulit de la şedinţele Colegiului, ar fi văzut cum iepuraşul îşi arată colţii.

Dumneavoastră aţi reuşit până la urmă să vedeţi dosarul pe baza căruia aţi fost acuzat?

Nu, pentru că nu m-a interesat. Dacă aflu că un prieten bun de-al meu m-a turnat frecvent la Securitate, îi spun: „Ai fost un prost sau, poate, un laş, dar îmi face plăcere să ne vedem, uităm chestia asta". Dacă este vorba de un om care nu îmi este plăcut, e un bun prilej să scap de el.

De data asta problema e alta. Dumneavoastră sunteţi acuzat că i-aţi turnat pe alţii.

Am făcut-o, cum am spus la emisiunea Orient Express. În momentul în care ai intrat în aşa ceva nu poţi face eseuri despre Rilke sau despre melancolie. Trebuie să dai informaţii. Cum să le dai astfel încât să nu faci rău cuiva? Pentru că mi-am dat seama destul de repede că şi informaţiile anodine

ne, insignifiante, pot aduce prejudicii: fie sunt luate în serios, fie sunt folosite pentru a-i convinge pe alții că știu tot. Toate informațiile pe care le-am dat au fost făcute în așa fel încât să rămână fără efecte. Și aici poți, dacă ești inteligent și dacă nu ai ghinion, să te strecori. Dovadă este amicul meu Nicu Steinhardt, amicul care mi-a dat cartea lui, *Jurnalul fericirii*, să o păstrez, și nu s-a ferit niciodată de mine. Când i-am mărturisit prima oară – pentru că lui i-am mărturisit, înainte de apariția mărturiei mele publice din volumul *Sfidarea memoriei* –, mi-a replicat: „Eu eram sigur demult de lucrul acesta, mă așteptam, dar nu m-am ferit de tine nicio clipă, pentru că știam că ești băiat deștept și că nu ești în stare să faci o porcărie". Asta este important. Ce este un prieten? Este acela care nu te crede capabil să faci o ticăloșie, chiar cu probele pe masă. Când cineva trage concluzii după niște informații oficiale, nici nu te întreabă, nici nu te consultă, acela nu îți este prieten, acela este un porc. Și știu câțiva oameni – nu le dau numele acum, dar o voi face cândva – care s-au purtat ca niște porci. Porci nu în sensul că ar fi făcut vreo porcărie, dar s-au purtat ca niște nesimțiți. Acești oameni nu mai au dreptul la prietenie. Nu este ușor să le dai numele pentru că tu ai ținut la ei. Ei însă au ținut mai mult la vanitatea lor decât la tine. Aici aș vrea să mai reamintesc ceva. Știți de unde vine numele Metternich? Dacă îmi amintesc bine, am citit acum câțiva zeci de ani într-o carte că împăratul Henric Păsărarul avea printre cavalerii săi pe unul Metter, pe care îl prefera și pe care îl copleșea de favoruri. Acest lucru îi făcea pe ceilalți să-l pizmuiască și să-l pârască mereu cu tot felul de răutăți: că s-a ticăloșit, că e trădător, că pune la cale cine știe ce complot. La toate astea împăratul ar fi răspuns: „Metter? Nicht!" Este răspunsul unui prieten. Și această reacție este corectă, pentru că un prieten poate să nu facă o porcărie, chiar dacă există probe care îl copleșesc. Acel prieten al tău care te crede capabil de o porcărie și nici măcar nu are onoarea obligatorie, minimală, de a discuta cu tine chestiunea aceasta înainte de a te dezaproba, este în realitate un

porc. O afirm cu deplină cunoştinţă şi vreau să spun ce înseamnă a fi porc. Nu înseamnă a fi scârbos şi a trăi în ordură. Înseamnă a fi tu însuţi o ordură.

În explicaţia oficială a CNSAS se spunea că cei care au făcut poliţie politică s-au diferenţiat de celelalte categorii de colaboratori ai Securităţii prin aceea că au primit bani pentru serviciile lor. Cum explicaţi acest lucru? Puteau fi refuzaţi acei bani?

Vreau să reamintesc ceva ce poate nu a observat toată lumea. În momentele acelea am participat la emisiunea lui Stelian Tănase, Orient Expres, împreună cu Sorin Roşca Stănescu şi cu dl. Onişoru. La acea emisiune a fost invitat să-şi prezinte punctul de vedere, prin telefon, Cristian Tudor Popescu. Acolo s-a spus că eu sunt turnător extrem pentru că am dat nenumărate nume care puteau să-i ducă la puşcărie pe acei oameni. Puteau, dar i-au dus? Aceasta este întrebarea. Cine a avut o astfel de urmare, chiar întâmplător, din cauza mea? Dacă aş afla un asemenea lucru, chiar m-ar interesa şi aş fi dispus să accept oprobriul public. Eu am dirijat această activitate spre oameni care erau acoperiţi şi protejaţi de putere. La care dl Cristian Tudor Popescu a râs ostentativ şi a spus că nimeni nu era protejat de putere. Poate dânsul nu ştie. Erau oameni protejaţi de putere. Se numeau nomenclatură. A nega acest lucru înseamnă ori a spune o idioţenie, ori a spune o ticăloşie. De aceea afirm că dl Cristian Tudor Popescu nu este onest. Pentru că nu poate să fie atât de prost încât să creadă ceea ce a spus. Şi cred că aş putea să dau în judecată ziarul „Adevărul" pentru o caricatură odioasă, ignobilă, abjectă, apărută pe manşeta ziarului, în care eu sunt în faţa unui ghişeu numit „Securitate-Casierie" şi îndes în nişte serviete nişte legături cu bancnote, iar cineva mă întreabă: „Coane Alecule, cât ai avut de acord pe luna asta?" Această imbecilitate ignobilă, abjectă şi abominabilă, de o oribilă puturoşenie morală, o atribui în mod clar domnului Cristian Tudor Popescu, pe care eu îl preţuiesc ca literat, este inteligent şi talentat, găsesc că are o anumită fineţe a stilului. Ştiu că de multe ori unii au fost revoltaţi de comportamente

le sale care intrau într-o anumită ecuație – nu m-am interesat prea mult pentru că nu eram direct vizat. În cazul acesta, văzând cât de abject și tâmpit s-a comportat, spun că dincolo de calitățile sale intelectuale și de agrementele pe care le poate avea în relațiile cu lumea, este adeseori vizitat de un duh al abjecțiunii. Altă explicație nu pot avea.

Privind lucrurile din afară, vinovați de situația creată nu sunt atât Cristian Tudor Popescu și presa în general, cât Colegiul care a indicat o asemenea pistă. Presa nu a făcut decât să ilustreze în maniere stilistice diferite niște informații oficiale.

Sunt de acord cu acest lucru. Îmi aduc aminte de întâlnirea cu membrii Colegiului. Singura întrebare pe care mi-au pus-o a fost aceea dacă am luat bani de la Securitate pentru informațiile furnizate. Am răspuns: „Așa cum am spus în cartea mea *Sfidarea memoriei*, în care totul este explicat și povestit, am luat 500 de lei pe o chitanță. Ei mi-au spus că nu a fost o chitanță de 500 de lei, ci au fost două chitanțe de câte 250 de lei, la interval de câțiva ani. Asta a fost tot. Eu știu foarte bine că cine accepta acest pact cu Securitatea, din motive niciodată onorabile – un moment de lașitate, un moment de minimă rezistență, un moment de abandonare a speranței și a exigenței de natură morală – nu făcea un contract, un pact bilateral. Era un pact în care tu te angajai față de Securitate, iar ea nu se angaja la nimic. Și că ei din când în când îți ofereau o mică sumă pentru a te putea compromite și avea la mână.

Dar această sumă nu putea fi refuzată?

Nu cred. Însă mărturisesc că mi s-a părut atât de abjectă și grotescă întreaga poveste încât nici nu am refuzat-o, gândindu-mă că am să o folosesc (sic! – eroare de transcriere în original; cuvântul utilizat de dl. Paleologu este „povestesc") cândva, pentru că merita povestită. Și am povestit-o în cartea mea. Spre dezamăgirea mea, am constatat că această carte nu a fost citită de niciunul dintre cei care, măcar acum, ar fi avut obligația să o citească.

Dar Patapievici și Pleșu?

Probabil nici ei nu-şi pierd timpul citind cartea unui om pe care îl pot avea partener într-o conversaţie.

Mi-e greu să împărtăşesc acest punct de vedere. Oricum, lipsa lor de reacţie rămâne pentru mine cel mai mare mister. Ambii sunt oameni care vă cunosc de foarte mulţi ani, erau oarecum în anturajul dumneavoastră...

Atitudinea lor mă deprimă şi, mai mult, mă uluieşte. Eu când am ajuns la Colegiu pentru a da explicaţii, m-am întâlnit cu ei şi au fost foarte cordiali, m-am pupat şi cu unul şi cu celălalt la intrare, mi-au luat paltonul şi pălăria etc. Totul părea ca înainte. Şi ideea mea, acceptată de ei, a fost ca să ne revedem în scurt timp după ce avea să se termine toată povestea asta. Faţă de Pleşu nu sunt chiar aşa de dezamăgit, nu pentru că ar fi manifestat vreo notă de îndoială faţă de concluziile CNSAS, dar comportamentul său a fost mai natural. Şi în general ştiu că viziunea sa asupra acestor lucruri nu este absolutistă sau kantiană. După toată povestea asta eu am rămas cu o melancolie foarte mare, care mi se pare perfect întemeiată şi cu o mare dezamăgire pe plan moral despre etica prieteniei. Pentru că dacă în prietenie nu există un cod moral, nicăieri nu mai are rost să existe. Repet, prieten este acela care nu te crede ticălos în niciun caz. Şi când are o revelaţie la care nu se aştepta, mai întâi o supune unei foarte severe analize şi unei foarte atente critici. În afară de asta, eu am scris în cartea mea, pe care am dat-o prietenilor mei, un eseu despre prietenie. Acolo am scris cum te comporţi cu un prieten care dă semne că nu mai respectă codul moral comun. În primul rând eşti foarte tolerant cu prietenul şi îi ierţi de şaptezeci de ori câte şapte. Apoi, când nu se mai poate, ai o discuţie cu el, foarte francă, cordială, dar severă. Şi dacă atunci constaţi că în prietenul tău se revelează brusc, neaşteptat, un monstru, o rupi cu el. Este o ruptură care anulează, poate, tot trecutul, dar nu devine altceva. Nu devine o polemică sau un război în viitor.

În timpul acestui – să-i spunem – scandal, aţi simţit că există oameni care sunt, într-un fel sau altul, solidari sau măcar înţelegători cu dumneavoastră?

Da, am simțit. Chiar la lansarea cărții dumitale la Târgul de Carte, m-am văzut înconjurat de foarte multă lume – unii îmi erau indiferenți sau chiar necunoscuți – care și-au manifestat foarte călduros simpatia față de mine. De atunci am mai întâlnit asemenea manifestări. De pildă, la lansarea altei cărți, care a avut loc între muzicologi și muzicieni la sediul Uniunii Compozitorilor, a cărei autoare, Veronica Gașpar, mi-a scris o scrisoare emoționantă în care mă ruga să spun câteva cuvinte la lansare „tocmai pentru că unii m-au disuadat să-mi afișez numele de al dumneavoastră, acum când denigrarea dumneavoastră a devenit un fel de campanie". Evident, nu am putut refuza această invitație. Am fost primit cu multă căldură și mi-am dat seama că nu cuvântarea mea provocase zâmbetele și manifestările de cordialitate ale unor persoane pe care abia le cunoșteam ci, probabil, situația în care mă găseam. Am constatat că în societate – civilă sau nu – efectul acestei campanii este mai degrabă în favoarea mea decât împotrivă. Atât cât pot eu să îmi dau seama. Dar poate că mă înșel.

Cum a fost recepționată această „dezvăluire" la nivelul PNL?

Am găsit și acolo persoane care au simpatizat și cu domnul Quintus și cu mine – deși situațiile noastre nu erau deloc identice –, dar amândoi eram arătați cu degetul. Eu unul pot să spun că la începutul anului 2000 mi s-a acordat Premiul pentru Excelență în Cultura Română, un premiu important sub raport pecuniar și ca autoritate – a fost zenitul vieții mele la 81 de ani –, pentru ca la sfârșitul aceluiași an să fiu pus la stâlpul infamiei și să fiu arătat cu degetul. O asemenea experiență într-un interval mai mic de un an este interesantă și poate să-ți dea niște reflecții foarte sceptice asupra relativității faimei tale în societate: cum poți la un moment dat căpăta o considerație mai mare decât meriți și apoi, nu după mult timp, o desconsiderare tot așa, mai mare decât meriți?

Regretați ceva sau ați tras vreo învățătură după această întâmplare dezagreabilă?

Învățătură e greu de spus pentru că la vârsta mea nu pot să-mi schimb comportamentul şi, în general, mi se pare mult mai comod, mai agreabil şi mai normal să spui ce gândeşti. Chiar cu riscul de a-i contraria pe unii şi pe alții. Pentru că şi dacă îi contrariezi pe unii, dacă eşti politicos, o poți face fără a-i jigni. Acum, de exemplu, eu am vorbit jignitor despre domnul Cristian Tudor Popescu. Dar cred că este infinit mai puțin jignitor decât a făcut-o domnia sa despre mine. Cred că încă îi mai rămân dator. Dar nu am să-mi plătesc toate datoriile. În rest, nu e o dezamăgire absolută, pentru că despre felul în care societatea priveşte valoarea şi credibilitatea unei persoane – fie în bine, fie în rău – ştiam demult că trebuie să ai anumite îndoieli. Ceea ce constat acum, după ce s-au încheiat toate lucrurile acestea, este că eu am publicat într-o carte, care a avut două ediții şi apoi în multe articole ulterioare detalii şi adaosuri la această problemă a colaborării cu fosta Securitate şi că am fost votat în două legislaturi ştiindu-se lucrul acesta. Acum, parcă nu ar fi fost nimic, parcă nimeni nu mai ştie şi acest CNSAS are ideea că divulgă ceva. Or, această divulgare am făcut-o chiar eu, acum unsprezece ani.

La completarea fişei pentru intrarea în noul Parlament ați recunoscut colaborarea cu fosta Securitate?

Evident. La completarea formularului de candidat, la întrebarea privind colaborarea cu fosta Securitate – care era formulată destul de ambiguu şi nu obliga prin logica formulării la un răspuns ferm – am răspuns afirmativ. Mai mult, când am fost invitat la CNSAS mi s-a spus că singurul care a răspuns afirmativ la această întrebare, dintre toți candidații la alegeri, am fost eu. E într-un fel amuzant de remarcat că recunoaşterea de către mine a colaborării cu fosta Securitate, care mi-a adus atunci elogiul, probabil ipocrit, al membrilor Colegiului a fost ştearsă cu buretele. Acum membrii CNSAS lasă impresia că ei au descoperit acest adevăr şi l-au făcut public. Eu nu pot să iau în serios astfel de patetisme.

„Cuvîntul", Anul II (VII), Nr. 6 (230), iunie 1996

Amurgul boierimii româneşti
Lucreţiu Pătrăşcanu era descendentul postelnicului Veveriţă

Mai întâi trebuie precizate unele lucruri. Există foarte multă lume – printre care oameni inteligenţi şi cu audienţă – care susţin că în România nu a fost o reală aristocraţie. Că noi nu am avut regim feudal şi nu avem o aristocraţie după model occidental. Asta este o dublă eroare. În primul rând, este o lipsă de informaţie istorică şi apoi o lipsă de gândire asupra conceptului. Nu există societate fără aristocraţie. O societate care intră în mecanismul istoric, care îşi impune o prezenţă şi o autoritate în concertul naţiunilor, nu poate fi lipsită de o aristocraţie. Faptul că nu avem duci, marchizi şi conţi nu înseamnă că nu avem aristocraţi. Avem unii prinţi care descind din domnitori – ceea ce este un titlu monden care li se acordă, dar care nu reprezintă mare lucru –, dar nu înseamnă că lipsa de titluri este echivalentă cu lipsa aristocraţiei. Dacă ne uităm puţin la trecutul medieval al Principatelor Române, constatăm că în secolul al XIV-lea un grup de boieri precum Craioveştii – Radu Craiovescu, Pârvu Craiovescu – erau nişte seniori feudali de rang ducal. Sunt familii vechi româneşti, echivalente în rang cu familiile ducale. Acestea nu au niciun titlu. La noi, numele ţine loc de titlu. Dacă eşti Balş sau Bălăceanu, eşti Greceanu, eşti Brăiloiu, eşti de rang ducal. Sunt, evident, şi familii care au fost înnobilate cu titlul de conte al Sfântului Imperiu, pe care nu-l purtau. Bălăcenii sunt conţi ai Sfântului Imperiu. Nu poartă acest titlu. E mai mult să fii Bălăceanu decât să fii conte. Sunt baroni români care au fost făcuţi baroni în Bucovina sau în Banat: baronul Mustaţă, baronul Flondor ş.a.m.d. Asta este o aristocraţie care era privită ca atare la Curtea Imperială de la Viena. Dar aristocraţia românească propriu-zisă are rădăcini vechi, feu-

dale. Şi Craioveştii, şi Brăiloii, şi alții din Moldova erau familii de structură feudală, erau seniori care puteau să lupte contra Principelui, dovadă, acțiunea lui Lăpuşneanu contra boierilor a fost asimilată cu altele din Anglia şi Franța, când monarhia căuta să limiteze puterea oligarhică a marilor feudatari. De pildă, Lucrețiu Pătrăşcanu era descendentul postelnicului Veveriță, care a fost unul dintre cei mai puternici adversari ai lui Lăpuşneanu. Ulterior, a fost exilat. Pe bunurile Veverițeştilor s-a ridicat o familie subalternă, oarecum în serviciul Veverițeştilor, familia Sturdza. Marea familie Sturdza s-a ridicat sub Lăpuşneanu, pe ruinele familiei Veveriță. N-am avut feudalitate? Dar fundarea Principatelor, descălecările sunt nişte fenomene de ruptură de relații feudale. Principii români, domnitorii, erau vasali ai Regatului Unguresc. Şi au rupt această vasalitate. Asta a fost descălecarea. În Le Petit Larousse, în vreo două-trei ediții pe care le am, la cuvântul „Moldavie" spune aşa: „Principauté danubienne fondée au XIV-emme siècle au départ de la Hongrie". Deci, „în paguba Ungariei", dar nu, cum s-ar putea crede, teritorială. Au plecat şi s-au descălecat în această zonă fiindcă au rupt relația feudală cu Regele Ungariei şi au sădit alta cu Craiul Poloniei. Deci erau relații feudale. Acest lucru nu s-a putut menține multă vreme, după cum nici Renaşterea – pentru că noi am avut Renaştere, chiar dacă unii prieteni de-ai mei precum Octavian Paler pretind că noi am trăit într-un Ev Mediu îndelungat până în 1848 – nu a durat foarte mult timp. Evul Mediu a durat cât a durat şi s-a terminat când s-a terminat peste tot. Finele Evului Mediu este cam la 1500. Şi noi am avut, cam pe la 1500, un fenomen de Renaştere analog în totalitate cu cel din Italia şi Franța. Un specimen absolut exemplar de principe renascentist este Petru Rareş. El a fost şi un mecena care a încurajat artele. În epoca lui s-a creat pictura murală exterioară a mânăstirilor din Moldova de Nord. Literatura teologică, sapențială s-a produs în epoca aceea şi în Muntenia, şi în Moldova. Însă două fenomene s-au produs. Unul mai puțin grav şi chiar firesc în

perioada aceea, când această societate feudală era orientată prin relațiile ei feudale spre Curțile occidentale ca Ungaria sau Polonia, au intrat sub altă influență care li se părea lor mai favorabilă și mai potrivită, cea a Bizanțului. E o eroare de a crede că Bizanțul era un sistem răsăritean, diferit de cel occidental. De altminteri, occidentalii au imitat Bizanțul și în heraldică și în stilul de viață. Ei s-au civilizat socialmente – mă refer la îmbrăcăminte, moravuri, utilizarea furculiței și a cuțitului și tot ce ține de o viață mai rafinată – după prima Cruciadă. Înainte, Parisul și Curțile acestea france erau foarte înapoiate ca stil de viață. Chiar și Carol cel Mare era față de Bizanț într-o stare de retardare. Contactul cu Bizanțul le-a dat aplombul și au câștigat niște forme sociale de natură a putea da ideea unui Occident ca model de civilizație. În perioada aceasta, în Europa existau numai trei zone de mare civilizație: Spania islamică, cu civilizație arabă, Cordoba și Toledo, cu splendide biblioteci, băi și urbanistica specifică. Era, însă, o civilizație necreștină sau extracreștină, dar europeană, pentru că era în Spania. Apoi mai erau Bizanțul și Kievul. Kievul a fost un mare centru, un mare imperiu creștin de mare civilizație, iar la acei ani (primul secol după anul 1000) Regele Franței, Robert I, a fost foarte flatat că s-a însurat cu o principesă de Kiev. Erau deci destule premise ca Principatele Române să opteze pentru orientarea spre lumea bizantină. Aceasta nu a fost o intrare într-un sistem retrograd și înapoiat, cum crede lumea și în special cum își închipuie occidentalii. Și nu ortodoxia a ținut țările românești într-o stare de înapoiere și de înnămolire în timp. Deloc. În secolele XVI-XVII am avut o cultură teologică și sapențială extraordinară în mânăstirile din Moldova și din Muntenia. Principatele au început să retrogradeze în pofida ortodoxiei, din cauza avansului otoman. Avansul otoman a blocat Renașterea începută. El a împiedicat ca societatea care se crea, aristocratică și burgheză (pentru că era un fel de patriciat în aceste țări, de pildă, erau familii de armatori care dețineau birouri în Pireu), să se dezvolte. Toată arhitectura civilă a

fost distrusă de năvălirile tătarilor şi de alte intervenţii. Numai bisericile au rezistat la distrugerile pe care le-au făcut în timp aceste invazii. Otomanii nu au respectat proprietatea privată. De aceea noi nu mai avem arhitectura urbană care a existat. Aristocraţia acestor ţări s-a menţinut, atunci, cum a putut în noul context. Asta a fost, istoriceşte, existenţa unei aristocraţii contemporane şi perfect analoge cu cea din Occident sau din Rusia.

După intrarea României într-o structură modernă de monarhie constituţională, aristocraţia s-a menţinut şi a putut să existe prin proprietăţile funciare. Clasa politică şi clasa intelectuală erau la început exclusiv produse de această boierime. Până când, fatalmente constituită, o nouă burghezie – şi înainte existase o foarte interesantă burghezie negustorească – a început să fie în antiteză, fie în opoziţie, cu aristocraţia latifundiară, fie în alianţă cu ea prin căsătorii sau prin achiziţionarea de proprietăţi funciare. Dar clasa politică dominantă era clasa boierească, cu aluviuni importante din marea burghezie bancară şi industrială incipientă, pe care liberalii au creat-o. Mai exista mica burghezie, o clasă pe nedrept dispreţuită, din care a apărut foarte repede, într-o singură generaţie, o elită extraordinară. Nu numai negustori şi funcţionari, dar şi ofiţeri, magistraţi, profesori, scriitori, o elită mic-burgheză la paritate cu vechea elită a boierimii şi, deci, foarte asimilabilă ei. După Primul Război Mondial, burghezia românească nu a mai trăit la standardul marii burghezii, ci, mai degrabă, la cel al micii burghezii. Pentru că marea burghezie liberală, formată spre finele secolului al XIX-lea şi care a proliferat după Primul Război Mondial şi mai ales sub Carol al II-lea, era o clasă foarte snoabă, ce avea relaţii de egalitate cu aristocraţii numai dacă şi aceştia erau foarte bogaţi, altfel erau aroganţi şi priveau cu dispreţ pe boierii sărăciţi. Nu foarte sărăciţi.

Noi petreceam vacanţele nu la hotelul Rex din Mamaia şi în locuri foarte costisitoare, ci la moşii, la conacele noastre, care erau frumoase, plăcute şi confortabile. Dar erau totuşi mai modeste decât locurile unde îşi făcea vacanţele această mare

burghezie, care îşi cumpărase şi moşii în care, însă, stilul de viaţă nu mai era cel boieresc, era cel, nu zic parvenit, dar cel de magnat financiar. Se poate constata o deosebire de comportament şi în viaţa de la oraş a boierimii. Casele boiereşti din Bucureşti, Iaşi sau din alte oraşe din ţară erau case frumoase, bineînţeles, unde se puteau da nişte baluri foarte reuşite, dar erau modeste, nu erau ostentativ luxoase. Case precum Casa Monteoru, unde este Casa Scriitorilor, Casa Vernescu, Casa Geblescu de pe bulevardul Dacia, colţ cu Polonă sunt case de mare burghezie, îmbogăţită prin speculaţii financiar-industriale. Casele boiereşti erau de obicei cu haut-parterre, aveau salon mare cu parchetul de marchetărie bine lustruit, dar restul era cu duşumea zbanţuită foarte frumoasă, covoare, tablouri, servitorime stilată, dar modeste, totuşi, fără aroganţă şi fără strivitoarea ostentaţie a opulenţei. Interesantă este statuia lui Vasile Alecsandri de la Iaşi, din faţa Teatrului Naţional. Apare ca un domn de mare distincţie şi politeţe. Are o alură plină de amabilitate, o privire deschisă şi curtenitoare faţă de lumea care trece pe acolo. Tipul boierului politicos, curtenitor şi fără morgă. Morga rămăsese apanajul marilor magnaţi bancari şi industriali. Boierimea nu era morgoasă, avea o anumită umilitate în faţa celorlalţi, o apropiere omenească faţă de celelalte clase. De aceea a fost posibil ca în ambele războaie mondiale doamnele din această lume să aibă o conduită extraordinar de devotată faţă de soldaţi. Citează Argetoianu în Memoriile lui – memorii ale unui scriitor de mare putere literară, dar suferind de miopie politică – portretul unei doamne Ghica-Comăneşti, născută Băleanu, o femeie foarte frumoasă şi foarte bogată, muziciană talentată, chiar dacă nu a fost niciodată profesionistă. Ea, ca infirmieră, purta mereu aceeaşi rochie, îşi petrecea toate nopţile alături de soldaţi, făcând serviciile cele mai umile şi aparent respingătoare – spălarea rănilor, curăţarea lor, ajutorarea celor care nu puteau să se deplaseze până la toaletă. Îşi asumase acest rol cu devotament şi cu răbdare. Apoi, în afară de asta, stătea să le cânte soldaţilor cântece populare, canţonete napolitane şi

şansonete franţuzeşti care acestora le plăceau foarte mult. Îşi consuma tot timpul într-un mod extrem de nobil, într-un spirit de sacrificiu autentic – pentru că sacrificiul este ceva care îl bucură pe cel ce se sacrifică, nu îl întristează. Sacrificiul se face cu bucurie şi cu toată dăruirea. Pe aceste doamne din aristocraţia română eu le-am văzut în timpul comunismului. Arăt, în *Sfidarea memoriei*, de ce formidabil eroism anonim şi discret au fost în stare boieroaicele române. Şi nu numai boieroaicele: femeile în general. Femeile de la ţară, Elisabeta Rizea, de pildă, care e o mare doamnă. Şi Adriana Georgescu, o mare eroină a rezistenţei anticomuniste, o încântătoare femeie, tânără atunci, acum de vârsta mea aproape, provenind din mica burghezie românească. Specimene de mare elită, care sunt la paritate cu doamnele boierimii. Şi pe care aceste doamne le recunosc ca pe semenele lor, egalele lor. Ştiu foarte multe cazuri de asemenea amiciţie şi solidaritate între aceste femei în momentele acelea teribile de ruină, de opresiune, de sărăcie şi de umilinţă, asumate la fel de unele şi de celelalte. Boieroaicele, ţărăncile, femeile micii burghezii constituiau un grup al elitelor. Toate treptele sociale au elitele lor. Minoritare, fatalmente, dar toate aceste elite împreună fac o societate de egali şi constituie o adevărată aristocraţie a valorii umane.

Deci, în afară de latura heraldică, genealogică, a societăţii aristocratice ca atare – care are şi ea caracterul ei relativ închis, ermetic –, existau aceste deschideri omeneşti faţă de ceilalţi. Mai ales că această aristocraţie se regenerează prin căsătorii: multe fete născute Ghica sau Filipescu sunt căsătorite cu băieţi cu nume obişnuite. Alte fete poartă nume ilustre fiind căsătorite cu băieţi din familiile respective. Toate aceste căsătorii duc la o nouă sporire a clasei. Noii veniţi au conştiinţa faptului că au intrat în rândurile acestei boierimi şi că urmaşii lor sunt descendenţii nu ştiu cărui spătar. Este fals a se crede că aristocraţia este degenerată şi crepusculară. Ea n-ar fi putut să reziste dacă nu era rezistentă şi puternică biologic.

(La origine, acest text a făcut parte dintr-un interviu având ca temă *Amurgul boierimii române*. Din raţiuni de spaţiu editorial, am suprimat întrebările şi am dat materialului înregistrat forma unui eseu de autor, intenţiile mele programatice fiind făcute publice în micul şapou care însoţeşte articolul. Continuarea acestei discuţii avea să vadă lumina tiparului în următorul număr al „Cuvîntului", de această dată în forma originală, de interviu – n.m., T.U.)

„Cuvîntul", Anul II (VII), Nr. 7 (231), iulie 1996

Trecute vieți de doamne și domnițe

Pentru o lady pielea delicată era un semn de mârlănie

Dialog cu scriitorul Alexandru Paleologu

Să ne amintim, domnule Paleologu, ce destin ingrat a avut aristocrația românească, pe care dumneavoastră ați cunoscut-o foarte bine. Comuniștii au încercat să o extermine și să formeze o nouă elită, a celor cu „dosar sănătos".

Da, au vrut să facă aceasta, dar nu au reușit decât să supună aristocrația unei cerneri, unei selecții naturale și unei revigorări a celor care au putut să facă față și să se reimpună, cu mari sacrificii și mari greutăți.

În ce măsură societatea românească de azi resimte pierderea elitelor interbelice?

Societatea românească resimte din plin pierderea vechii elite pe care a început să o caute abia acum. Văd că sunt mulți oameni tineri interesați de istorisiri pe care le pot face eu ori alții ca mine despre această lume, care îi seduce cu adevărat și care reprezenta un model pentru ei. Evident, o aristocrație poate fi complet exterminată. O aristocrație care se închide în ea însăși, care devine exclusivistă, orgolioasă și privește de sus celelalte clase este o aristocrație care se află în faza ei efectiv decadentă. Dar asta este numai o porțiune. Niciodată acest morb nu a infectat integralitatea acestei clase. La începutul cărții mele *Sfidarea memoriei* am prezentat câteva din cazurile acestea minunate de rezistență în cele mai ingrate condiții. Guvernanta englezoaică – ce vremuri! – care a crescut-o pe mama și apoi pe mine – dar, când a venit rândul meu, îmbătrânise și se îmblânzise – aplica metode destul de brutale, dar în spirit de fair-play. Trebuia să suporți cu zâmbetul pe buze, fără teamă și fără să te sustragi, pedepse cu

porale aspre. Uneori îi spunea mamei: „Te voi pedepsi mâine, la rece, nu acum. Şi să vii să-ţi iei pedeapsa şi să o suporţi". Încă ceva. Să ştii că o pedeapsă poate să fie nedreaptă. Se poate. O suporţi şi pe aia. Şi să mai ştii ceva. Un gentleman sau o lady trebuie să poată dormi oriunde, trebuie să mănânce orice lucru comestibil care i se oferă, fără să facă mofturi, să nu aibă stomacul delicat şi, mai ales, sub niciun motiv să nu aibă pielea delicată. Mama a fost crescută aşa cum a fost crescută şi Regina Maria când a fost prinţesă: foarte aspru. Se învăţase să suporte şi să nu se teamă nici de durere, nici de anumite munci. La ţară, deşi făcea călărie pe cai pur-sânge, mama avea şi ea plăcerea să iasă la muncă împreună cu fetele şi femeile de la ţară şi să muncească la fel cu ele, nu numai aşa, oleacă. Tot timpul cât stătea la ţară umbla desculţă şi îmbrăcată foarte simplu, încât toamna, când venea la Bucureşti, ea avea degetele înnegrite de la cules şi nu putea să-şi tragă ciorapii de mătase pentru că se agăţau la călcâie. Aceasta era educaţia cea bună. Un aristocrat care poate trăi, dacă nu luxos, rafinat, în orice caz cu toate agrementele de care are parte, trebuie să fie în stare să-şi asume şi momente dure. De pildă, în timp de război sau când este nevoie să se adune energiile pentru salvarea patriei, el trebuie să poată face faţă fără mofturi şi fără să crâcnească. Privilegiile pe care le oferă această clasă trebuie să fie completate şi cu cota parte a lor: asumarea inconfortului, a suferinţei, a sărăciei. Ăsta este codul de onoare aristocratic, care, atunci când este uitat, este un semn foarte grav că ceva piere, ceva se stinge în această lume.

Cum vă apare societatea noastră de după cel de-al Doilea Război Mondial, în care vechea aristocraţie nu mai ocupă poziţiile de altădată?

Comuniştii au creat oligarhia lor, bazată însă pe selecţie inversă. Pentru că, în ciuda ideii că au folosit oamenii inteligenţi, şi capabili, şi competenţi, realitatea nu a fost asta. La începutul societăţii bolşevice, în Rusia au existat [illegible] Lunacearski şi alţi nobili pe care puterea comunistă i-a folosit

sit în scopuri nu tocmai oneste. În genere, însă, bolşevicii nu au preferat oameni de elită, ci specimene capabile de orice mârşăvie. Ăsta a fost codul lor: privilegierea mârşăviei. În afară de asta, comunismul nu agreează competenţa, preferă incompetenţa, pentru că incompetentul e la cheremul stăpânului. În faţa unei idei absurde, un competent spune: „Asta nu se poate", în vreme ce un incompetent va spune: „Să trăiţi, aşa se va face!". Elitele inverse promovate şi la noi de comunişti au dus la situaţia dezastruoasă care se vede şi azi. Societatea de mafioţi de acum vrea să mențină nu comunismul, ci privilegiile sale. Pe aceeaşi scară de valori inverse, dacă se intră totuşi într-o devenire normală, sechelele comunismului nu vor dispărea imediat, dar, în timp, ele se vor estompa prin apariţia unei noi aristocraţii. O societate incapabilă de a crea elite este neviabilă.

Dar va mai juca vechea aristocraţie vreun rol în viitoarea societate românească?

Vechea aristocraţie piere cu ultimii ei urmaşi, dar nu piere de tot, pentru că se regenerează, cum am spus, prin copiii lor care se aliază cu elitele celorlalte clase şi apoi, fatalmente, apare oricum o altă elită.

La noi se văd însă foarte clar semnele apariţiei unei noi oligarhii: fraţii Păunescu şi alţii ca ei...

Această oligarhie probabil se va instaura. Este o oligarhie care pleacă de la o origine, să nu spun dubioasă, ci clar abominabilă, asemănătoare în multe privinţe cu un fenomen care a avut loc şi în Franţa după revoluţie. După teroarea Revoluţiei franceze, foştii terorişti, foştii delatori, foştii rechizitori de bunuri au devenit în timpul Directoriului şi apoi al Consulatului şi al Imperiului bancheri, baroni ai Imperiului. Aceştia au devenit noua aristocraţie a acestei societăţi şi stăteau la aceeaşi masă, în timpul lui Napoleon, cu urmaşii ai victimelor revoluţiei. Apoi, după Restauraţie, Ludovic al XVIII-lea, care era un om inteligent, şi-a dat seama că nu se poate restaura monarhia legitimă fără anumite concesii făcute unei societăţi care între timp s-a schimbat.

Da, dar vedeți că se naşte o nouă elită, care este de fapt o oligarhie ce nu permite revenirea vechii aristocrații. Vă vedeți stând la masă cu Miron Cozma?

Miron Cozma va dispărea. Ăsta este un infractor ordinar, este un simplu criminal...

Poate atunci cu Viorel Hrebenciuc?...

Ăştia sunt gunoaie. Şi ăştia vor dispărea.

Dar ei sunt acum elita societății!

Ei sunt acum oligarhia, dar cei care se instaurează sunt într-adevăr întreprinzătorii, marii capitalişti ai acestei lumi, ca de pildă frații Păunescu şi alții pe care îi ignorăm. Unii sunt prea escroci şi la un moment dat vor fi dovediți ca atare, alții se vor instaura şi se vor modifica ei înşişi pe modelele pe care le reprezintă elita necesară.

Se vor putea ei vreodată transforma într-o aristocrație reală?

Urmaşii lor poate că da. Au putința să-şi rafineze conduita, să o şlefuiască. În orice caz, cred, ca Ortega y Gasset, că o societate fără elite este o societate care moare.

Tudorel Urian

Raport 352/7 septembrie 1956

„În ziua de 3 sept. a.c. pe baza aprobării date de tov Lt co Zambeti H locţiitor şef direcţie a fost adus în cadrul Ministerului numitul Paleologu Alexand (sic!) în vederea recrutării ca agent în acţiunea de urmărire dusă asupra numitei August Madilena. (...) (sic!)
Aducerea lui Paleologu Alex. la locul recrutării a fost făcută în baza legendei prevăzută în referatul de recrutare, în sensul că el este chemat la Procuratura Generală în legătură cu memoriul său pe care l-a făcut pentru a-şi legaliza situaţia.
În timpul anchetei, susnumitul a recunoscut în întregime activitatea sa şi motivele care l-au făcut să dispară de la domiciliu, indicând locurile şi persoanele care l-au adăpostit.
Deasemeni că în acest timp s-a folosit de acte false pe nume Craifăleanu (sic! – în alte documente apare Crăifăleanu), posedând şi buletin de populaţie în acest sens, document ce i-a fost procurat de numitul Stroe Lupescu, plecat din ţară în anul 1950 în Israel şi care i-a dat şi suma de 5000 de lei la plecarea din ţară pentru a avea cu ce să se întreţină. (...)
Paleologu Alex în timpul anchetei şi discuţiilor purtate cu el s-a dovedit a fi un element sincer, căutând a da răspunsuri reale asupra activităţii lui cât a stat fugar, precum şi asupra celor ce cunoştea în legătură cu August Madilena, confirmând materialele posedate de noi.
Deoarece în timpul anchetei lui Paleologu Alex a rezultat că nu a avut relaţii cu August Madilena şi familia acesteia, aşa cum scontam noi, deci posibilităţile de muncă în urmărirea acestei acţiuni ar fi fost redusă (sic!), s-a renunţat la recrutarea lui ca agent, mergându-se pe linia de legalizare a situaţiei lui de fugar.
Întrucât scopul pentru care fusese adus Paleologu Alex a căzut, iar materialul posedat asupra lui nu este valabil pentru trimiterea în justiţie
PROPUN
A se aproba clasarea materialului la A.S.
Cpt. Spiridon Mihai

Propunerea de recrutare dosar R 84 ff. 72-74
3 octombrie 1963
Referat

Cu propunerea de recrutare ca agent a deţinutului contrarevoluţionar Paleologu Alexandru din penitenciarul Botoşani
Se aprobă
Maior de securitate E. MACRI
Pentru acoperirea informativă a camerei nr 118 au fost luaţi în studiu mai mulţi deţinuţi contrarevoluţionari, reeşind (sic) că cel mai nimerit în vederea recrutării este Paleologu Alexandru.
Candidatul este născut (... date biografice)
Din dosar cauzei rezultă că Paleologu Alexandru a (sic!) cărui părinţi erau moşieri, împreună cu Noican (sic!) Constantin şi Pillat Constantin au desfăşurat vreme îndelungată activitate duşmănoasă contra RPR.
.....
Agentul „Tuţi Ilie" cu care este supravegheat informativ, la 8 august 1963, ne informează că deţinutul Paleologu recunoaşte faptele comise de el, le regretă, manifestă un interes deosebit pentru activitatea de reeducare ce se desfăşoară în penitenciarul Botoşani, apreciind şi elogiind realizările prezente, uneori îndemnând şi pe ceilalţi deţinuţi din cameră să păşească pe noua cale deschisă de socialism.
De asemenea este cunoscut faptul că a luat cuvântul la club în faţa tuturor deţinuţilor ce se aflau în sală (cca 250), a recunoscut că la data arestării se considera nevinovat prin prisma concepţiilor politice ce le avea, însă în prezent recunoaşte 100% vinovăţia ce i s-a reţinut în sarcină cu ocazia condamnării sale.
Solicitând raportul organelor noastre la data de 10 sept. 1963 s-a discutat cu el, raportând că el ar dori să studieze câteva opere ca „Operele lui Lenin", „Capitalul", Antiduring",

„Dialectica materialistă" etc, deoarece doreşte a păşi pe aceeaşi cale cu deţinuţii C.R. Paul Dumitriu, Dan Lăzărescu, Netea Vasile cu care este coinculpat şi buni prieteni din libertate.
(În continuare sunt expuse calităţile lui Paleologu: este cultivat, agreat de deţinuţi, sincer).
Faţă de cele de mai sus propun a se aproba recrutarea ca agent a deţinutului C.R. Paleologu Alexandru din penitenciarul Botoşani, uzându-se metoda convingerii îmbinată cu interesarea personală.
Recrutarea urmează să fie făcută la 11 oct. 1963 de Cpt. Dora Alexandru.

Raport asupra modului cum a recurs recrutarea 75-76
7 noiembrie 1963

Conform aprobării primite pe data de 7 oct. 1963, de la Conducerea Profesională, la 5 noiembrie 1963, Cpt. Dora A a trecut la recrutarea ca agent de influență a deținutului C.R. Paleologu Alexandru din penitenciarul Botoşani, care a decurs astfel:
În ziua de 5 noiembrie 1963 a fost chemat pentru a i se înmâna o parte din cărțile solicitate pentru studiu. Cu această ocazie am rediscutat cu el faptele comise, luând o poziție obiectivă în acest sens.
În continuarea conversațiilor s-a discutat şi cauzele care l-au determinat să-şi modifice diametral atitudinea din poziție refractară în favorabilă, în legătură cu care candidatul a declarat; a avut un anturaj care prin folosirea relațiilor de prietenie i-a înveninat concepția, că nu a înțeles adevăratul sens al dezvoltării societății socialiste, că el considera occidentul fără echivoc superior lagărului socialist şi că aceasta pe toate tărâmurile, dar că în ultimă instanță şi îndeosebi de când s-au luat măsurile de reeducare, venind în contact cu adevărul atât pe tărâm ideologic, filosofic, tehnic, cultural, moral etc. de-abia şi-a dat seama cât de confuz era.
În discuție a precizat că despre convingerile sale ulterioare a discutat şi cu colegii lui deținuți, chiar şi cu alți deținuți decât colegi, continuând să le demonstreze acest adevăr obiectiv.
Dându-mi seama în procesul recrutării că deținutul Paleologu Alexandru depăşeşte cadrul unei simple recrutări de agent şi că va corespunde pentru a fi recrutat agent de influență – am solicitat să ne dea şi în scris aceste impresii, cu care a fost de acord.
Actualizată afirmația sa cum că a exercitat influență pozitivă asupra altor deținuți, i-am sugerat ideia să facă şi în viitor, dar pentru a face organizat, să se consulte şi cu organele noastre, cu care candidatul a fost pe deplin de acord.

Discutându-se asupra posibilităților sale cât şi asupra relațiilor a rezultat că nu este deloc lipsit de ele, căzând de acord să întocmească o listă a legăturilor din străinătate, țară şi detenție.
Reluându-se discuția asupra măsurilor de reeducare pe care le consideră foarte bine venite, a fost întrebat dacă ne poate ajuta în acest sens, declarându-se de acord.
Am trecut la luarea angajamentului şi autobiografiei stabilind numele conspirativ de „Marin Oltescu" cu care va semna sesizările, rămânând să scrie în continuare şi declarația în care îşi va preciza poziția actuală, pe care ne-a expus verbal şi despre care am relatat mai sus.
Deoarece din camerele vecine la fel au fost scoşi deținuți pentru a scrie diferite teme ca: nuvele, poezii etc, a fost instruit ca la rândul său în cameră şi el să-şi justifice lipsa de mai multe zile prin scrierea unei astfel de lucrări.
Am accentuat asupra păstrării în secret a faptului că el s-a angajat de a colabora cu organele noastre, să fie obiectiv în relațiile sale cu noi, să nu facă provocări şi deci treptat să treacă la înfăptuirea rolului său de a influența pozitiv pe ceilalți deținuți din camera 54 unde se află în prezent. Aceasta, în deosebi prin folosirea articolelor din presă, a literaturii ce li se pune la dispoziție, filme vizionate, conferințe audiate etc. Apoi la întâlniri pe care le va avea cu noi, să ne relateze mersul discuțiilor şi reacția produsă în rândul celorlalți deținuți din cameră.
Întâlnirea viitoare s-a fixat aproximativ peste două săptămâni, când, după ce vom discuta individual şi cu alți deținuți din cameră va fi chemat şi el.
Față de cele relatate mai sus, rog să aprobați recrutarea ca agent de influență a deținutului Paleologu Alexandru din penitenciarul Botoşani, folosindu-se metoda convingerii.
Lucrător operativ căpitan A. Dora
De acord, Seful grupei „K", căpitan M. Vidraşcu
(pe prima pagină) Se aprobă, Seful direcției Reg., Maior I. Macri

Referat 30 iulie 1964, aprobat la 31 iulie de Emil Macri (scris de mână)

Agentul „Marin Oltescu" a fost recrutat la indicația noastră de către organele „K" la 5 noiembrie 1963, în timp ce era deținut în penitenciarul Botoşani, în scopul de a fi folosit în munca de reeducare.
La 24 iunie a.c., la propunerea noastră, agentul a fost eliberat, fiind grațiat de restul de pedeapsă, conform Decretului 310 şi s-a stabilit cu domiciliul în Bucureşti. Cu ocazia punerii în libertate acesta a fost contactat de organele noastre (de altfel îl contactasem şi mai înainte) şi s-a discutat cu el asupra continuării activității de colaborare şi în libertate, problemă cu care cel în cauză a fost de acord. Agentul a desfăşurat în trecut o intensă activitate. Deşi formal a fost înscris în PSD, el a activat intens în TNL şi a avut legături cu mulți fruntaşi ai fostului PNL.
Înainte de arestare a lucrat la Institutul de Istoria Artei de pe lângă Academia RPR şi în această postură a cunoscut foarte multă lume din rândul scriitorilor, criticilor de artă etc. El a fost arestat în grupul Noica Constantin, cu care a fost şi a rămas în strânse raporturi.
Conform ordinului conducerii Direcției, după punerea în libertate a acestuia a fost contactat de mai multe ori de organele noastre pentru a i se stabili în mod concret utilitatea.
Cu ocazia acestor contactări s-a constatat că în afară de elementele menționate în lista de legături dată în penitenciar în care apar şi o serie din cei fugiți în străinătate în această perioadă, el are posibilități (i-a contactat în această perioadă) pe lângă Alimănişteanu Dumitru, fost în conducerea PNL şi ministru de finanțe, urmărit în acțiune individuală conform ord. 70/c, Bolintineanu Nicolae, Grozdea Mircea, foşti în TNL, Roşca Radu, fiul vitreg al lui I.G. Duca, semnalat în prezent cu o serie de legături şi alții.

Printre elementele cu care a avut legături, dar până în prezent n-a reuşit să le contacteze, menţionăm pe: Radu şi Dan Patrulius, Teodorescu George-Cealâc, foşti membri în conducerea TNL, Rădulescu Săvel, fost ministru plenipotenţiar, toţi luaţi în evidenţa dosarului de problemă PNL, Lăzeanu Mihail, fost în C.C. PNL şi secretar general la Ministerul de Finanţe, urmărit în acţiune individuală.

În concluzie apreciem că agentul este util muncii noastre şi are calităţi.

Mai menţionăm că, cu puţin înainte de eliberare, agentul a scris două articole (despre Emil Cioran şi Fărcăşanu Mihail – ambii fugiţi) care după cum apreciază tov Col Todiriu prezintă interes dar n-au fost exploatate până în prezent.

Faţă de cele raportate mai sus

PROPUNEM,

A se aproba înregistrarea agentului „Marin Oltescu" la Serv. „C" şi folosirea lui în problema PNL.

Caracterizare asupra agentului Marin Oltescu din problema PNL 6 iulie 1965

..... (se reaminteşte activitatea sa din închisoare)
De la punerea în libertate agentul „Marin Oltescu" a furnizat materiale despre un număr de 19 elemente, pe unele contactându-le în urma sarcinilor primite de la organele noastre, pe altele întâmplător.
Mai frecvent agentul a contactat pe Alimănişteanu Dumitru, fost fruntaş PNL şi ministru liberal al finanţelor, (...) în prezent urmărit în acţiune informativă fiind semnalat cu poziţie duşmănoasă, Stralisker Beatrice, cu care a fost în acelaşi grup subversiv, iar în prezent este în atenţia Direcţiei a II-a, Bolintineanu Nicolae, Dumitriu Paul, Durma Mircea, Ştefănescu Basil (sic!) toţi foşti membri PNL, cuprinşi în evidenţa dosarului de problemă PNL.
Materialele informative furnizate de acest agent deşi nu au valoare operativă deosebită, ele s-au verificat şi pe alte linii informative, dovedind că agentul prezintă în mod real poziţia elementelor cu care vine în contact.
În ce priveşte comportarea lui faţă de elementele cu care venea în contact, la început agentul a avut o atitudine necorespunzătoare, în sensul că şi după punerea sa în libertate, el a căutat să influenţeze în sens pozitiv elementele cu care intra în contact. Aceasta a făcut ca unele elemente chiar dacă nu-l suspicionează, să-l considere totuşi foarte timorat şi astfel să evite contactul cu el. În ultimul timp, ducându-se cu el o muncă susţinută, el pare să se mai fi debarasat de acest mod de a discuta.
În afară de elementele menţionate mai sus, agentul a fost contactat la un moment dat de un profesor venit din SUA în vizită în ţara noastră.
După cum ne comunică organele Dir II-a şi rezultă şi de la alţi agenţi, în discuţiile cu străinul agentul a avut o poziţie

foarte bună, a căutat să influenţeze şi într-o măsură oarecare a reuşit pe cel în cauză în legătură cu realizările regimului nostru.
O problemă pe care am neglijat-o în munca cu acest agent a fost dirijarea şi instruirea lui spre a-şi relua legăturile cu unele elemente din străinătate. Agentul este rudă apropiată (văr) cu Şerban Vălimărescu, fost ofiţer în Misiunea Militară Americană, iar în prezent este şeful secţiei de presă şi informaţii pentru America Latină în Departamentul de Stat al SUA. Această problemă ne va sta în atenţie mai ales că Şerban Vălimărescu intenţionează să-l scoată în vizită în SUA pe agent.
În viitor agentul va fi dirijat pe lângă Alimănişteanu Dumitru, Teodorescu George-Cealâc, Noica Constantin, Dan Lăzărescu, cuprinşi în evidenţele organelor noastre, precum şi pe lângă Dumitriu Paul, Bolintineanu Nicolae, Ştefănescu Basil, în scopul verificării lui.
În decursul colaborării cu organele noastre agentul a fost recompensat o singură dată imediat după punerea în libertate, când nu avea serviciu, cu suma de 250 lei.
Sub această caracterizare un maior care semnează indescifrabil comentează: „de acord cu caracterizarea. Atenţie însă că prin comportarea lui atât din penitenciar cât şi după a stârnit suspiciuni chiar rudelor lui apropiate.

Tabelul cu sumele presupus a fi fost primite de Alexandru Paleologu, pentru informațiile furnizate Securității

ACNSAS, dosar R 84 fila 81

8.07. 1964 – 250 lei pentru informațiile furnizate
26.07.1971 – 500 lei
25.02.1977 – 300 lei
09.03.1977 – 133 lei
31.10.1977 – 334 lei
31.10.1978 – 250 lei
18.03.1980 – 300 lei
28.04.1980 – 270 lei
29.07.1980 – 400 lei

ACNSAS, dosar R 84 , fila 82

Bonuri de casă pentru decontarea unor produse după cum urmează:

Băuturi – o sticlă 50 lei (2.11.1978)
Vază (200 de lei)
Coniac China 50 lei (4.03.1977)
Fructieră 300 de lei (20.02 1977)
Cravată 83,50 lei (18.03.1977)
Un set condimente 170, 80 lei (23.10. 1978)
Şampanie, 41 lei (17 aprilie 1980)
3 sticle de coniac Tomis 78 lei (16.07.1980)

Nu rezultă din aceste chitanțe că produsele ar fi fost achiziționate de Alexandru Paleologu

Dosar R 84 ff. 120-121

Referat despre activitatea informatorului Marin Oltescu – după eliberarea din închisoare a acționat pe lângă foşti membri PNL şi foşti condamnați politici. A dat relații şi despre străini. 21.03.1968

În decursul colaborării cu organele noastre informatorul a furnizat materiale care, deşi nu au avut o importanță deosebită, în sensul că nu s-au luat măsuri operative în baza lor, ele s-au verificat şi pe alte linii, dovedind că prezintă în mod real poziția elementelor cu care vine în contact. În ceea ce priveşte poziția lui față de regimul nostru, informatorul nu ne-a semnalat cu probleme deosebite. S-a încadrat în muncă, a scris o serie de articole şi lucrări literare apreciate de specialişti. Totuşi, această poziție apare oscilantă. Dacă imediat după punerea în libertate el îşi manifesta în mod deschis admirația față de politica şi realizările statului nostru, comportare pe care şi-a mai temperat-o în urma instructajului făcut de noi, în ultimul timp luându-se măsuri pentru verificarea lui mai temeinică, printre care şi instalarea unui post ITX, dar care s-a deconspirat, el a avut unele ieşiri duşmănoase într-un mod ostentativ.

.....

Dat fiind însă faptul că în ultimul timp informatorul a avut unele manifestări ostile nu i se vor trasa sarcini speciale cu privire la anumite elemente din cadrul emigrației (urma să plece în Italia – n.m.) ci i se va fixa o linie de conduită în general, iar pentru verificarea lui atât înainte de plecare, cât şi la sosire, va fi pus în filaj câte 10 zile şi vor fi dirijați pe lângă el informatorii „Veniamin", „Stroe Mihăilescu" şi „Brânduşa", ai Dir. III.

R 84. F.155

Nota 29. 10.1968

Sursa a văzut pe Paleologu Alexandru de curând întors în țară. Din discuțiile cu acesta sursa a aflat că în Italia el a luat contact cu Tudor Trancu, iar în Franța a văzut regulat pe vărul său Șerban Vălimărescu și pe Fischer-Galați care era în trecere prin Paris. Aceștia din urmă i-au făcut propunerea de a rămâne definitiv în străinătate și de a lucra pentru organizația „Europa Liberă". De altfel, fundația italiană „Esperienze internazionale" care a trimis invitația lui Paleologu este în chip camuflat dirijată de organizația "Europa liberă", subvenționată din fonduri americane și sursa a dedus din povestirile lui Paleologu că este una din numeroasele forme prin care CIA din America, practică pe continentul american așa zisul „import de creere" (sic!), adică selecționează oameni interesanți pe diferite ramuri de activitate, pe care îi aduce în SUA.
În urma evenimentelor din Cehoslovacia și speriat de prietenii săi din străinătate, Paleologu Alex. a avut intenția să rămână acolo. De aceea a anunțat în acest sens pe soția sa care lucrează ca dactilografă la Institutul de Istorie din București și i-a trimis biletul de întoarcere pe care îl primise, pentru ca aceasta să-și poată recupera banii. La insistențele prietenei sale Beatrice Strelisker, care se afla la Londra și care îi telefona regulat la Paris, Paleologu Alex s-a hotărât totuși să se întoarcă. El a aranjat însă cu Vălimărescu Șerban ca la anul să-i asigure o bursă americană și să poată astfel să-și ia și soția, iar apoi să rămână acolo definitiv.
La Paris Paleologu a luat parte la cenaclul lui Mămăliga Leonid și a fost ajutat cu bani de Monica Lovinescu (care l-a introdus la Europa Liberă unde a vorbit), de Mira Simian Baciu, de prietenul său Caragiale și de Vălimărescu Șerban

A avut în total cam 1500 de fr. noi. După impresia sursei, a fratelui său Andrei şi a celorlalţi prieteni care l-au văzut, Paleologu Alex s-a întors din Occident complet şocat şi într-o stare psihică cu totul anormală. Contactele de-acolo au avut o înrâurire proastă şi l-au dezechilibrat. Manifestă sentimente anti-româneşti.

Editura VREMEA

Redacția:
Piața Națiunile Unite, nr. 3-5,
040012, sector 4, București
telefon 021.335.81.31
fax 021.311.02.19
e-mail: office@edituravremea.ro
http://www.edituravremea.ro
http://edituravremea.blogspot.com

Adresa poștală:
Str. Constantin Daniel, nr. 14
010631, sector 1, București

PRINT multicolor
Str. Bucium nr. 34 Iași
tel.: 0232/211225
fax: 0232/211252
office@printmulticolor.ro
www.printmulticolor.ro
SERVICII TIPOGRAFICE COMPLETE

Ordinul de urmărire a fugarului Alexandru Paleologu, din 24 iunie 1954 (Arhivele CNSAS)

C.N.S.A.S.
25-10-2006
SERVICIUL ARHIVĂ

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
REGIUNEA IASI

(13)

OPERAT

Nr.353/10.000
24 iunie 1954

28 IUN 1954

R.A.I.RAIONUL.....

Luati masuri de a se intreprinde [illegible] foarte discret in R.A.C.si R.A.C.din [illegible] in scopul identificarii si urmaririi [illegible] [illegible] recent la 14 martie 1919 [illegible] Mihai si al Elenei,licentiat in [illegible] in cauza tatal lui,75/96,[illegible] copii,Sunteti informati ca [illegible] din gospodariile din [illegible] lier similand ca este mut.-

Deasemeni mai detinem [illegible] urmarit asupra sa.Veti diri[illegible] in scopul identificarii si [illegible]

Pana la data de 20 iulie veti [illegible] tul.-

[illegible]FUL DIRECTORATULUI
LT COLONEL
[illegible] V[illegible]

P4/1o ex.

Ordinul de încetare a urmăririi pe țară a fugarului Alexandru Paleologu, din data de 11 ianuarie 1956 (Arhivele CNSAS)

69367/2

Republica Populară Română

Ministerul Afacerilor Interne
Cab.Locț.Ministrului
31/ 00190382 11 ianuarie 1956

1

1956

SECRET

DIR.REG.M.A.I. 1M51

Dispuneți încetarea urmăririi numitului PALEOLOGU ALEXANDRU născut la 14 III-a 1919 în București, fiul lui Mihail și Elena, de prof., fost funcționar, studii este absolvent al Fac.de Drept din București, ca ultimul dom.în București Str. Armenescu Nr. 34 și în Ploești str.Uzinei Nr.70, întrucît nu mai necesită urmărirea lui.

Menționăm că susnumitul este dat în urmărire pe țară cu ord.nr.43/156361 din 11 martie 1950.-

Locț.Al Ministrului Afacerilor Interne,
General Major,

Avrămescu Tănase,

Pentru conformitate,
Șeful Direcției,
Colonel,

C.N.S.A.S.
25-10-2006
SERVICIUL ARHIVĂ

F.C.

120410

Fotocopie a manuscrisului notei informative a deținutului Mateovici Dușan, potrivit căreia Alexandru Paleologu ar fi dezvăluit numele unor persoane ce au fost arestate ulterior în legătură cu procesul Noica-Pillat (Arhiva CNSAS)

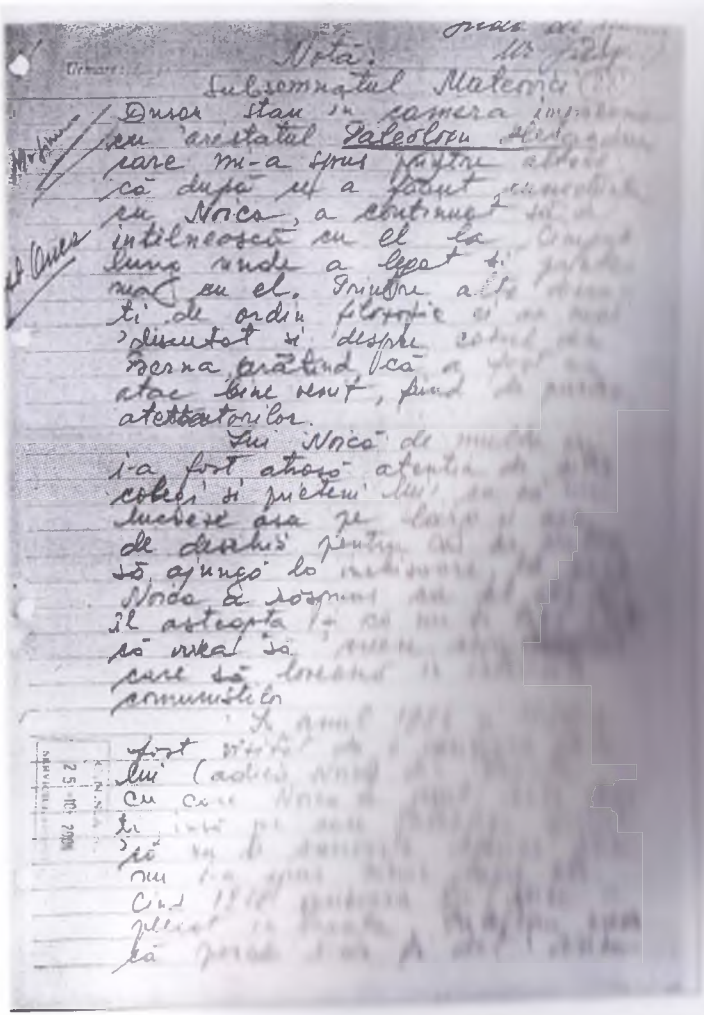

Notă:

Subsemnatul Mateovici Dușan stau în camera [illegible] cu arestatul Paleologu [illegible] care mi-a spus pentru [illegible] că după ce a făcut [illegible] cu Noica, a continuat [illegible] întîlnească cu el la [illegible] unde a legat [illegible] mai cu el. Printre a[illegible] ți de ordin filosofic [illegible] dinuntot și despre [illegible] Berna, arătînd că [illegible] atac bine venit, fiind [illegible] atentatorilor.

Lui Noica de multe [illegible] i-a fost atrasă atenția de [illegible] colegi și prieteni [illegible] lucrez ora pe [illegible] de deschis pentru [illegible] să ajungă la [illegible] Noica și [illegible] îl aștepta [illegible] să vină la [illegible] care se [illegible] comuniștii.

[illegible] fost vizitat de [illegible] lui (adică Noica) [illegible] cu care Noica [illegible] și [illegible] nu [illegible] Cînd [illegible] plecat [illegible] că [illegible]

25 10 2006

Urmare: este lucrări, de a lui se
le dădu în Frontă.
Dealtfel Nica a reușit să
trimită o lucrare de a lui prin
poștă până a fost reținută (cu
toate că acele lucrări a
ajuns pe altă cale în Front)
Paleologu spune că Nica
trimite lucrări în Front
printr-un ... ofițer, ... de ofițer
Francez.

Paleologu spune că impresia
cu el trebuie să fie arestat
și încă câte puțini de a lui și
Mihai Rădulescu (critic muzical)
— Enescu (din academie)
încă un prieten (a cărui nume nu
mi-a spus), care a fost acasă un
tată (fostul bolnav și o prietenă
(tot nu mi-a spus numele ei) care le
fel a fost și mamă Catrino
acasă, care împreună cu Enescu
au grupat de pasteu financiar
Hotărât ei au stins bani, ca ajutor
pentru Nica.

După Paleologu
gu trebuie să fie arestat și
o rezizoare dintr Teatrul Național
Marieta Tudor care la un
lut și ... Cine ... Nica și care i-a adus lui
Nica o carte a lui din Front 556 în ... lui
din Front intreprins de Teatrul Na-
tional în Iubata. Spunea ... și ... lui
Paleologu

Urmare: Prezintă este o continuare și ea și-a reunite în societatea lor, în diverse alte lucrări și diferite articole (citate de ei din mari și renumiți Francezi) ale semnătorilor ironiei din Revista.

După ce s-a întors la București, Paleologu Alexandru a continuat să aibă acces legături cu Nrica și societatea lor și să discute și mai departe problemele de literatură și filosofie care după au fost proprietăți Nrica. În 1956 am discutat și elogiat pe larg experimentele din Ungaria și Cehoslovacia, fiind de partea revoluționarilor —

Fiind a fost instalat Paleologu Alexandru, în numărul lui au fost găsite câteva manuscrise, unele dintre ele erau pregătite ca să fie date la tipar, în una fiind particulară ars senum spune el literatura de „serial".

Accesă lucrare a fost scrisă de el și pentru El, pentru plăcerea lui. El de fapt nu avea de gând s-o dea la tipar nici-o dată. Este un fel de introducere la poezia lui Ion Barbu, care este un poet (sau mai bine zis era) foarte bun, inteligent și cult, dar sentimentul nostru și mistic și hermetic și pentru că s-a plăcut poezia lui el a încercat ca să scrie ceva despre ea, adică să facă o mică

Urmare: caracterizare e ei în mor-
dul și spiritul "premii de atunci" (27 ani)
La răspunderea mai-r lăpătura cu me-
toda materialismului dialectic
de analizare a unei opere, este
desigur prost văzută de comuniști.
Tuși ea nu conține nimic impu-
triva regimului de azi.
Totuși i s-a părut necesito
accostă lucrare, el a hotărît
ca s-o pună în circulație, ca să
fie citită de cei-lalți, și pentru
a avea părerea lor.
În timpul anchetei i se
puse niște întrebări în legătură
cu niște lucruri pe care el nu
le știe, ori s-a ascuns la aceste
dovăți, ori îți aduse aminte „vag"
de ~~tot~~ de unele lucruri care
nu sînt de prea mare importanță.
După discuțiile purtate cu
el, consideră că anchetatorul con-
sideră că în mijlocul acestor dis-
ți (~~este~~) se ascunde un adversar
„curent ideologic" și încercă de
subminare a regimului nostru pe
accostă cale. De cînd accostă nu
este adversar căci au doar simple
divergențe mărunte să distrugă exactă
tricîtoare „culți", care nu putu
înțeleș o literatură cu prost grai
și stînse pe comandă ase la
„minerală și pe soldul com-
unist, cum este eu de acum.

Autorul

CNSAS
25-10-2006
DIRECȚIA ARHIVEI

Fișa deținutului Alexandru Paleologu (Arhivele CNSAS)

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

C.N.S.A.S.
25-10-2006
SERVICIUL ARHIVA

F I Ş A

— privind pe PALEOLOGU ALEXANDRU

Numele PALEOLOGU
Prenumele ALEXANDRU
Născut 14 martie 1919
Comuna București raion București reg. București
Fiul lui Mihai și al Elena
Profesia Cercetător științific
Studii licența în drept.
Apartenența politică membru P.N.L.
Domiciliul București str. P.Poni nr.18 Rn.3o Dec.

Prin sentința Nr. 124 din 1 martie 1960
a Tribunalului Militar al Reg.a II-a Militare Buc. a fost condamnat
a fost condamnat la 14 ani (~~închisoare corecțională~~
muncă silnică, ~~Armata~~) pentru săvîrșirea infracțiunii de agitație contra ordinei sociale.
p. p. de art 209 pct.2 lt.a C. P. combinat cu alin.penultim C.P.
Prin Decizia Nr. - 177 din 1969
a Tribunalului Suprem,Colegiul Militar
sentința a rămas definitivă.
Tribunalul Suprem prin Decizia nr. -

Alte condamnări -
În fapt, subscrisul a fost arestat pentru ca

Impreună cu alții a desfășurat activitate de propagandă și agitație pentru schimbarea ordinei sociale existente în stat,atît prin discuții purtate cît și prin scrieri cu conținut contrarevoluționar redactate de Noica Constantin și Pilatt Constantin pe care le comentau dușmănos la adresa regimului.

Executarea pedepsei a început la 8 septembrie 1959
și expira la 3 septembrie 1973
Propunem să fie grațiat

48 n

STAREA SANATATII:

Clinic sănătos. A fost internat 30 zile la Spital în anul 1963 suferind de hipertensi

C.N.S.A.S.
25 -10- 2006
SERVICIUL ARHIVĂ

De catre organele Penitenciarului este cunoscut că susnumitul are o comportare bună, nu a fost pedepsit disciplinar, face parte din colegiul de redacţie al gazetei de perete la clubul deţinuţilor, unde se achită de sarcini, este un element respectos şi participă activ la activităţile culturale.

La Form. de muncă Ostrov şi Giurgeni în perioada anilor 1960-1962 a muncit în total 150 zile, iar la Penitenciarul Botoşani în cursul anului 1964 a muncit 3 zile.

T.S
Corespunde
Mr. Oţ...

Hotărârea de trecere în evidență pasivă, după eliberarea din Penitenciarul Botoșani, datată 17 august, 1964 (arhivele CNSAS)

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
Direcția [illegible]
Data 17.08.1964

3 -2 AUG. 1968
OPERAT

SE APROBĂ
(șef dir.) 17.08.64.

PASIV

56

Hotărîre de trecere în evidență – PASIVĂ

Numit PALEOLOGU ALEXANDRU (parcela) născut în anul 1913 luna martie ziua 14 localitatea București (raion) fiul lui Mihai și mamei Elena (ea unsă) naționalitate română cetățenie română studii foc de drept profesia de bază cercetător științific unde lucrează și funcția nu cunoscut

Antecedente politice fost ofițer și francmason

Domiciliul București Sfinții Voievozi 18 raion 30 decembrie MUJAT în str. Arcuș nr. 26 sector 2

MOTIVUL TRECERII ÎN EVIDENȚĂ

Activitatea politică înainte de 23 August 1944 nu cunoscut

C.N.S.A.S.
25.10.2006
SERVICIUL ARHIVA

Rezultă din: autobiografie și material informativ

Activitatea politică după 23 August 1944 în decembrie 1944 se înscrie în francmonerie loja „Les Frères Réunis" și ridicat în grad la 21.X.1952 a fost arestat pentru multe vinovății și condamnat la 14 ani ns. A fost eliberat la 24.VIII.1964 conform dovezii de proteze nr. 964

După punerea în libertate, cât și anterior în lagăre deținuții au venit și convinsese pe și nu s-a manifestat dușmănos față de realizările regimului nostru

Rezultă din: autobiografie, material informativ, ancheta, declarații

De acord
Ofițer Anchetă

Verificat materialul și propus luarea în evidență

De acord

Document care confirmă tentativa Securității de a-l recruta pe Alexandru Paleologu încă din anul 1956 (Arhiva CNSAS)

(49)

C.N.S.A.S.
25-10-2006
SERVICIUL ARHIVĂ

E X T R A S

DOSAR ANCHETA ARHIVA NR. 118988
DOSAR FOND OPERATIV NR.41192
" " " " 49967

PALEOLOGU ALEXANDRU, născut la 14.03.1919 în București, fiul lui Mihai și Elena, cu ultimul domiciliu în București, str. Petre Poni nr. 18.

A fost arestat la 8.09. 1959, fiind învinuit de activitate contrarevoluționară.

Din cercetări, a rezultat că deși în trecut n-a făcut parte din nici-un partid politic în anii 1947 - 1948, a intrat în legătură cu organizația subversivă a tineretului P.N.L. unde a cunoscut pe ZURASCU ION (condamnat) la cererea căruia a tradus în limba franceză, o scrisoare a acestuia în care calomnia regimul și cerea fugarilor romîni din occident să intervină pe lîngă guvernele occidentale pentru a ataca R.P.R. și a schimba noua orînduire socială și de stat. In același timp a găzduit la domiciliul său pe numiții : ANTONESCU GIL și AUGUST LULU, urmăriți la acea dată pentru a fi arestați.

In anul 1949, de teamă să nu fie arestat, a părăsit domiciliul și a devenit fugar, stînd ascuns la un spital din București, iar din anul 1950 la numita HRISTESCU SUZETA (decedată) din Cîmpulung Muscel.

In timp ce se afla la Cîmpulung a intrat în legătură cu legionarul NOICA CONSTANTIN și împreună au început să grupeze în jurul lor o serie de foști moșieri cu domiciliul obligatoriu în Cîmpulung, organizînd numeroase întruniri clandestine la domiciliul acestora.

In cadrul acestor întruniri, ascultau misiunile posturilor de radio imperialiste și citeau scrierile idealist reacționare ale lui NOICA CONSTANTIN, după care întrețineau discuții pe marginea lor și calomniau regimul democrat popular și totodată preconizau schimbarea lui.

./.

In anii 1953 - 1954, în urma înţelegerii avute cu ~~sus~~-numitul NOICA CONSTANTIN, a întocmit scrierea contrarevoluţionară "Povestiri din Hegel" şi au trecut la difuzarea ei.

A stat în poziţia de fugar pînă în ianuarie 1956 cînd aflînd de prevederile Decretului 421, s-a prezentat la organele procuraturii care l-au lăsat liber.

După această dată a continuat activitatea subversivă participînd cu începere din anul 1956 la întrunirile clandestine ce erau organizate la domiciliul său şi al numiţilor RADULESCU MIHAI, STRELISKER BEATRICE şi CASASOVICI COCA, cu care ocazie NOICA CONSTANTIN, le difuza scrierile sale reacţionare şi cele primite de la trădătorii de patrie din occident.

La rîndul său, PALEOLOGU ALEXANDRU, a difuzat aceste scrisori şi altor persoane printre care numiţilor : PILAT CONSTANTIN, CINDEA VIRGIL, MUZICESCU MARIA, ACTERIAN ARSAVIR şi ARSAVIR JENI (decedată).

Pentru aceste fapte, a fost trimis în judecata Tribunalului Teritorial Militar al Reg. II-a. Militară, care prin sentinţa nr. 24 din 1.03. 1960, l-a condamnat 25 ani muncă silnică.-

De asemenea în evidenţele noastre este cunoscut cu dos. personal arhivă nr. 39522 din care rezultă că la 3.09. 1956, org. M.A.I. - Dir. 3-a. l-au adus la M.A.I. cu scopul de a-l recruta agent în acţiunea de urmărire a numitei AUGUST MATILENA.

In procesul recrutării şi-a recunoscut activitatea contrarevoluţionară, însă n-a rezultat că ar fi avut relaţii cu numita AUGUST MATILENA şi cu familia acesteia, aşa cum scontau organele securităţii, fapt pentru care s-a renunţat la recrutarea sa ca agent, întrucît nu mai corespundea scopului propus.

C.N.S.A.S.
25-10-2006
SERVICIUL ARHIVA

IV.

CPT.DE SECURITATE

Iţic Aurel

Prima pagină din manuscrisul eseului *Despre prietenie*, publicat în volumul *Despre lucrurile cu adevărat importante*

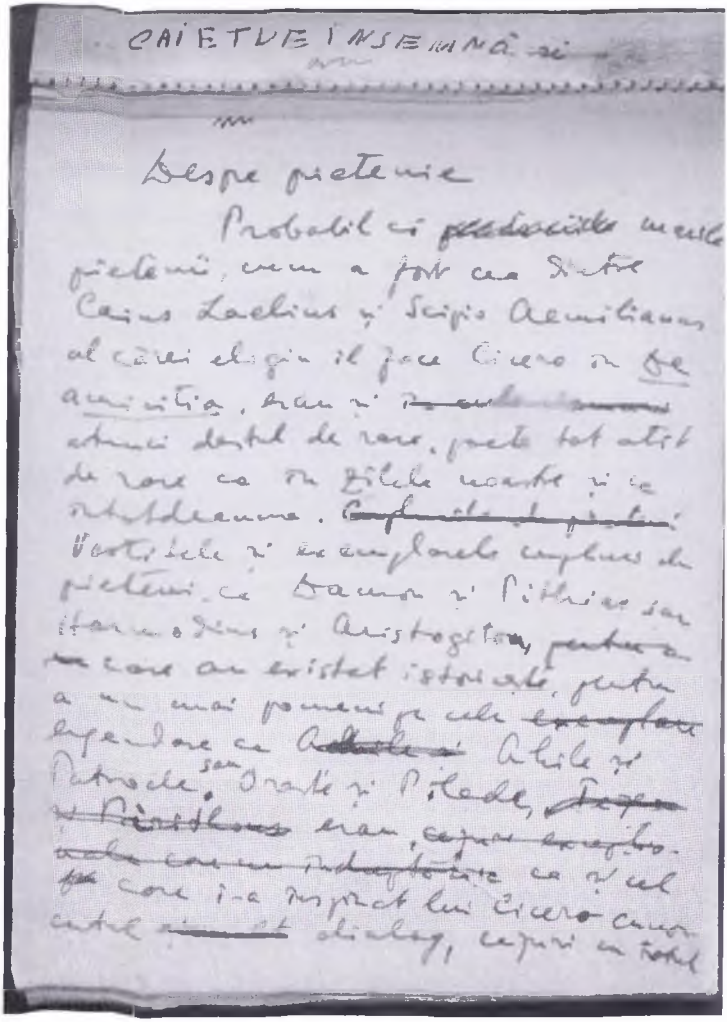

CAIETUL I NSEMNĂRI

Despre prietenie

Probabil că ~~[illegible]~~ multe prietenii, cum a fost cea dintre Caius Laelius și Scipio Aemilianus al cărei elogiu îl face Cicero în De amicitia, dar și ~~[illegible]~~ atunci destul de rare, poate tot atât de rare ca în Bătălia morților și ca Antideamna. ~~[illegible]~~ Vechile și exemplarele cuplurile de prietenii, ca Damon și Pithias sau Harmodios și Aristogeiton, ~~pentru a~~ care au existat istoriale, pentru a nu mai pomeni pe cele ~~exemplare~~ legendare ca ~~Achile și~~ Achile și Patroclu, sau Orestă și Pilade, ~~Teseu și Pirithous~~ erau, ~~cazul acestora~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ca și cel ~~pe~~ care i-a inspirat lui Cicero cunoscutul ~~[illegible]~~ dialog, căpătă în total

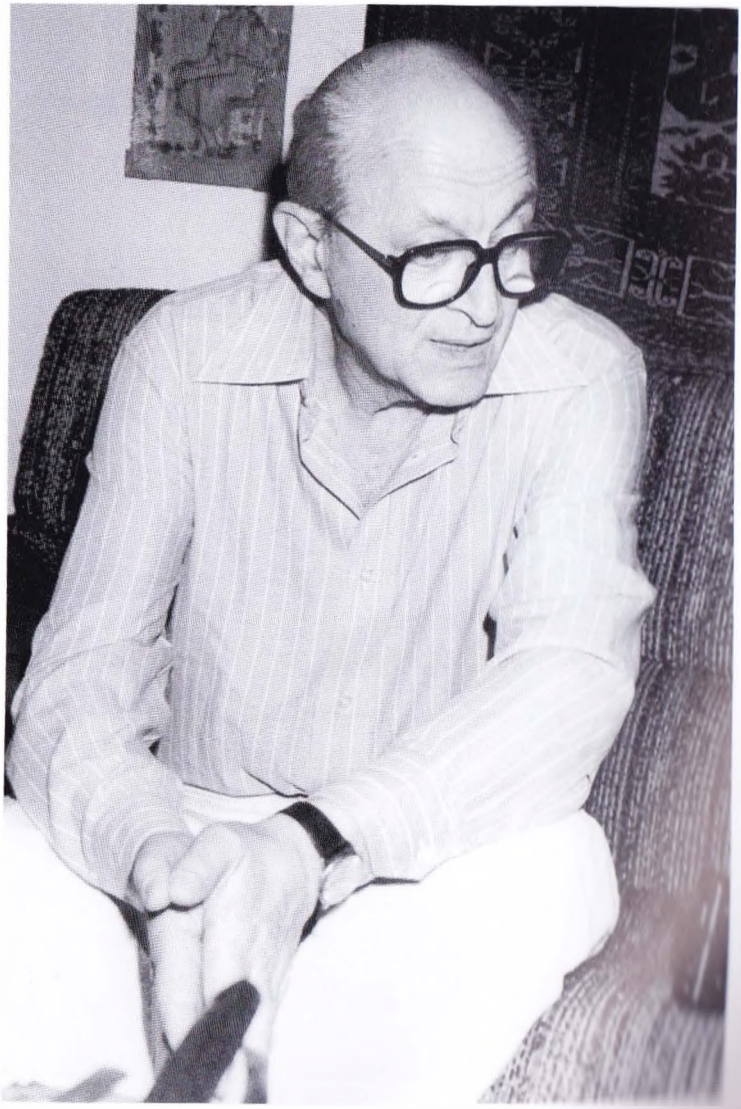

Alexandru Paleologu în redacția revistei „Cuvântul”
la mijlocul anilor '90

La Institutul Francez din București, în martie 2003,
la lansarea cărții „Nostalgia Europei", realizate de Cristian Bădiliță
și Tudorel Urian în onoarea lui Alexandru Paleologu

La Institutul Francez din București,
după lansarea volumului *Nostalgia Europei*.
În prima fotografie de sus este împreună cu Mihai Șora.

Un aristocrat la început de mileniu III (fotografie din anul 2004)

Alexandru Paleologu este unul dintre martorii esenţiali pentru România secolului XX şi pentru perioada tulbure a primului deceniu postcomunist. În lunga sa viaţă a întâlnit oameni deveniţi efigii ale istoriei naţionale şi ale istoriei culturii române. A fost în imediata apropiere a unor evenimente care au însemnat cotituri majore în evoluţia ţării. A cunoscut din interior fenomene îmbrăcate în mister (masoneria), a peregrinat religios pe traseul ortodoxie – catolicism şi retur, a trăit emoţia de a sta ascuns sub o identitate falsă, coşmarul închisorilor comuniste şi ruşinea de a fi fost colaborator al fostei Securităţi. Şi-a împlinit, la bătrâneţe, visul tinereţii de a deveni ambasador la Paris. S-a văzut, pe parcursul aceluiaşi an, încununat cu Premiul pentru Excelenţă în Cultura Română şi pus la stâlpul infamiei pentru o vină demult mărturisită. Cum singur mărturisea, toate acestea au fost scrise în destinul său şi au venit fără voia şi fără decizia sa. De aceea, spune el, „eu am o dovadă clară, indubitabilă a existenţei providenţei şi râd foarte tare când cineva vorbeşte despre coincidenţă sau hazard".

Tudorel Urian

ISBN 978-973-645-377-9
9 789736 453779

VREMEA